

^ KÜRD xalqı mübariz və qəhrəman xalqdır Heydər Əliyev

DIPLOMAT

№ 38 (598) 10 - 16 Cəbrayıl, Oktyabr ayı il 2024
Ji meha şubatê sala 2003-a tê weşandin

Həftəlik İctimai-siyasi qəzet
Rojnama heftename civakî û siyasî

Qiyməti: 40 qəpik
Həjəye:

**Bilirsən, nə etmiş kürdlər bir zaman?
Qurtarmış İslamı çox ağır dardan!**

**Qədim Avropanın xaçpərəstləri,
Yüz illər sındırmış göy məscidləri.**

**Müsəlman keçmişin öyrənsə əgər,
Kürdün dərgahına daim baş əyər.**

Səbāhəddin Eləglu

Səh. 2

**Prezident İlham Əliyev Danimarkanın Azərbaycanda yeni təyin olunmuş
fövqəladə və səlahiyyətli səfirinin etimadnaməsini qəbul edib**

Səh. 2

**Nêçîrvan Barzanî: PDK
partiya kar û xebatê ye**

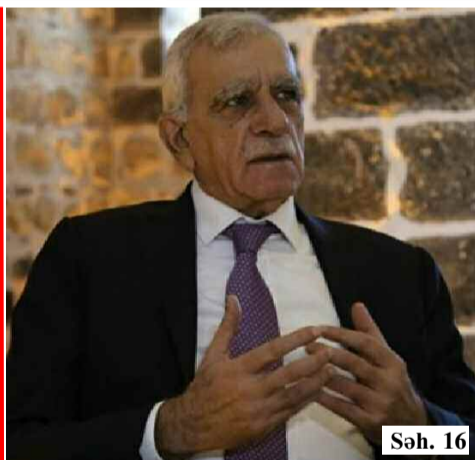
Səh. 13

**Serok Barzanî: PDK her yekem bûye
û ji îro pê ve jî dê her yekem be**

Səh. 11

**Dr. Nuri Dersimi'nin Kürd
milliyetçi düşüncesindeki yeri**

Səh. 16

**Ahmet Turk: Kurd jî êdî
dibînin, bi çekan safî nabe**

Səh. 16

**Şaxewan Ebdulah: Ji bo ku careke din xiyaneta 16ê
Cotmehê dubare nebe, dengê xwe bidin listeya PDKê**

Səh. 15

**Mesrûr Barzanî: Herêma Kurdistanê ber bi çonaxa
dabinkirina ewlehiya xwarinê ve pêngavan diavêje**

**Serokwezîr: Divê serjimêriya giştî ji
bo amanceke siyasî neyê bikaranîn**

Kürdlər və kürdüstan

Mir Mövsüm Nəvvab kimdir?

**ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN «ŞƏRƏFNAMƏ»
ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ**

AZƏRBAYCANDA ŞƏDDADİ KÜRD DÖVLƏTİ

**Gavek berbi Zimanê Kurdî
KURD dilinə doğru bir addım**

Səh. 14

**Mustefa Özçelîk: Em bang li dewleta Tirkiyeyê
dikin dev ji siyaseta li ser dijayetiya kurdan berde**

Səh. 16

**Tuncer Bakırhan:
Serdemeke nû dest pê dike**

Səh. 15

**Goran ji Hikûmeta Herêma
Kurdistanê vekişiya**

Səh. 12

**DEM Parti'den Bahçeli'nin
Öcalan'a yaptığı çağrıya yanıt**

Prezident İlham Əliyev Danimarkanın Azərbaycanda yeni təyin olunmuş fəvqəladə və səlahiyyətli səfirinin etimadnaməsini qəbul edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 14-də Danimarka Krallığının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Ole Toftun etimadnaməsini qəbul edib. Səfir etimadnaməsini dövlətimizin başçısına təqdim etdi.

Prezident İlham Əliyev səfirlə söhbət etdi.

Dövlətimizin başçısı indiyədək əməkdaşlığımızla bağlı bir o qədər də işlər görülmədiyini deyərək, potensial sahələrdə, o cümlədən ticarət sahəsində əlaqələrin inkişafı üçün yaxşı imkanların olduğunu vurğuladı.

Siyasi sahədə əlaqələrə toxunan Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın Avropa İttifaqının bir sıra dövlətləri ilə tərəfdaşlığının fəal fazada olduğunu qeyd etdi. Dövlətimizin başçısı regionumuz üçün əhəmiyyətli olan bu tarixi məqamda regional siyasətə dair müzakirələrin önəminə toxundu.

Ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın müxtəlif sahələrdə, o cümlədən ticarət istiqamətində inkişaf etdirilməsi üçün səylərini əsirgəməyəcəyini deyən səfir vurğuladı ki, Danimarka siyasətçiləri arasında Azərbaycanın Avropa ilə Mərkəzi Asiyanı birləşdirən mühüm ölkə olması barədə anlayış artmaqdadır. O, ölkəmizin ticarət, enerji, infrastruktur sahələrində haba çevrilmək istiqamətində inkişaf etdiyini vurğulayaraq, Danimarka şirkətlərinin bu işlərdə rol oynaya biləcəyini qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı neft-qaz və yaşıl enerji sahələrinə investisiyaların cəlb olunması ilə bağlı Azərbaycanda böyük işlərin həyata keçirildiyini deyərək, eyni zamanda, ölkəmizin yaşıl enerji və nəqliyyat sahələrində beynəlxalq haba çevrilməsi istiqamətində də fəal fazada işlərin aparıldığını bildirdi.

Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, açıq dənizlərə çıxışımızın olmamasına baxmayaraq, ölkəmiz Şimal-Cənub, Şərq-Qərb dəhlizlərinin kəsişməsində yerləşir və biz ən böyük beynəlxalq yükdaşıma donanmalarından biri daxil olmaqla, ən müasir nəqliyyat infrastrukturunu, dəmir yolu və avtomobil yolu, dəniz limanları və hava yolları şirkətlərini yaratmağa müvəffəq olmuşuq. Azərbaycan Prezidenti vurğuladı ki, bütün bunlar beynəlxalq əməkdaşlıq üçün möhkəm platforma yaradır və bu dəhliz Azərbaycan vasitəsilə Şərqlə Qərbdə arasında daşımalar üçün ən yaxşı marşrutdur.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanda yükdaşımaların həcmnin daim artdığını qeyd edərək, hazırda nəqliyyat infrastrukturunu, o cümlədən gömrük sahəsində rəqəmsallaşmanın fəal surətdə aparıldığını bildirdi və vurğuladı ki, bu da daşımaların həcmnin artırılması və rahat surətdə həyata keçirilməsi işinə xidmət edəcək.

Danimarka səfiri Azərbaycanın uğurlu inkişaf strategiyasının olduğunu və bu xüsusda, ölkəmizin regionun nəqliyyat-logistika mərkəzinə çevrilmək niyyətini təqdir etdiklərini diqqətə çatdırdı.

Danimarkanın öz regionunda nəqliyyat sahəsində böyük təcrübəyə malik olmasına və bu sahədə Danimarka şirkətlərinin fəallığına toxunularaq, ölkələrimiz arasında nəqliyyat-logistika sahələrində əməkdaşlıq məsələləri müzakirə edildi və bu istiqamətdə böyük perspektivlərin olduğu vurğulandı. Səfir COP29-la əlaqədar təbriklərini çatdırdı və bunun dünyamiqyaslı bir tədbir olduğunu vurğuladı. COP29 çərçivəsində Danimarka ilə Azərbaycanın iqlim üzrə nümayəndə heyətlərinin yaxşı əlaqələrə malik olduğu və konstruktiv şəkildə əməkdaşlıq etdikləri bildirildi, bu sahədə ölkələrimiz arasında birgə təşəbbüslərə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Söhbət zamanı müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığın perspektivləri, biznes dairələrinin birbaşa təmaslar qurması, yaşıl enerji və yaşıl texnologiyalar sahələrində əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olundu.

Dövlətimizin başçısı yaşıl enerji məsələsinə toxunaraq, Xəzər dənizini və Qara dənizi birləşdirən yaşıl enerji dəhlizinin yaradılması prosesində ölkəmizin fəallığını qeyd etdi və bu xüsusda, Azərbaycan, Gürcüstan, Rumıniya və Macarıstan arasında Qara dənizin dibi ilə çəkiləcək kabel xəttini, həmçinin Mərkəzi Asiya ölkələri - Qazaxıstan və Özbəkistanın Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycana birləşdirən bərpaulunan enerji layihələrini vurğuladı.

Görüşdə Avropa İttifaqının enerji tələbatının artacağı vurğulandı və yaşıl enerjiyə əsaslanan alternativ enerji mənbəyi kimi formalaşmaqda olan bu dəhlizin əhəmiyyəti qeyd edildi.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlıq məsələləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Serok Barzanî serdana sengerên Pêşmergeyên Kurdistanê dike

Serok Barzanî serdana sengerên Pêşmergeyên Kurdistanê dike û bi fermande û hêzên Pêşmergeyan re dicive. Serok Barzanî serdana sengerên

hêzên Pêşmergeyan û hevdfitin û civînên bi fermande û hêzên Pêşmergeyan re, Serok Barzanî duh(10.10.2024) serdana sengerên Pêşmergeyên Kurdistanê kir.

Pêşmergeyên Kurdistanê dike û bi fermande û hêzên Pêşmergeyan re dicive. Bi merema haydarbûna ji rewşa

Baregayê Barzanî parve kiriye, "Tevî serdankirina sengerên wan, Serok Barzanî bi fermande û Pêşmergeyan re jî civiya."

Nêçîrvan Barzanî: PDK partiya kar û xebatê ye

Nêçîrvan Barzanî diyar kir ku PDK partiya kar û xebatê ye û her cihê PDK lê hebe ewlehî û avedanî li wir heye.

Alîkarê Serokê Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK) Nêçîrvan Barzanî li ser hilbijartinên Parlamentoya Kurdistanê peyamek belav kir.

Nêçîrvan Barzanî bangî welatîyan kir ku deng bidin lîsteya 190 a PDKyê û wiha got: "Welatîyên ezîz, roja 20ê Çiriya Pêşînê dengê xwe bidin wê lîsteya ku xizmeta we û Kurdistanê dike. Dengê xwe bidin lîsteya 190 a Partiya Demokrat a Kurdistanê.

Dîrok û xebata PDKyê fedakariya wê ya ji bo gelê Kurdistanê bi hemû rêxistinên wê ve diyar û eşkere ye. Li her devera PDK hebe ewlehî û avedanî heye, bipêşketin û geşbûn heye. Di bin siya PDKyê de her kes parastî ye. PDK partiya kar û kiryanan e.

PDK partiya berpirsariyatiyê ye, ne partiya gotin û dirûşmên betal e.

Hemû alî dikarin gotin û sozên bê bingehe bikin û ew hêsan in lê hemû alî wekî PDKyê ne ehlê kar û kiryanan in.

PDK mafên hemû pêkhatiyên olî û

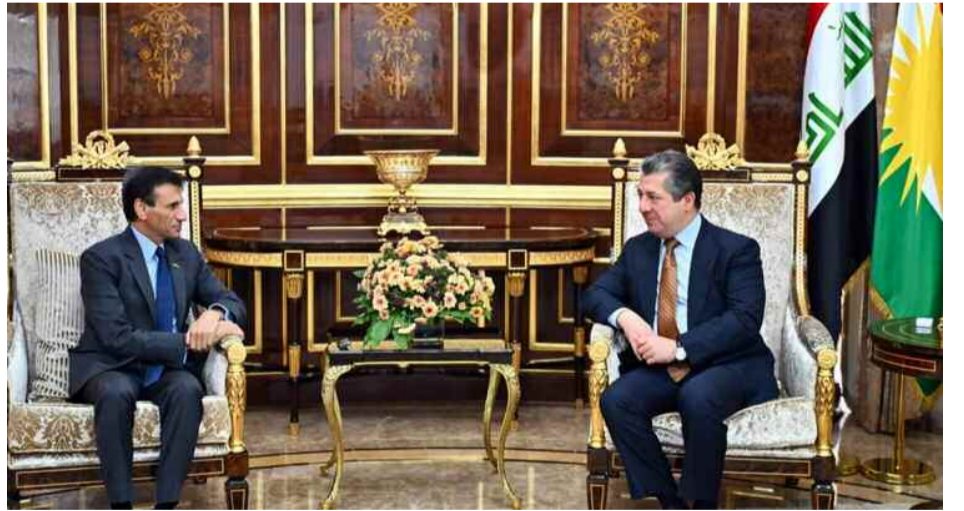
neteweyî diparêze.

Tevî hemû dijwarî û rêgiriyan PDKyê gelek destkeftiyên mezîn ji bo Herêma Kurdistanê bi dest xistine û erkên wê berdewam dikin."

Herêma Kurdistanê xwe amade dike ku 20ê Çiriya Pêşîn biçe ser sîndocin. Hilbijartina Parlamentoya Kurdistanê ya vê carê dê bi hinek guherînan ji yê berê cudatir be.

Li 4 herêmên hilbijartinan mafê dengdanê yê 3 milyon û 789 hezar heye.

Serokwezîr: Divê serjimêriya giştî ji bo armanceke siyasî neyê bikaranîn

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî îro 15ê Cotmehê pêşwazî li Nûnerê Taybet ê Sekreterê Giştî yê Neteweyên Yekgirtî li Iraqê Dr. Mihemed El-Hessan kir. Li gorî daxuyaniya Hikûmeta Herêma Kurdistanê, "Serokwezîr pîrozbahî li destbikarbûna Nûnerê Taybet ê Sekreterê Giştî yê Neteweyên Yekgirtî û piştevaniya Hikûmeta Herêma Kurdistanê ji bo serxistina erkî wî tekez kir." Serokwezîr Mesrûr Barzanî tekezî li ser berdewamiya rola UNAMI di parastina aramî û asayîşa Iraq û Herêma Kurdistanê de kir.

Nûnerê Taybet ê Sekreterê Giştî yê Neteweyên Yekgirtî got: "Herêma Kurdistanê nimûneyeke geş û ciwan a pêşketin û avedanîyê ye û dikare bibe modelê ji bo hemû navçeyên din ên Iraqê." Amadebûna

Netewên Yekgirtî ji bo her hevahengiyekê ligel Hikûmeta Herêma Kurdistanê nîşan da.

Yek ji mijarên civînê, amadekariyên hilbijartinên Parlamentoya Kurdistanê bû, her du alî jî li ser giringiya lîdarxistina helbijartinan di rewşeke aram û dadperwerane û dîrî bipêkirin û sextekariyê de hevnerîn bûn.

Di beşeke din a vê hevdfitinê de, guftûgo li ser pêkanîna serjimêriya giştî ya xelkê Iraqê ku biryar e di 20ê Mijdara îsal de were encamdan, hat kirin.

Serokwezîr Mesrûr Barzanî di vê derbar de tekez kir: "Em piştgirîya proseya serjimêriya giştî dikin, lê divê ew tenê ji bo başkirin û pêşxistina xizmetguzariyan û di berjewendiya hemû welatî û pêkhatiyên Iraqê de be û ji bo ti armanceke siyasî neyê bikaranîn."

Doğum tarixi:

1833-cü il

Doğum yeri: Şuşa

Vəfatı: 1918-ci il

Vəfat yeri: Şuşa

Mir Möhsün Nəvvab

Azərbaycanın Şuşa şəhərində yaşayıb-yaratmış şair, rəssam, xəttat və musiqişünas alim.

Şuşa

Şuşa şəhəri həmişə Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzlərindən olub. Məşhur alim, musiqişünas Firidun Şuşinskiyə görə, XIX əsrdə bu kiçik şəhərdə 95 şair, 22 musiqişünas, 38 peşəkar müğənni, 16 rəssam, 5 astronom, 18 memar, 16 həkim yaşamışdır. Şəhərdə ona yaxın ədəbi, musiqi və digər cəmiyyətlər, ondan artıq mədrəsə və müxtəlif tipli məktəb fəaliyyət göstərirdi. Dağlar qoynu Şuşada orta əsrlər elm, incəsənət və mədəniyyət ənənələri Azərbaycanın hər yerindən daha artıq dərəcədə özünə qərar tuta bilib.

isə, Nəvvab sonuncu kimyagərlərdən, münəccimlərdən və köhnə məktəbə mənsub rəssamlardandır.

O 1833-cü ildə Şuşada Hacı Seyid Əhmədinin ailəsində doğulmuş və bütün ömrü boyu doğma şəhərindən kənara çıxmamışdır. İlk təhsilini ruhani məktəbində alan Nəvvab ərəb, fars, türk dillərini mükəmməl mənimsəmiş, sonra isə Abbas Sarıcalı mədrəsəsində astronomiya, kimya, riyaziyyat və digər elmlərin əsaslarına yiyələnmişdir.

Uzun ömrü boyunca Nəvvab Şuşanın mədəni və ictimai həyatında fəal iştirak edib. Şerlər yazmış, özünün açdığı mətbəədə kitablar nəşr etmiş, məktəblərdə dərs demiş, elm və incəsənətin müxtəlif sahələrinə həsr olunmuş iyirmidən artıq kitab yazmış, "Məclisi-fəramuşan" adlı ədəbi, "Məclisi-xanəndə" adlı musiqi məclisləri qurmuşdur. Şairlərdən Abdulla bəy Asi, Fatma xanım

Kifayətül-ətfal, Nurül-Ənvar" və Pəndnamə kimi kitablarında da öz əksini tapmışdır. Qarabağ və bütün Azərbaycan incəsənətinə ən böyük töhfəsini isə Nəvvab heç şübhəsiz, öz bədii yaradıcılığı ilə vermişdir. Bir çox akvarel rəsmləri, kitab miniatürləri və bir neçə bina və məscidə vurduğu naxışlar bizə yadigar qalmışdır.

Mir Möhsün Nəvvabın məşhur musiqi traktatı Vüzuhül-ərqam ilk dəfə 1913-cü ildə Bakıda nəşr olunmuşdur (Onun musiqiyə həsr etdiyi Kəşfül-həqiqəti-məsnəvi əsəri də məlumdur). Həmin risaləsində Mir Möhsün ayrı-ayrı muğamların, bəzi dəstgahların mənşəyi və onların adlarının kökü haqqında məsələləri araşdırır, muğamların şer mətnləri ilə əlaqəliliyi, ifaçı ilə dinləyicinin qarşılıqlı münasibətləri, akustika baxımından onların optimal yerləşməsi problemlərinə toxunur. Nəvvab ilk dəfə olaraq, dəstgah terminindən istifadə edir, o vaxt

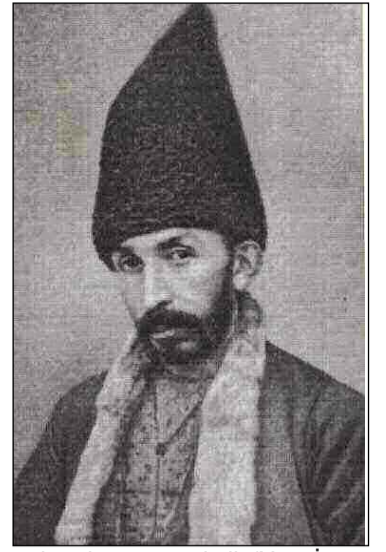
Nəvvab yaradıcılığının tədqiqinə həsr etmiş musiqişünas Zemfira Səfərova yazır: "Vizuhül-ərqam keçən əsrdə yalnız Azərbaycanda deyil, bütün Şərqi ölkələrində muğam ifaçılığının və musiqi incəsənətinin vacib məsələlərindən bəhs edən qiymətli bir musiqi əsəridir."

Nəvvab 1918-ci ildə Şuşa şəhərində dünyasını dəyişəndə artıq Azərbaycanda və onun hüdudlarından qıraqlarda yaxşı tanınırdı.

wikipedia.org

Hörmətli oxucular, öz dövründə baş verən hadisələrin şahidi olan 1905-1906-cı illərdəki erməni - müsəlman qırğınına qələmə alaraq, nəşr etdirdiyi "1905-06-cı illərdə Erməni-Müsəlman davası" adlı kitabını hissə-hissə qəzetimizin sayılarında sizə çatdıracağıq!

İzzətli və mehriban qardaşlarım, hüzurunuza böyük ehtiramla, Nəvvab Mir Möhsün

qədər davam etmişdi (Xan İrana aparılarda orada vəfat etmişdi (Ancaq deyilənə görə, Pənah xan İranda vəfat etməsinə baxmayaraq, vəsiyyətinə görə onu gətirib Ağdamda İmarətdə dəfn etmişlər).

Pənah xandan sonra İbrahim Xəlil xan öz atasının yerində oturub hökmdarlıq etmişdir. İbrahim Xəlil xan Qalanın (xalq arasında Pənahabad şəhəri Qala adı ilə məşhur idi) abadlığına böyük əhəmiyyət verərək onun ətrafında çoxlu kəndlər salmışdır. Bununla da get-gedə onun xanlığı qüvvətlənmiş və özü böyük şöhrət tapmışdır.

İran padşahı Ağa Məhəmməd şah Qacar saysız qoşunla Qarabağa hücum etdikdən sonra Qalaya daxil olarkən İbrahim Xəlil xan Dağıstan tərəfə qaçmışdır. Ağa Məhəmməd şah Qacar isə xanın oğlu Məhəmməd Həsən ağanın evini özünə iqamətgah seçmişdir. Ağa Məhəmməd şah Qacar bir gün Səfərəli adlı bir nökrünü cinayət etdiyinə görə hədələyib, buyurur ki, sabah müqəssirlərin hamısının başını kəsdirib bir minarə tikdirəcək və Səfərəlinin başını lap yuxarıda qoyduracaq. Həmin Səfərəli şahın qapısında keşikçi durardı. O gecə bir yoldaşı ilə birlikdə gecədən xeyli keçdikdən sonra şahın yatdığı evə daxil olub, xəncər ilə şahın qarnını yırtıb öldürürlər.

Bu hadisə hicri 1211-ci (miladi 1796) ildə baş vermişdir. Şah öldürüldükdən sonra qoşun dağılıb İrana qayıtdı və İbrahim Xəlil xan gəlib öz yerində qərar tutdu. Ağa Məhəmməd şahın vəliəhdi Fətəli şah hadisədən xəbərdar olduğdan sonra oğlu Abbas Mirzənin sərkərdəliyi ilə yenidən Qarabağa qoşun yeritdi. Bu əhvalatdan xəbər tutan İbrahim xan qorxuya düşdü. Dərhal öz oğlu Məhəmməd Həsən ağanı Gəncəyə rus sərdarının yanına göndərərək ondan kömək istədi.

Rus sərdarı on min qoşun götürüb Məhəmməd Həsən ağa ilə birlikdə Qarabağa gəldi. İbrahim Xəlil xan əmirilərdən və cəbrayillilərdən bir qədər atlı götürüb rus sərdarının qabağına gəldi. Görüşdən sonra onlar Araz çayı tərəfə İran qoşununun qarşısına hərəkət etdilər. Aslandüz deyilən yerdə İran qoşunu ilə qarşı-qarşıya gəlib, bir az döyüşəndən sonra azsaylı İran qoşunu geri çəkilib İrana qayıtdı. Vuruşdan sonra İbrahimxəlil xan öz atlıları və rus qoşunu ilə birlikdə geri dönüb qalaya tərəf üz qoydular. Gəncə-Qarabağ yol ayrıcına çatarkən rus sərdarı irəli çıxıb xanla əl tutduqdan sonra dedi ki, cənabınızın Qalasını çox tərifləyirlər.

Araşdırır: Tahir Süleyman (Ardı gələn sayımızda)

Mir Möhsün Nəvvab kimdir?

Zəngin kitabxanalarda xəttatlar kitabların üzünü köçürür, rəssamlar şəhər binalarının divarlarına

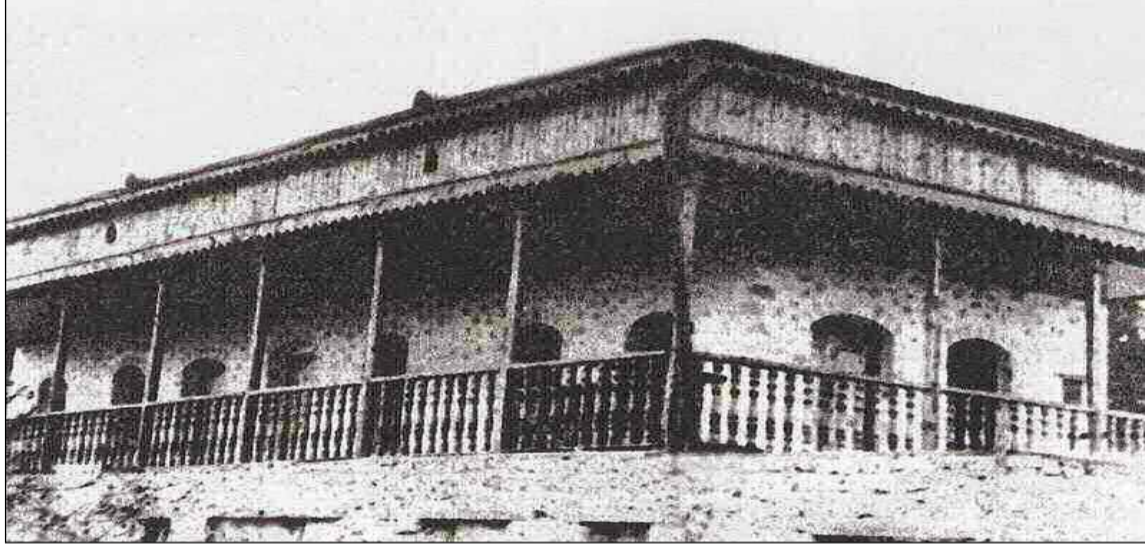
Kəminə, Məşədi Eyyub Baqi, Xan Qarabaği, Abdulla Həsən Şahid, ifaçı və müğənnilərdən Hacı Hüsü,

Qarabağda məlum olan altı dəstgahın adını çəkir: Rast, Mahur,

mərhum Hacı Seyid Əhməd Ağamirzadə Qarabaği oğlu ərzi-əhval edir ki, bu vaxtlar, yeni hicri 1323-cü (miladi 1905) ildə Qafqaz vilayətində və bir para xarici ölkələrdə ermənilərlə müsəlmanlar arasında baş vermiş iğtişaşların və qırğınların bir parasını müxtəsər şəkildə yadigar qalmağ üçün Azərbaycan türksində qələmə aldım.

Əvvəla, bunu bilmək lazımdı ki, Qafqaz vilayətləri müsəlman padşahlarına, ələxsus, İran şahlarına tabe olub. Elə ki, Qafqaz vilayətlərində, o cümlədən, Azərbaycanda ayrı-ayrı xanlıqlar yaranaraq İran tabeliyindən çıxdılar, bu zaman, yeni hicri 1161-ci (miladi 1748) ildə Pənah xan Bayatda bir qala tikirdi. Bir az müddətdən sonra həmin qalanı tərk edib hicri 1165-ci (miladi 1751) ildə Tərnəkütdə başqa bir qala bina etdi. Beş il istər-istəməz o qalada qaldı. Əyanlar Pənah xanın bu qalaya meylsiz olduğunu hiss edib ona müraciət etdilər ki, əgər məsləhət bilsəniz, gözəl havası olan səfallı, hündür bir yer var ki, orda yeni bir qala tikdirərdin. Ora müdafiə baxımdan da münasib bir mövqedə yerləşir. Pənah xan öz əyanları ilə gəlib həməni yerə baxarkən gördü ki, ora hündür bir yerdir, dörd ətrafı uca qayalar və dağlarla əhatə olunmuşdur. Uçan quşlardan başqa insan və heyvan həmin qayalarla qalxıb enməyə qadir deyil. Bura yalnız iki tərəfdən – şərqdən və qərbdən gedib-gəliş yolları var. Pənah xan həmin yeri bəyənib bildirdi ki, çox yaxşı möhkəm şəhər yeridi. Lakin nə fayda ki, kifayət qədər axar suyu və çayları yoxdu. Sonra xanın əmri ilə kənkənlər gəlib orada bir neçə yerdə quyular qazdılar. Quyulardan yaxşı su çıxdı. Lakin şor idi.

Hicri 1170-ci (miladi 1756) ildə Pənah xanın əmrinə əsasən həmin yerdə bir qala tikildi və həmin qala Pənahabad qalası adlandırıldı. İndi həmin qalaya Şuşa qalası deyirlər. Get-gedə həmin qala abadlaşdıraraq şəhərə çevrildi. Burda ərxbana tikdirilərək pul kəsilməyə başladı. Burda sikkələr kəsildi. Qarabağda Pənah xanın hakimiyyəti İran padşahının onu İrana aparana

nəqlər vurur, kitablara miniatürlər çəkirdilər. Xalça emalatxanalarında sonralar dünyanın ən böyük muzeylərinin bəzəyi olacaq xalçalar toxunurdu. Musiqiçilər Qarabağ muğam məktəbinin adını daim uca tuturdular. Bəlkə də məhz buna görə XIX əsrin ortalarında Azərbaycanın hər yerində kapitalist münasibətləri cücərən və yeni təkəkkür yaranan bir zamanda orta əsrlərə məxsus elmi biliklər sistemində sahib ensiklopediyaçı alim Mir Möhsün Nəvvab bu şəhərdə yaşayıb-yadır. Görkəmli musiqiçi, şair, rəssam, xəttat, münəccim, kimyaçı və riyaziyyatçı olan Mir Möhsünü əsərlərinin məzmunu, səviyyəsi və həcmi etibarilə həqiqətən də orta əsrlərin sonuncu ensiklopedist alimləri dəstəsindən hesab etmək mümkündür. Hərçənd ki, o, Şuşanın ictimai həyatında həmişə qabaqcıl, o dövr üçün müərəqqi mövqələrdə durmuşdur.

Həyatı**Şuşanın Mamay məhəlləsində Nəvvabın evi**

İndi Mir Möhsün Nəvvabı ilk öncə musiqişünas, Azərbaycan dilində yazılmış "Vüzuhül-ərqam" ("Rəqəmlərin izahı") risaləsinin müəllifi kimi tanıyırlar. Ən yaxşı klassik ənənələr ruhunda qələmə alınmış həmin əsər Şərqdə bu qəbildən yaradılmış son risalələrdən biridir. Azərbaycanda

Məşədi Cəmil Əmirov, İslam Abdullayev, Seyid Şuşinski və başqaları həmin məclislərin üzvləri idilər. Bu cəmiyyətlər Azərbaycandakı digər eyni məqsədli məclislər Şuşadakı "Məclisi-üns", Şamaxıdakı "Beytüs-Səfa", Bakıdakı "Məcməüş-şüəra" ilə sıx əlaqələr saxlayırdı.

Yaradıcılığı**"Kəşfül-həqiqəti-məsnəvi" (birinci səhifəsi)**

Mir Möhsünün əsərləri içərisində "Təzkireyi-Nəvvab" toplusu daha artıq maraqlıdır. Burada XIX orta əsrlərdə Qarabağdan çıxmış 100-dən artıq şairin həyatı və yaradıcılığı haqqında məlumatlar toplanmışdır. Təzkirə 1913-cü ildə Bakıda kitab şəklində nəşr olunmuşdur.

Nəvvab riyaziyyat, kimya və astronomiya ilə maraqlanırdı. O öz evində iki teleskop qoyaraq, kiçik bir rəsədxana və kimya laboratoriyası yaratmışdı. 1899-cu ildə dərslik kimi qələmə aldığı "Kifayətül-ətfal" kitabında o, göy cisimlərinin yerləşməsi və günəş tutulmaları haqda cədvəllər tərtib etmişdir. Alim kimya laboratoriyasında şagirdləri ilə sınaqlar keçirir və orta əsrlərdə yaşamış kimyagərlər tərəfindən verilən nüsxələri yoxlayırdı. Nəsihətname əsərində cavanlara verdiyi nəsihətlərin sayı 500-dən artıq idi. Tanınmış pedoqoq və alimin etik görüşləri müəyyən mənada onun

Şahnaz, Rahavi, yaxud Rahab, Çahargah və Nəva. Nəvvabın sözlərinə əsasən, ifa olunan dəstgahın tərkibi bir çox hallarda ifaçının zövqündən və qabiliyyətindən asılı olur. Alim həmin əsərində Qarabağ musiqiçiləri tərəfindən ifa olunan 82 mahnı nə muğamın adını çəkir. Mir Möhsün bir neçə muğamın mənşəyini və onların adının etimologiyasını araşdırır. Belə ki, Azərbaycan, Nişapur, Zəbuli, Bağdadi, Şirvani, Qacarı, Şah Xətai və başqa muğamların adlarını onların yaranmasında rol oynamış şəxslərlə və yer adları ilə əlaqələndirir. Rast muğamını bahar mehi, Rəhavini yağış damlaları, Çahargahı ildırım çaxışı, Dügahı fontan vuran bulaqlarla, Humayunu quşların uçuşu, Nəvanı bədbəxt sevgililərin ah-naləsi, Mahuru suların şiriltisi, Şahnazı bülbüllərin cəh-cəhi, Üşşaqı quşların havada süzməsi, Üzzalı meteoritlərin hərəkəti ilə əlaqələndirir.

Muğamların emosional təsiri haqqında Nəvvab yazır ki, Üşşaq, Busəlik və Nəva şücaət və hünər göstərməyə ruhlandırır, Bozarq, Rahavi, Zəngülə, Zirəfkəndi, Hüseyni kədərli duyğular oyadır. Nəvvab musiqinin müalicəvi əhəmiyyəti barədə də bir sıra maraqlı fikirlər söyləyir. Əsər bu sözlərlə bitir: "Bu risalə Vətən elminin qüdrətini artırmaq məqsədilə yazılmışdır."

Ömrünün bir neçə onilliyini

AZƏRBAYCANDA ŞƏDDADİ KÜRD DÖVLƏTİ

Azərbaycan tarixən çox millətli ölkə kimi tanınmışdır. Əlverişli coğrafi mövqeyə malik olan Azərbaycanda müxtəlif etnik mənşeyə malik olan xalqlar əsrlər boyu birlikdə yaşayaraq müasir Azərbaycan xalqının formalaşmasında yaxından iştirak etmişlər. Antik Yunan Roma müəllifləri-Miletli Hekatey, Lampsaklı Xaron, Lidyalı Ksanf, Herodot, Knidli Ktesi, Ksenofont, Strabon, Tit Livi və s. Azərbaycanda yaşayan müxtəlif tayfalarından bəhs etmişlər. Məşhur yunan coğrafiyaçısı Strabon (e. ə. 63-b. e. 23-cü illər) Albaniyada (müasir Azərbaycan Respublikası) yaşayan 26 tayfanın adını çəkir. Pəhləvi, qədim erməni, ərəb, fars, Suriya mənəbləri Azərbaycanda yaşayan müxtəlif dillərdə danışan xalqlar barədə məlumat verir. Ərəb müəllifi İbn Hövqəl Qablı (Qafqaz) dağlarında 360 dildə danışıldığını göstərir. Digər məşhur ərəb səyyah-coğrafiyaşünası və tarixçisi əl-Məsudin yazdığına görə Qafqazda hər birinin öz hökmdarı və başqalarının anlamadığı dili olan 72 xalq yaşayır.

İrandilli xalq olan kürdlər Azərbaycanın aborigen sakinləri olub qədim dövrlərdən müasir Azərbaycan və Ermənistan ərazilərində yaşamışlar. Mənbələrdə kürdlər müxtəlif adlarla yad edilmişdir. Məsələn, qədim erməni mənbələrində kürdlər daha çox marlar (midyalılar) adlanır. Sasanilərin hakimiyyəti dövründə (III-VII əsrlər) kürdlər regionun əsas etnik ünsürlərindən biriydi. Təsədüfi deyil ki, ərəb mənbələri Şirvan və həttə Dərbənddə də kürd məskənlərinin olmasından bəhs edirlər. Ərəb işğalı prosesində ərəblərlə azərbaycanlılar arasında bağlanan müqavilədə Balasakan və Savalan kürdlərinin adlarının çəkilməsi kürdlərin yadellilərə qarşı mübarizəsini və əsas etnik qüvvələrdən biri olmasını göstərir. Təsədüfi deyil ki, Ərəb xilafətinin parçalanması nəticəsində yaranan feodal dövlətlərinin əksəriyyətində hakim sülalələr kürd mənşəli tayfalar olmuşlar. Hətta türk mənşəli Sacilər dövlətinin (889-941-ci illər) sonuncu hökmdarı Deysəm ibn İbrahim ibn Şadluyə mənşəcə kürd olmuşdur. Belə tanınmış kürd sülalələrindən biri də Azərbaycanın və bir sıra qonşu ölkələrin hərbi siyasi tarixində fəal rol oynamış Şəddadilər sülaləsidir. Bu sülalə X əsrin ortalarından XII əsrin sonunadək Cənubi Qafqazın Gəncə, Arran-Naxçıvan, Dvin və Ani əmirliklərində hakimiyyət başında olmuşlar. Görkəmli Azərbaycan tarixçisi, t. e. d. professor M. X. Şərifli 1978-ci ildə nəşr olunmuş "IX əsrin ikinci yarısı- XI əsrlərdə Azərbaycan feodal dövlətləri" monoqrafiyasında Şəddadilər dövləti haqqında qiymətli məlumatlar verir. Üstündən xeyli vaxt keçməsinə baxmayaraq ilkin mənbələr əsasında yazılmış bu əsər öz əhəmiyyətini ini də saxlayıb. Bu sayımızdan başlayaraq bu əsərin Şəddadilər dövlətindən bəhs edən hissəsini

bəzi dəyişiklik və əlavələrlə diqqətinizə çatdıracağıq.

Gəncə Şəddadilər dövləti X əsrin II yarısında əmələ gəlmişdir. Bu dövlətin ərazisi əsas etibarilə şimalda Kür çayı, cənubda Araz çayı, şərqdə Beyləqan nahiyəsi, qərbdə Xunan qalasına (Al-İstakhrı. Kitab Masalik al-Mamalik, ed. de Goeje, BGA, t. I Lugd. Batav, 1870, səh. 193) qədər uzanan Arran torpaqlarını əhatə etmişdir. Məlum olduğu kimi, Arran vilayətinin ərazisi ayrı-ayrı dövrlərdə öz sərhədlərini dəyişmişdir. İstəxi Arran vilayətindən bəhs edərkən göstərir ki, Arranın sərhədi Dərbənddən Tiflisə və

Araz çayı yaxınlığında Naxçıvan adlanan yerə qədər çatır (Yenə orada, səh. 190). İbn Hövqəl Bərdə haqqında bəhs etdiyi zaman onu Ümmür-Ran, yəni Arranın anası hesab edir. (İbn Haukal. Liber imaginis terrae. ed. J. H. Kramers. Lugd. Batav 1939, səh. 337) o göstərir ki, Arranda Bərdə, əl-Bab (Dərbənd) və Tiflisdən böyük şəhər yoxdur. Beyləqan, Varsan, Bərdic, Bərzənc, Şamaxıya, Şirvan, Laican, Şabran, Qəbələ, Şəki, Cənzə (Gəncə), Şəmkür və Xunan isə kiçik vilayətlərdir; şəhərləri gözəl, eyni böyüklükdə və məhsuldardır, yararlı təsərrüfat sahələrinə malikdir. (Yenə orada, səh. 342). Müqəddəsi "Əhsən et-təkəsim fi-mərifət əl-əkalim" əsərində yazır ki, Arrana gəldikdə o dəniz ilə Araz çayı arasında yarımada şəklində olub bütün vilayətin təqribən üçdə birini təşkil edir. Məlik çayı vilayəti ortadan bölür, onun paytaxtı Bərdədir. (Descriptio imperii moslemici auctore, ed. M. J. de Goeje, Lugd. Batav, BGA, t. III, 1872. Səh. 373)

Arran ölkəsi və buradakı şəhərlər haqqında Yaqut Həməvi belə yazır: "Arran ərəb adı deyildir, bu geniş ölkədir və çoxlu şəhərləri vardır. Xalq dilində Gəncə deyilən Cənzə, Bərdə, Şəmkür və Beyləqan onun şəhərlərindəndir".

Münəccimbaşının "Cami əddüvəl" əsərinin "Şəddadilər" fəslindən görüldüyü kimi, çox məşhur olan Arran ölkəsi qərbdən cənubdan və şərqdən Azərbaycanla şimaldan isə Qafqaz dağları ilə həmsərhəddir. Naxçıvan, Gəncə, Dərbənd, Beyləqan, Şəmkür, Tiflis, hətta Şirvan da Arran şəhərlərindən sayılmışdır. (V. Minorski. Studies in Caucasian history, London, 1953. (Bundan sonra V. Minorski. Şəddadilər), səh. 6-8, 188)

Kəsrevi Təbrizi arranlıları İran

dillərinin birində danışan iranlıların bir qismi kimi göstərməyə çalışaraq onları VI əsrin axırlarında buraya köçüb gəlmiş Mehranilərlə əlaqələndirmişdir. (Kəsrevi Təbrizi. Şəhriyarani-romnan, II cild, Tehran 1928, səh. 3). Şəddadilərin hakimiyyəti dövründə Arranın ən görkəmli şəhəri Gəncə idi. Onların hakimiyyəti Gəncədə təşəkkül etmiş və beləliklə Gəncə şəhəri Şəddadilər dövlətinin paytaxtı olmuşdu.

Şəddadilər ilk dəfə Dəbil (Dvin) ətrafında yaşamış 340 (951)-ci ildən Şəddadi Məhəmməd Dəbildə rəsmi olaraq hakimiyyət başına keçmişdir.

Onun övladları isə 356 (966/7)-ci ildən sonra Gəncəyə gəlmişlər. 360 (970/1)-ci ildən burada hakimiyyəti ələ alaraq Azərbaycanda yeni bir feodal dövləti yaratmağa müvəffəq olurlar. (Səhəyif əl-əxbar, səh. 507). Şəddadilərin ilk dövlət başçısı Dəbildə hakimiyyəti öz əlinə alan Məhəmməd ibn Şəddadın fəaliyyəti haqqında bəzi məlumat verməyi faydalı hesab edirik. Qeyd etmək lazımdır ki, Dəbildə müvəqqəti də olsa hakimiyyəti öz əlinə alan Məhəmməd ibn Şəddadın mənşə etibarilə kürd olduğunu istifadə etdiyimiz bütün ilk mənbələr təsdiq edir. Münəccimbaşı "Cami əd-düvəl" əsərinin "Şəddadilər" fəslinin ilk sətirlərinə başladığı zaman onların kürd olduğunu təsdiq edir (Münəccimbaşı. Şəddadilər fəslı, səh. 1). İbn əl-Əsir Şəddadi Fəzlunun xəzərlər üzərinə hücum etməsiylə əlaqədar onu "Fəzlun əl-Kürdi" adlandırır (İbn əl-Əsir. Tarix əl-Kamil, VII-XI. Misir, hicri 1290. səh. 171). Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, İbn əl-Əsir Vəhsudan və Məmlanın mənşub olduğu rəvvadilər tayfasının da kürd olduğunu göstərir. Kəsrevi Təbrizi bu fikrin düzgün olmadığını qeyd edərək şəddadilərlə rəvvadilərin qohum olmadığını, şəddadilərin yerli olduğunu, lakin rəvvadilərin mənşə etibarilə ərəb olduğunu göstərir (Kəsrevi Təbrizi. Gösrənilən əsəri III cild, səh. 7). Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, İbn Xəlliqan Dvin şəhəri ətrafındakı kürdləri rəvvadi adlandırır (İbn Xəlliqan. Kitabə vəfiyatül əyan və ənbaüz zəman. Təbriz, hicri 1257). Kəsrevi isə bu rəvvadilər sözünün təsdiqsiz yazıldığını və kürd şəddadilərin bunlardan olduğunu göstərir (Kəsrevi Təbrizi Göstərilən əsəri, səh. 7).

Gəncə Şəddadilər dövləti Salarilərin Azərbaycanda hakimiyyət sürdükləri dövrdə

əmələ gəlmişdir. Münəccimbaşının məlumatına görə Azərbaycan Salarilər dövlətinin başçısı Mərzuban 337 (948/9)-ci ildə Rey hakimi ilə müharibə zamanı əsir düşərək Səmirəm qalasında dörd il qədə. yəni 337-341 (948-953)-ci illərdə həbsdə saxlanılmışdı. Bu zaman Azərbaycan dövlətində qayda pozulmuş və hər bir vilayətdə feodal hakimlər baş qaldırmışdı (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 3). Hətta Mərzubanın övladları onun həbs etdiyi sabiq Azərbaycan hakimi Deysəm ibn İbrahimi (Sacilər dövlətinin sonuncu hökmdarı (932-941) Deysəm ibn İbrahim ibn Şadluyə əl Kürdi-N. H.) həbsdən azad etmişdilər. Deysəm Azərbaycanda gəzərək özünə tərəfdarlar axtarırdı. Bu zaman müstəqil olmağa çalışan feodallardan biri də Məhəmməd ibn Şəddad ibn Qurtaq idi (Yenə orada.). Məhəmməd ibn Şəddad fərsetdən istifadə edərək Salarilər dövlətinə tabe olan Dəbil şəhərini tutaraq hakimiyyətini möhkəmlətməyə başlamışdı. Məhəmməd Dəbil şəhərini və əhalisini düşmənin hücum və basqılarından mühafizə etməyi öz öhtəsinə götürərək əhaliyə bir sıra bir sıra vədlərdə vermişdi. (Yenə orada) Erməni müəllifi Vardan (1271-ci ildə ölmüşdür) şəddadilərin mənşəyi və Gəncəyə gəlmələri haqqında çox qəribə bir məlumat verir. O yazır: "Həmin günlərdə Parisos nahiyəsinə (Dağlıq Qarabağ vilayətindədir) şanlı knyaz Qriqorinin (Magistros)

yanına İrandan üç oğlu ilə bərabər Mam adlı bir qadın gəldi. Oğullar öz anasını knyaza girov verdi, Şotk və Şamiram (Vaspurakan vilayətində) qalalarını aldılar". (Vardan. Vseobşaya istoriya, Moskva 1861, səh. 125). Vardan bununla 1044-cü il hadisələri ilə əlaqədar olaraq şəddadilərin Gəncəyə gəlməsi və Fəzlun haqqında bəzi məlumat vermişdir. Vardanın "Mam adlı bir qadın üç oğlu ilə İrandan Qriqor Magistrosun yanına Parisos nahiyəsinə gəldi"-deyə yazdığı bu qəribə məlumata başqa mənbələrdə təsadüf edilmir. Yuxarıda qeyd ediləni kimi Şəddadi

Məhəmməd öz oğulları ilə Dvin ətrafına gəlmişdi. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, o zaman Rəvvadi Məhəmmədin "Məmlan" adlandırdığı məlumdur. Lakin Vardan Məhəmməd adlı kişinin nə üçün "Mam" adlı qadınla qarışıq saldırdığı aydın deyildir. Bütün bunlarla bərabər Vardanın əsərində

adların, tarix və sairənin səhv olmasına baxmayaraq onun şəddadilər haqqındakı yazılarında qiymətli tarixi məlumat vardır.

Məhəmmədin Dəbildəki hərəkətləri Azərbaycan hakimi Mərzubanın oğlu İbrahime yetişdi. Mərzuban Səmirəmdə həbsdə olduğu zaman Azərbaycanı oğlu İbrahim idarə edirdi. Məhəmməd ibn Şəddadın Dəbili tutduğunu eşidərək İbrahim atasını vassalı Deyrmus (Veyzur) hakiminə məktub yazaraq Dəbili mühasirə edib Məhəmmədi oradan qovmasını tapşırırdı. Deyrmus hakimi də qoşun toplayaraq Məhəmməd ibn Şəddadın üzərinə getdi. Məhəmməd isə əhalinin qüvvəsi ilə düşməne şiddətli müqavimət göstərdi. Araz çayı sahilində baş verən vuruşmada Məhəmməd qələbə çaldı, Deyrmus hakiminin qoşunları qaçaraq yaxın meşələrdə gizləndilər. Bu hadisədən sonra Məhəmməd özünü və ailəsini müdafiə etmək üçün Təll həslı adlı qala tikdirdi. Məhəmmədin qələbə çalması xəbəri Ərdəbilə çatdıqda İbrahim Dəbilə hücum etmək üçün qoşun toplamağa başladı. O, kürd və deyləmlilərdən böyük bir ordu toplayaraq Məhəmmədin üstünə göndərdi. İbrahimin piyada və süvarilərdən ibarət olan qoşunları Dəbil darvazalarına çatdıqda Məhəmməd onları qarşıladı və birinci hücumlarını dəf etdi. Lakin bundan sonra döyüş daha da şiddətləndi. Dəbil əhalisi buna dözə bilmədiyi üçün Məhəmməddən aralandı. Döyüş meydanında yalnız öz adamları ilə qalan Məhəmməd ibn Şəddad da məcbur olaraq geri çəkilib öz qalasına sığındı və sonrada adamları ilə bərabər Ermənistanına getdi. Bundan sonra Dəbil əhalisi Məhəmmədin yanına hörmətli şəxslər göndərərək qayıtmasını xahiş edərək, bir daha ona xəyanət etməyəcəklərini vəd etdilər. (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 9). Başqa bir fikrə görə Məhəmməd Dəbil ətrafındakı döyüşdən sonra Ərzuruma getmişdi. Lakin V. Minorskinin rəyəinə görə bu zaman Məhəmməd Vaspurakandan uzaq getməmişdir. O eyləmlilərin təzyiği nəticəsində Araz çayını cənuba doğru keçərək Vaspurakana getmişdi. (Yenə orada, səh. 37). Məhəmməd dəbillilərin xahişini qəbul edərək Dəbilə qayıtmış və burada hakimiyyəti yenidən əlinə almışdı.

(ardı var)

Şəhəri hazırladı: Namiq Həsənov

Kürdlər və Kürdüstan

Kürdlərin coğrafiyası və yerləşməsi

Əvvəli ötən sayımızda

Ermənilər, kürdlərin və nisbi sayları haqqında mümkün statistik materialların böyük hissəsi Xarici İşlər Nazirliyinin «Ermənistan-da reforma» (1915) rəsmi nəşrində yığcam şəkildə qruplaşdırılmışdır.

1) Baş konsul Adamov kürdlər üç yüz min, ermənilər iki yüz min, türklər iki yüz on min. Bayazid sancağında kürdlər başqa millətlərdən beş dəfə çoxdurlar. (Linç) Müəllifi, Məşəddə baş konsul işləmiş T.M. Sukeslə qarışdırmamalı.

2) «Kürdlər haqqında qeydlər» (Zapiski Kavk. Ot İ.R. Qeoqr. Obh. 1897 q 339-368) çap olunmuşdur. Orada kürdlər haqqında ədəbiyyat da var. Xəritədə ermənilərin üstünlüyünün göstərilməsi dəqiq deyil, kürdlərin qərb koloniyası göstərilməyib. İran əliallahilərinin rayonları düz göstərilməyib. Bəzən transkripsiyalar pozulur. Qəbilələrin adları yerə uyğun gəlmir. Ancaq öz-özlüyündə xəritə böyükdür və öz əhəmiyyətini itirmişdir.

3) The Kurdish tribes of the Ottoman Empire, Y.R. Anthon, S., XXXVIII, 1908 q., (451-486). Bu iş, şübhəsiz, kürdlər haqqında bütün mövcud ədəbiyyatı cəlb etməklə təkmilləşdirilib yenidən çap olunmağa layiqdir. Xəritənin öz sistemi olduqca praktikdir. Qəbilələr sırf coğrafi cəhətdən 5 rayona bölünüb. Hər birinin sərhədində rəqəmlə ayrı-ayrı qəbilələrin yeri göstərilib, onların yarımfəsilləri kiçik hərfərlə qeyd olunub. Xəritədən istifadə üçün qəbilələrin müfəssəl kataloqu əlavə olunub. Bizim əlavədə xəritə ancaq kürdlərin yerini tapmağın göstəricisi ola bilər. Nestorianlar xaçlarla göstərilib, ancaq ermənilərin yerləşməsi qətiyyətlə göstərilməyib. Və elə bu mənada polkovnik Kartsevin xəritəsi böyük üstünlüyə malikdir. S.M. Sayki eyni fəsiləli «Ten thousand miles in Persia» kitabının müəllifi Məşəddə baş konsul işləmiş T.M. Sukeslə qarışdırmamalı.

II

KÜRD LƏRİN TARİXİ

Kürdlərin mənşəyi, daha doğrusu, onların Kürdüstanda ilk dəfə görünməsi çox mübahisəli məsələdir. Klassik yazıçılar müasir Kürdüstanın ərazisi ilə əlaqədar kürd adına çox oxşayan bir sıra adlar xatırladırlar. Son vaxtlara qədər belə qəbul olunmuşdu ki, yeni eradan əvvəl 401-ci ildə Ksenofontun başçılığı ilə 10 min yunan karduxların nəslindən olan kürdlərin qarşısında geri çəkilməmişlər. Bu görüş son zamanlar dəyişib. Göstərilən oxşar adlı xalqlar bəzi alimlər tərəfindən iki qrupa ayrılırlar. Onlar birinin məhz karduxların ari mənşəyini inkar edirlər. Ancaq belə hesab edirlər ki, karduxlardan şərqdə yaşamış korcios kürdlərin əcdadı olublar. Hər necə olsa da, bizi maraqlandıran bu xalq yeni eradan bir neçə əsr əvvəl Kürdüstan dağlarında oturmuşdu.

1) Kürdlərin adının mixi abidələrində çəkilməsi məsələsi, görünür, həll olunmayıb. Qabaqkı Kur-ti-i adını indi Kir-xi-i oxuyurlar (Bax. Hartman Bohtan, 11,92)

2) Akademik N.Y. Marr belə hesab edir ki, «Karduxi» adı öz formasına görə, bu xalqın urartulara yaxın olduğunu göstərir (özünü «xalda» adlandırmışlar). Ancaq karduxların qədim dili sonralar köklü surətdə yeni Hind-Avropa dili ilə əvəz olundu. (Bax: «Bir daha çələbi sözü haqqında», Z.B.O.XX, səh.139). N.Y. Marr Kürtilərin karduxlara münasibəti haqqında fikir söyləməyə çətinlik çəkir.

Biz bilirik ki, kürdlər heç olmasa dilinə görə nəinki aridirlər, tamamilə müəyyən İran qrupuna məxsusdurlar. Deməli, onların (ya da dillərinin) vətəni böyük ehtimalla görə, şərqdədir. Ariyalıların ilk yüksəlişi təxminən yeni eradan əvvəl VII əsrə aiddir. Məhz bu dövrdə midiyalılar öz müttəfiqləri ilə Assuriyanı darmadağın edəndə (yeni e.ə.607) kürdlə-

rin böyük hissəsi Qərbə doğru hərəkət etdi. Bununla bərabər yada salmaq lazımdır ki, kürdlərin ən yaxın və çoxəsrlik qonşusu olan ermənilər elə bu zaman Frakiyadan gəlib, Urartu2 çarlığını tutdular (tamam başqa mən-

şəli xalq) və Van gölü3 ətrafında məskən saldılar. Beləliklə, əgər ermənilərin kökü şimal-qərbdədirsə, onda kürdlərin kökü şərqdədir. Bu, elə bil ki, Tavrın dağ qalasını iki yerə parçalayan bir-birinə zidd iki dalğadır.

Qədim fars monarxiyasında kürdlər ayrıca yad olunurlar. Görünür, onlar Ermənistan əyalətinə daxil imişlər.

Bizim eradan qabaq yaşamış yunan coğrafiyaşünasları (Strabon, Ptolomey və b.) indi Pinakanın Dəclə4 çayı üzərində kiçik yer olan Finiklə eyniləşdirdiyi şəhərlərdən biri olan Korduen (Qordien) vilayətini yaxşı tanıyırdılar.

Ariylərin İranda yerləşməsi, ehtimal ki, Şərqdən Qərbə baş vermişdi (B.B. Barğtolbd, İstor. Qeoqr. Ob. Obzor İrana, 1903, str.3,59).

1) Urartuları, ya da indi deyildiyi kimi xaldeyləri xüsusi alarodik xalqlar qrupuna aid edirlər (xetlər, mitanilər, nairilər) sr. B.A. Turayev, İst. drev. vost., II (1914), 46 II cild.

2) Bununla belə, başqa bir nəzəriyyəyə görə, ermənilər xetlər və kimieriyalarla müqayisə olunmuşlar. Bax. Xalatyanüç, Oçerk İstorii Armenii, 1910, 10-20.

3) Ancaq əgər karduxlar və Kürtilərin fərqləri haqqındakı nəzəriyyə ilə razılaşsaq, onda onun dövründə mövcud olan Qoqdozios qədim zamanlarda karduxi adlanırmış, -deyən Strabonun (16, 747) göstərişini nəzərə almaq lazımdır.

Bu Korduənə yuxarıda adı çəkilən Salmasdan cənubi Həkəri ilə qərbə doğru Botana uzanan erməni arşakidlərinin Kortçeyası qismən üst-üstə düşə bilər.

Bu yerlərin taleyinin necə müxtəlif olduğunu mənəm Şarmuadan aldığı quru bir icmal göstərəcəkdir. Mərkəzi Kürdüstanın cənub-şərq hissəsi ardıcıl surətdə ermənilərdən asılı olan erməni haykan sülaləsinə, Böyük İsgəndərə, erməni arşakidlərinə, Mark Antonio və Kleopatrının oğlu Aleksandra, gah Parfiyanın, gah Romanın vassalı olan, arşakidilərə, sasanı Ərdəşir və Şapurə, Qaləriyadan İovianayaçan Roma imperatorlarına, yenə sasanilərə, Bizans imperatoru Feodosiyaya, sasanilərdən asılı olan erməni arşakidlərinə, yenə də bizanslara nəhayət, ilk ərəb işğalçılarına, keçmiş ərəb vassalları olmuş Arsrünün erməni knyazlarına və 990-1096-cı illərdə çarlıq etmiş ilk müstəqil kürd sülaləsi Mərvanilərə tabe olmuşlar.

Bunun ardınca yenə Şərq işğalçılarının bütöv sırası gəlir. XI əsrdə Səlcuqlar gəldilər.

Sonra kürdlər monqollara qarşı əvvəlcə XIII əsrdə Hülakü xana, sonra təxminən 1400-cü ildə bir dəfə Kürdüstanda – Amadey altında çox pis vəziyyətə düşmüş Teymurləngə qarşı vuruşmalı oldular.

1. Adonuç, «Armenie pri Östiana», səh. 418
2. Harmoy, «Sheref-nameh», 1,341-2
Nəhayət, XVI əsrdə Qərbdən yeni işğalçılar, Osmanlı türkləri gəldilər və 1514-cü ildən Kürdüstanın taleyi Türkiyə ilə bağlı oldu.

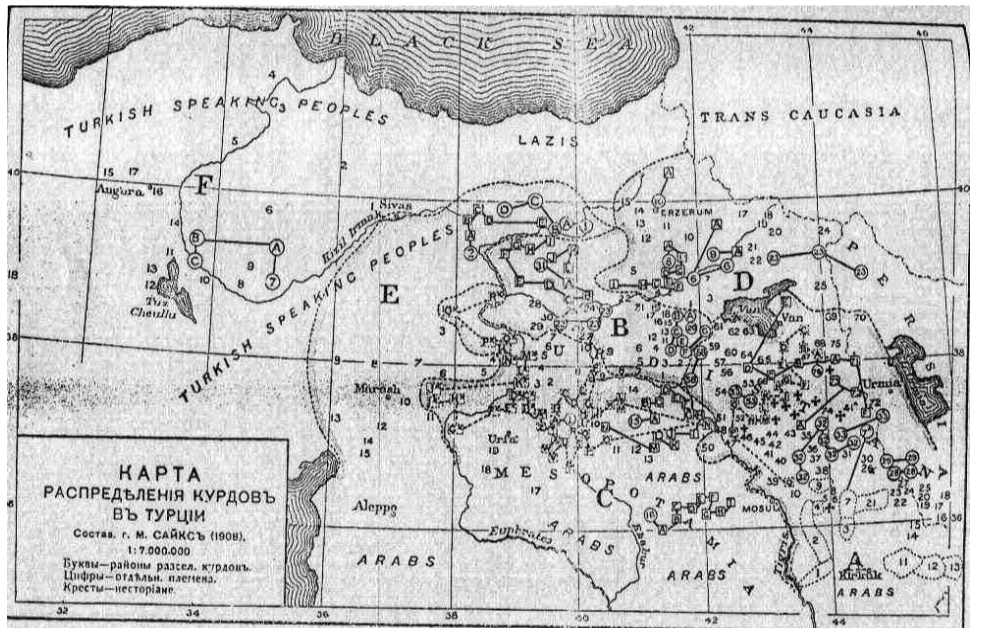
Kürdüstanı fəth etmiş I Sultan Səlim onun qurulmasını yaxın adamı, əsl Bitlis kürdü1 olan tarixçi hakim İdrisə tapşırırdı. Güman edirdilər ki, İdris siyasi məqsədlərə görə, kürdlərin ermənilər yaşayan rayonlarda yerləşdirilməsinə kömək edib. Ancaq daha doğru düşünmək olardı ki, kürdlər şimaldan qismən köçəri, qismən də xristianlığı sıxışdıran hakim islamın tərəfdarı kimi xeyli qabaq yayılmışlar. Məsələn, məlumdur ki, məşhur Səlahəddinin Ravəndi qəbiləsindən olan ulu babaları hələ X əsrdə İrəvan quberniyası2 dairəsində, Dvin ətrafında köçəri edirdilər (İrəvan quberniyası).

Kürd salnaməsində deyilir ki, Ruzeki qəbiləsi Bitlis və Xazonu hansısa gürcü knyazı

sonra öz qəbilələrini yaratmış hakim kürd knyazları tərəfindən tutulmuşdu.

Demək olar ki, başçısı «Şərəfnamə» salnaməsinin müəllifi Şərəfəddin xan olan Bitlis ən böyük knyazlıq idi. O, təfsilatı ilə öz mülkünün diqqətəlayiq yerləri, məscid və bazarları, elm adamları və s. təsvir etmişdi. Salnamədə xalis kürd soy məğrurluğu ilə uzun nəsil tarixi, müharibə səhnələri, qəbilələrin köçürülməsi, Türkiyə və İran arasında bu günə qədər davam edən mübarizə də həmişə qeyri-müəyyən vəziyyətdə qalması sadalanır.

«Şərəfnamə» kürdlərin sərbəst yaşamaqları barədə belə yazır: «Ən böyük sultanlar və yüksək potentatlar heç vaxt onların ölkələrinə, torpaqlarına qəsd etmirlər. Onlardan lazım olduğu qədər köməkçi qoşun kimi istifadə etmək üçün hədiyyələr almaqla məhdudlaşır, onların sədaqət və itaətindən razı qalırdılar». Yalnız XIX əsrdə bunun sonu çatdı. Böyük türk islahatçısı II Sultan Mahmud I Sultan Səlimin işini sona çatdırmaq, demək caizsə, Kürdüstanı yenidən istila etmək qərarına gəldi və bu, 1834-cü ildə Məhəmməd Rəşid paşa tərəfindən yerinə

zi Daviddən alıb, elə orda da kürd sülaləsinin Bitlisdə yerləşməsinin 837-ci ilə aid olduğu göstərilir. Bəlkə bu tarixi bir qədər böyütmək lazımdır. Ancaq ola bilsin ki, göstərilən hadisə X-XI əsrlərdən gec baş verməmişdir3.

Şübhə yoxdur ki, kürdlər daima erməni çarlığının hissələrini tədricən zəbt etmişlər və bu, XI əsrdə sona çatmışdı. Onlar bir çox yerlərdə, öz qədim ərazilərində oturmayıblar. Ancaq nəzərə almaq lazımdır ki, bu məsələ yeni deyil, çoxəsrlik tarixə malikdir. Qədim Ermənistanın bizim günlərin kürd-erməni etnoqrafiyasına çevrilməsi bununla izah olunur.

1) Onun haqqında müqayisə et Sheref-nameh, III, 208,531

2) Sheref-nameh, II (t.e. tom 1, çast 2), str. 76.

3) Sheref-nameh (tərcümə) III, 34, 224, 239. Bu əfsanə kürd xalqı arasında bu günə qədər yaşayır (Muş və Kabilcos arasında) Sayüksin məqaləsinə bax. Charmoy (IV.213) belə hesab edirdi ki, adı çəkilən David 1027-ci ildə taxta çıxmış, erməni Arsruni xanədanından olan Sepexerimin oğludur. Digər tərəfdən isə, əfsanənin gürcü knyazının adı ilə adlanması xarakterikdir. Məne verilən məlumata görə, 1001-ci ildə vəfat etmiş David Kuropalat şərəitə daha uyğun gələ bilərdi. Salnamə gürcü və erməni tamamilə ayırır. Məsələn, Bitlisdə qədim erməni kilsəsinin məscidə çevrilməsini xatırladır (III, 25)

Sultan Səlimin vassal vəziyyətinə saldıqı kürd knyazlıqlarının əlvan təsvirini vermiş məşhur kürd salnaməsi «Şərəfnamə» XVI əsrin sonuna aiddir. Qərbi Fəratın sol sahillə və demək olar ki, şərqə Fəratın bütün axını boyunca (Murad-Su) islamın yayılmasından

yetirildi. Bu vaxtdan etibarən kürdlər qismən türk təbəəsi oldular. Lakin elə burada, 1843-46-cı illərdə Bədir xanın başçılığı altında ilk kürd üsyanı baş verdi. Ancaq bu ermənilərlə yox, içində ingilis missionerləri olan nestorianlarla qırğın və soyğunçuluq şəklində baş verdi. Bədir xana qarşı qoşun göndərildi, o, məğlub olub Kritə sürgün olundu.

1) «Sherefnameh» II, 34

Kırm müharibəsi zamanı Bədir xanın qardaşı oğlu və rəqibi Yezdansirin başçılığı ilə artıq əsl xalq hərəkatı baş verdi. Türk ordusu şimala gedəndə, Yezdansir Həkəri və Botanda üsyan qaldırdı və 1855-ci ildə Bitlis və Mosulu, sonra isə Vandan Bağdada qədər bütün məkani tutdu. Türk qoşunları Syerdada məğlub oldu və üsyançılar bütün türk məmur və qamizonlarını qırdılar. Ancaq maraqlıdır ki, xristianlara qarşı asayişin pozulması baş vermədi. Əksinə Kürdüstanda yaşayan nestorianlar, hətta yunanlar da üsyançıların bayrağı altında dayandılar. Yezdansir neçə dəfə rusların yanına öz adamlarını göndərdi, bizim qoşuna birləşməyi təklif etdi, ancaq qarşılıqlı məktublar yetişmədi və biz 1855-ci ilin yazında hərbi hərəkata yenidən başlayanda Yezdansir, ingilis konsulluğunun casusu Nimrud Rassamın1 vədlərinə inanaraq təslim oldu və tutulub Konstantinopola aparıldı. Bundan sonra üsyan öz-özünə yatırdı. Yeri gəlmişkən, türk qoşunlarına üsyanı yatırdıqları üçün xüsusi medal verilmişdi. Yezdansir özü isə xalq qəhrəmanı oldu. Məsələn, Sotsinin kürd ədəbiyyatı məcmuəsində onu təənnüm edən mahnılar vardır.

(Ardı var)

Səhifəni Hazırladı: Tahir Süleyman

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN “ŞƏRƏFNAMƏ” ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

(Əvvəli ötən sayımızda)

1453-cü ildə Həsən bəy (Uzun Həsən) Amid qalasında (Diyarbakırdadır) taxta oturdu. O, az müddət ərzində Kürdüstanın bir hissəsini Azərbaycan, Ermənistan, İraq-Əcəm, İraq-Ərəb və Fars torpaqlarını öz hakimiyyətinə tabe etdi. Onun hakimiyyəti dövründə Kürdüstanın bir sıra əmirlikləri də işğal edildi. O, həmin əmirlikləri qarət edir və yandırır. Mənbələrdəki məlumatlara görə Ərzincan vilayətinin əmiri Məlik Xələf müqavimətsiz təslim olmaqla bərabər, 10 batman¹⁹ qızıl və 50 batman gümüş verməklə həmin vilayəti məhv olmaqdan xilas etmişdir (43, 241-242).

Həsən bəyin xələfləri zamanında Ağqoyunlu hakimiyyəti zəiflədiyinə görə Kürdüstan yenə də Osmanlı, Misir hökumətlərinin nüfuzu dairəsinə düşmüşdü. Beləliklə, Kürdüstan XV əsrin axırından dəfələrlə bir istilacıdan digər istilacının əlinə keçmiş və onun iqtisadiyyatı dah da pozulmuşdu. Lakin o dövrlərdə bir sıra kürd əmirlikləri öz müstəqilliklərini saxlaya bilmişdi (76, 240-266).

Uzun zaman davam edən xarici basqınlar və daxili tayfa müharibələri nəticəsində taqətdən düşən bir xalq-kürdlərin XVI əsrin əvvəllərində Osmanlı və Səfəvi dövlətləri kimi qüvvətli qonşuları var idi. Əvvəldə olduğu kimi, həmin dövrdə də müxtəlif kürd tayfaları arasında əmirlik vəzifəsi və torpaq mülkiyyəti nəsilədən nəslə keçən monarxiya sistemli əmirliklərə bölünürdü. Bu əmirliklərin ictimai dayağı tayfa üzvləri hesab olunurdu. Onun iqtisadi əsasını isə torpaq üzərində xırda feodal, xüsusi mülkiyyət forması və bu mülkiyyətə arxalanan istismar üsulu təşkil edirdi. Tayfanın üzvləri əmir üçün müxtəlif mükəlləfiyyətlər daşıyır və onun hərbi səfərlərində iştirak edirdi. Kürdlər arasında feodal üçün hərbi xidmət əsrlər boyu daimi bir peşə şəklini almışdı. Buna görə də kürd əmirləri qüvvətli dövlət qarşısında özünü hərbi xidmətçi, zəif dövlət qarşısında isə müstəqil bir hökmdar kimi hiss edirdi. Bidlisinin qeyd etdiyinə görə kürdlər arasında qüvvətli və sayca üstünlük təşkil edən tayfalar əsirət (76, 18) adlanırlar. XVI əsrin əvvəllərində Kürdüstanda bir neçə qüvvətli və nisbətən müstəqil əsirətlərə təsadüf olunurdu. Bunlardan biri mərkəzi Mərəş əyaləti olmaqla, sərəncamında çoxlu kürd əmirləri olan türkmən Əlaəddövlə Zülqədər, digəri isə mərkəzi Sabuqbulaq (Mehabad) olmaqla Mukri tayfasının başçısı Seyfəddin oğlu Sarom idi. Keçmişdə olduğu kimi, həmin əsrdə də əmirlər arasında davam edən daxili vuruşmalar Kürdüstanın siyasi cəhətcə birləşməsinə imkan vermirdi. Bidlisi öz əsərində Kürdüstandakı bu vəziyyəti göstərərək yazır: «Hər biri bir tərəfdə özbaşına mütləqiyyət bayrağı qaldıraraq, sərbəst olaraq dağ zirvəsində daldalanır... Aralarında Tövhiiddən²¹ başqa heç bir mənada birlik yoxdur» (76, 16-17; 103, 450).

Beləliklə, XVI əsrin əvvəllərində hələ siyasi cəhətdən mərkəzləşməmiş kürd əmirləri başqa təcavüzdən özlərini qorumaq üçün qonşuluqlarındakı iki qüvvətli dövlətdən birinə istinad etməli idilər. Sünni məzhəbinə yaxın olan kürd əmirləri osmanlılar tərəfə meyli göstərməli idilər. Lakin kürd xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasındakı tarixi dostluq və əməkdaşlıq kürdlərin əksəriyyətində Səfəvilər dövlətinə arxalanmağa meyli artırır (22, 7). Çünki kürd xalqı özünü xarici basqınlardan qorumaq üçün Azərbaycan ərazisində təşkil olan Səfəvilər dövlətinə ümid gözü ilə baxırdı. Lakin I Şah İsmayıl Səfəvinin Kürdüstan haqqındakı yanlış siyasəti bu ümidi heçə çıxartdı. Şahın Kürdüstan üzərinə ilk hücumu Savuqbulaq nahiyəsini qəsb etməklə başladı.

I Şah İsmayıl 1505-ci ildə Qızılbaş sərkərdələrindən Durmuş xan Şamlu, Əbdü bəy Şamlu, Saruəli Məhürdar Təkəlu, Bayram bəy Qaramanlu və Xulafa bəyin başçılığı ilə Sarom üzərinə böyük ordu göndərdi. Lakin Sarom bəy bu müharibədə qalib gəldi və öz müstəqilliyini qorudu. O dövrün mənbələrindəki məlumatlara görə həmin müharibədə qızılbaşlar çoxlu itkilərə verdilər və adları çəkilən sərkərdələrdən Durmuş xan Şamlu, Bayram bəy (59, 90) və Xulafa bəy salamət geri qayıtdılar.

«Həbib əs-Siyər» əsərinin müəllifi bu hadisədən bəhs edərək I Şah İsmayıl Səfəvinin Kürdüstan haqqındakı istilacı siyasətini pərdələyərək yazır: «Sarom Kürdüstan qarətçiləri ilə birlikdə yol kəsməklə məşğul olduğu üçün şah onun üzərinə qoşun göndərdi. Sarom qaçdı və dinsiz kürdlərdən bir çoxları öldürüldü. Şah ordusu böyük qənimətlə geri qayıtdı» (112, 42). Qunaba-

di qeyd edir ki: «Şah ordusu ilə kürd dilavərləri arasında şiddətli müharibə oldu. Sarom qaçdı, kürdlərin çoxu qılncdan keçirdi və qan su yerinə axdı» (113, 102).

Bidlisi göstərir ki, «Sarom Qızılbaşların təcavüzündən özünü qorumaq üçün I Sultan Səlim xana tabe oldu» (76, 289).

Bizim üçün Bidlisinin yazdığı daha doğru və düzgün məlumat hesab edilir çünki o, Səfəvilər dövləti ilə kürd əmirləri arasında gedən vuruşmaları öz əsərində dəqiq surətdə qeyd edir və dövrün ziddiyyətlərini müəyyən qədər açıb göstərir.

Müasir İran tədqiqatçısı Rza Pazuki²² 1507-1508-ci illərin hadisələrindən bəhs edərək Saromın Gürcüstan hakimi olduğunu qeyd edir və 1507-ci ildə qızılbaşlar tərəfindən öldürüldüyünü irəli sürür. Mənbələrə istinadən həmin müəllifin müddəası düzgün deyildir (70, 285).

XVI əsrin əvvəllərində Kürdüstan ərazisinin böyük bir hissəsinə sahib olan qüvvətli hökmdarlardan biri də əvvəldə qeyd edilmiş kimi Əlaəddövlə Zülqədər idi. Bu sülalə 1339-cu ildən 1515-ci ilə qədər Mərəş, Əlbistan, Xarput, Amid, Urqə və s. Kürd vilayətlərinin hökmdarı olub, 80 min evdən ibarət olan Zülqədər tayfasına və bir çox kürd tayfalarına başçılıq etmişdir. Bu sülalənin son nümayəndəsi Əlaəddövlə, o zaman Kürdüstanı öz nüfuz dairələrinə bölüşdürən Misir və Osmanlı sultanları ilə müdrik siyasət apararaq öz müstəqilliyini qorumaqla bərabər, onlardan maddi istifadələr də edirdi. Məsələn, İskəndər Münşinin yazdığına görə Rum nümayəndəsi onun sarayına gəldikdə, o öz xadimlərindən bir neçə nəfərinə Misir paltarları geydirib Rum nümayəndələrinə deyirdi: «Misir nümayəndəsi gəlib sizin əleyhinizə məndən kömək istəyir. Lakin mən sultanla dost olduğum üçün onların təklifini rədd edirəm» (47, 33). Misir nümayəndəsi gələrkən yenə də eyni vəziyyəti təkrar edirdi. Buna görə də Əlaəddövlə Zülqədər həmişə deyirmiş ki, «iki qızıl quşum vardır, biri qızıl, digəri isə gümüş yumurtlayır» (47, 33).

Beləliklə, onun qüdrət və nüfuzu günü-gündən artır və 70-dən çox kürd əmiri Əlaəddövlə hökumətinə tabe olur. I Şah İsmayıl Səfəvi ilə vuruşmada məğlub olan Ağqoyunlu Sultan Murad 1506-cı ildə Mərəş əyalətinə gəlir və Əlaəddövlənin qızı ilə evlənir. Bundan sonra türkmən ordusu ilə Əlaəddövlə ordusu birləşərək böyük bir qüvvə təşkil edir. Bu qüvvədən istifadə edən Əlaəddövlə digər kürd əmirliklərini və o cümlədən Mosul vilayətini də öz hakimiyyətinə tabe edir. Bundan sonra o, Diyarbakir əyalətini ələ keçirmək istəyirdi, lakin 1507-ci ildə Diyarbakir hakimi Əmir bəy Mösullu türkmən I Şah İsmayıl tabe olur və buna görə də şah ona xan ləğəbi verir. Sonralar isə Təhmasib Mirzənin lələsi və Xorasan vilayətinin hakimi təyin edilir (113, 293). Diyarbakir qalası hələlik Əlaəddövlənin əlində qalır. O, öz növbəsində Diyarbakir üzərinə hücum hazırlayır. Odur ki, bunu duyan I Şah İsmayıl 1507-ci ildə Əlaəddövlənin üzərinə qoşun göndərdi. Hər iki ordu Əlbistan çölündə üz-üzə gəldi. Üç gün davam edən qanlı vuruşmadan sonra Qızılbaşlar yalnız Diyarbakir qalasını Əlaəddövlə ordusundan ala bilir.

Dövrün bir sıra müəllifləri həmin müharibədə həlak olan insanların qanından Əlbistan torpağının qırmızı rəngə boyandığını qeyd edirlər (112, 43-45). Əlaəddövlə qalan ordusu ilə Mərəş tərəfə çəkildi. I Şah İsmayıl Diyarbakir əyalətini Xan Məhəmməd Ustacluya tapşırırdı. Lakin Diyarbakir mahalındakı Qara Həmid əmirliyinin hakimi Qayıtmas bəyə²³ tabe olmadı və ixtiyarındakı Amid qalasını möhkəmləndirdi. O, Xan Məhəmməd Ustaclu ilə apardığı müharibədə məğlub oldu.

Həsən bəy Rumlu yazır ki: «Təkcə Amid qalasının alınmasında 7 min nəfərdən artıq adam öldürüldü (59, 94). Bu məğlubiyyətdən sonra Qayıtmas bəy Mosullu Mərəş hökmdarı Əlaəddövlə Zülqədər ilə ittifaq bağladı. Onların 10 min nəfərlik qoşununa Əlaəddövlə Zülqədərin oğlu Qasım bəy (Səro Qaplan adı ilə məşhurdur) başçı təyin olundu. Qasım bəy 1507-ci ilin qış aylarında Diyarbakir üzərinə hücum etdi. Bu müharibədə yenə də Xan Məhəmməd qalib gəldi. Qasım bəy və Qayıtmas bəy Mosullu öldürüldü. Beləliklə də, Qara Həmid şəhəri tutdu və qalanı isə Xan Məhəmməd Ustaclu tərəfindən işğal edildi.

Həsən bəy Rumlu göstərir ki: «Həmin müharibədə Qasım bəyin 10 min nəfərlik qoşununa qarşı, Xan Məhəmməd Ustaclunun yalnız 2 min nəfər qoşunu vuruş-

du və qalib gəldi» (59, 95-96). Bidlisi Xan Məhəmməd Ustaclunun qalib gəlmə səbəbini öz əsərində belə izah edir: «Xan Məhəmməd Ustaclu Süleymani Kürd tayfasının başçısı Mir Diyaəddin (Ziyaəddin) ilə qohum oldu. Buna görə də Süleymani tayfası qılnc gücü ilə Diyarbakiri qorudu və Saro Qaplan öldürüldü (76, 265). Kürdüstan ərazisində baş verən bu müharibələrdə ən çox kürd xalqının məhv olduğunu güman etmək olar.

Qazi Əhməd Qəzvini yazır ki: «Bu məğlubiyyətdən sonra Əlaəddövlə Zülqədər 14 min qoşun toplayıb, böyük oğlu Qur Şahrux və kiçik oğlu Əhməd bəyi həmin qoşuna başçı təyin etdi. O, bu böyük qüvvəni yenə də Diyarbakir üzərinə göndərdi, lakin məğlub oldu» (101, 270-71). Əlaəddövlə 1515-cü ilə qədər müstəqilliyini saxladı. Lakin həmin ildə Kürdüstan ərazisi I Sultan Səlim tərəfindən işğal edilərkən vuruşmada öldürüldü (48, 146; 102, 119).

I Şah İsmayıl Diyarbakir əyalətini və ona tabe olan bir sıra qala və əmirlikləri işğal etdi. Lakin o, bununla kifayətlənməyib Əkil, Mösul, Səncər, Mardin, Ərzincan, Xarput, Ərciş və bir sıra başqa əmirlikləri də müharibə yolu ilə aldı. Şah Cəməşkəzək vilayətini işğal etmək üçün Nurəli xəlifənin başçılığı ilə oraya qoşun göndərdi, lakin həmin vilayətin əmiri Hacı Rüstəm bəy müqavimət göstərmədi və öz əmirlərini Qızılbaşlara təslim etdi. O, hələ 1503-cü ildə Sultan Bayəzidin Səfəvilər əleyhinə olan təklifini də rədd etmişdi. Bundan sonra Şah İsmayıl tərəfindən Ərzincan vilayətinə hakim olan Nurəli Xəlifə, həm də Cəməşkəzək hakimi oldu, sonra Eraq əmirliyi Əhməd bəydən zorla alındı.

Şah Cəzirə əyalətini işğal etmək üçün üç dəfə oraya qoşun göndərdi, lakin hər dəfə məğlub edildi. «Şərəfnamə»də göstəriləyinə görə Cəzirə hakimi Əmir Şərəf yalnız bir vuruşmada şah qoşunlarından 1700 nəfər öldürmüş və çoxlu əsir almışdı (76, 124). Lakin Əmir Şərəfin ölümündən sonra onun qardaşı Şah Əli bəy I Şah İsmayıl tabe oldu.

Şah İsmayıl Səfəvi kürd əmirliklərini işğal etdiyi zaman (1505-ci il) 12 nəfər adlı-sanlı kürd əmiri Şah İsmayıl tabe olmaq məqsədilə böyük hədiyyələrlə Xoy və Təbriz tərəfə hərəkət etdi. Bidlisi yazır ki: «Kürdüstan əmirləri Təbrizə çatan kimi şahın əmrilə zəncirlənib həbsə alındılar» (76, 125). Həmin ildə 11 nəfərdən ibarət ikinci bir qrup kürd əmirləri Təbrizə Şah İsmayıl tabe olmağa getdilər. Onların taleyi də əvvəlki 12 nəfərin taleyi ilə birləşdi. Bu əmirlərdən bəziləri yalnız Çaldıran müharibəsi (1514) zamanı imkan tapıb Kürdüstana gələ bildilər.

Beləliklə, I Şah İsmayıl Səfəvi istila etdiyi əmirliklərdən başqa, həbsə aldığı əmirlərin də torpaqlarını Qızılbaş sərkərdələrinə tapşırırdı. Bidlisinin yazdığına görə «O, Cəzirə əyalətini Xan Məhəmməd Ustaclunun qardaşı Ulaş bəyə, Əkil əmirliyini Mənsur bəyə və Bidlis vilayətini də əvvəl Qurd bəyə, sonra isə Əvəz bəyə tapşırırmışdı» (76, 125-416).

(Ardı var)

(Əvvəli ötən sayımızda)

2. Welatê meyî şên... —————
3. Lawê minî delal... —————
4. Keça mine gulîzer... —————
5. Rojên mine buhurî... —————
6. Malên meye mezin... —————
7. Sûra meye bilind... —————

Bi kurdî biaxifin
Raste (düzdür), ne raste (düz deyil), ez bi we ra qaylîm (mən sizinlə razıyam), ez bi wera qayîl nînim (mən sizinlə razı deyiləm), hûn rast dibêjin, usane (düz deyirsiniz, elədir) kimi ifadələrdən istifadə edib dialoq qurun.

A: Leyla û Birûsk xwîşk û bira nînin.

B: Na, ne raste, Leyla û Birûsk xwîşk û bira ne.

A: Ewana zef ji hev hez dikin.

B: Erê, raste, ez bi we ra gaylîm, ewana zef....

A: Dê û bavê wan mamoste ne.

B: Ne raste.....

A: Zarok bal meta xwe dimînin.

B:

A: Herdu zarok ber xwe dikevin.

B:

A: Îşev pîrka wanê ji wanra çîrokekê bêje. B:

A: Sibê ewanayê herin nexwaşxanê. B

Ji sitirana gelêri (Xalq mahnısın-dan)

Gulê, ya min got Xwedê nekir, yarê, ya min got Xwedê nekir.

(Gülüm, mən deyeni Allah etmêdi, yarım, mən deyeni Allah etmêdi).

Qrammatika: 1. Keçmiş davamedici zaman

2. Təsirsiz feillərin keçmiş davamedici zamanı

3. "Bûyîn" feilinin keçmiş davamedici zamanı

1. Keçmiş davamedici zaman. Bu zaman keçmişdə davam edən bir hərəkəti gös- tərir. Bu zamanı düzəltmək üçün keçmiş sadə zamanın əvvəlinə "di" ön şə- kilçisi əlavə edilir. (Azərbaycan dilinə gedirdim, yazırdım və s. kimi tərcümə edilir).

2. Təsirsiz feillərin keçmiş davamedici zamanı.

Təsirsiz feillərin keçmiş davamedici zaman forması düzəltmək üçün feilin sadə keçmiş zaman kökünə "di" ön şəkilçisi əlavə edilir, şəxs sonluqları eyni qalır.

tək cəm
Ez di(i)m Em di(i)n
Tu di ... (y)î Hûn di... (i)n
Ew(a) di ... -- Ewana di... (i)n

Təsirsiz feillərin keçmiş davamedici zamanında mübtədə rolunda olan isim və

ya əvəzlik (Ez ,tu, ew, em, hûn, ewana, Sosin) adlıq halda olur.

"Ketin" (düşmək) feilinin keçmiş davamedici zamanda təsrifi

tək cəm
Ez diketim (Mən düşürdüm)

Em diketin (Biz düşürdük)

Tu diketî (Sən düşürdün) H û n diketin (Siz düşürdünüz)

Ew(a) diket (O düşürdü) Ewana diketin (Onlar düşürdülər)

"Hatın" feilinin keçmiş davamedici zamanda təsrifi

tək cəm
Ez dihatim (Mən gəlirdim) E m dihatin (Biz gəlirdik)

Tu dihatî (Sən gəlirdin) H û n dihatin (Siz gəlirdiniz) Ew(a) dihat—(O gəlirdi) Ewana dihatin (Onlar gəlirdilər)

Bu zamanın inkar formasında "di" önşkilçisi "ne" inkar şəkilçisi ilə əvəz edilir. "Kenîyan" - (gülmək) feilinin təsdiqdə və inkarda təsrifi

Ez dikenîyam (Mən gülmürdüm)

Ez nedikenîyam (Mən gülmürdüm) Tu dikenîyayî (Sən gülmürdün) T u nedikenîyan (Sən gülmürdün) Ew(a) dikenîya (O gülmürdü) E w (a) nedikenîyan (O gülmürdü) Em dikenîyan (Biz gülmürdük) E m nedikenîyan (Biz gülmürdük)

Hûn dikenîyan (Siz gülmürdünüz) Hûn nedikenîyan (Siz gülmürdünüz)

Ewana dikenîyan (Onlar gülmürdülər) E w a n a nedikenîyan (Onlar gülmürdülər)

"Bûyîn" feilinin keçmiş davamedici zamanı. "Bûyîn" feilinin də davam- edici zamanını düzəltmək üçün onun keçmiş sadə zamanına "di" önşkilçisi əla- və edilir.

tək cəm
Ez dibûm (Mən olurdum) E m dibûn (Biz olurduk)

Tu dibûyî (Sən olurdun) H u n dibûn (Siz olurdunuz)

Ew dibû (O olurdu) Ewana

1590- 1 li dorhêla Wanê ,li bajarokê Miksê tê dunyayê. Çend sed salin ku nave wî ser zimanê gel digere. Ev jî zêdetir ji wê yekê ye, wekî ewî helbest û beytên xwe bi kurmançiyeye zelal, nêzikî ruhê gel diafirandin. Weke mirovên pêşverû yên wê demê ewî nerastî , neheqiyên dewra xwe didit û di helbestên xwe da dianîne ser zimîn û ewana rexne dikirin. Ewî hertim bi hîvî pêşerojê dinêhêrî.

Efrandarîya Feqiyê Teyran gellekî nezikî ziman û zargotina gele, ji ber vê yekê ji gellek gotinên wî bûne minakê zargotinê. Mirovê kurd îro jî wana bi kar tîne. Hozan û sitiranbêj îro jî helbest û beytên wî distirên. Helbesta wî "Ey Dilber" rojên me da jî li ser zarê kurdan e. Bingehîn berhemên wî evin: "Şêx Senan", "Qewlê hespê reş". Helbestvanê navdar sala 1660 -î çû ser dilovanîya xwe.

Ey Dilber
Ey Dilbera, gerden zer î, Wey nazi-

ka dêm qemer î, Qamet ji mûma fener î, Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilbera, gerden letif, Wey nazika qamet elif,

Qamet ji rêyhana xeffif, Wêran ezim, malim xirab.

Çavan ku hiltîni bi mest e, Ew çend ya misrî bi dest e, Li kuştina min tê bi qest e, Wêran ezim, malim xirab.

Bêhiş kirim zulfê du reş, Biskê sîyah, bîhnê di xweş, Ey duxterê, çapik bimeş Wêran ezim, malim xirab.

Ferheng 24

1. gerden(f-a) -boyun

2. zer – sarı, qızılı

3. nazik – nazik, incə

4. dêm (m,-ê) – üz, sifət

5. qemer -qarabuğdayı

6. qamet (f,-a) – qamət

7. mûm (f,-a) - şam

8. fener(f,-a)- çıraç

9. wêran ezim – viranə qalmış mənəm

10. malim xirab – evim yıxılıb

11. letif - lətif, incə

12. elif - ərəb əlifbasında hərf adı

13. rêyhan (f,-a) - reyhan

14. xeffif – xəfif

15. çav (m,-ê) - göz

16. hiltîni (hılanin) – qaldırırsan (qaldırmaq)

17. misrî bideste - misri (qılınc) əlində

18. bi qeste - niyyətində

19. bêhiş kirim - huşsuz etmək

20. zulf(m,-ê)= qulî(m,-ê) - saç, hürük

21. zulfê du reş- iki qara hürük

22. bisk(m,-ê)- birçək

23. biskê sîyah -qara birçək

24. bîhnê di xweş –xoş iy, xoş ətir

25. duxter(f,-a) (=keç)- qız

26. çapik- cəld

27. bimeş (meşîyan)- yüyür (yüyürmək)

28. çû ser dilovanîya xwe – rəh- mətə getdi

29. teyr (m,-ê) – 1. çöl quşları,

2. qartal 30.ref(m-ê) –dəstə, Qatar Çalışmalar

1. "Revîn" və "Çûyîn" feillərini keçmiş sadə və keçmiş davamedici zaman- larda təsrif edin.

Keç. s. zaman
Ez rev... Keç. dav.zaman
Ez direvî... Keç.s. zaman
Ez çû... Keç.dav.zaman
Ez diçû...

Tu rev... Tu direvî... Tu çû...
Tu diçû...

Ew rev ... Ew(a) direv... E w (a) çû ... Ew(a) diçû...

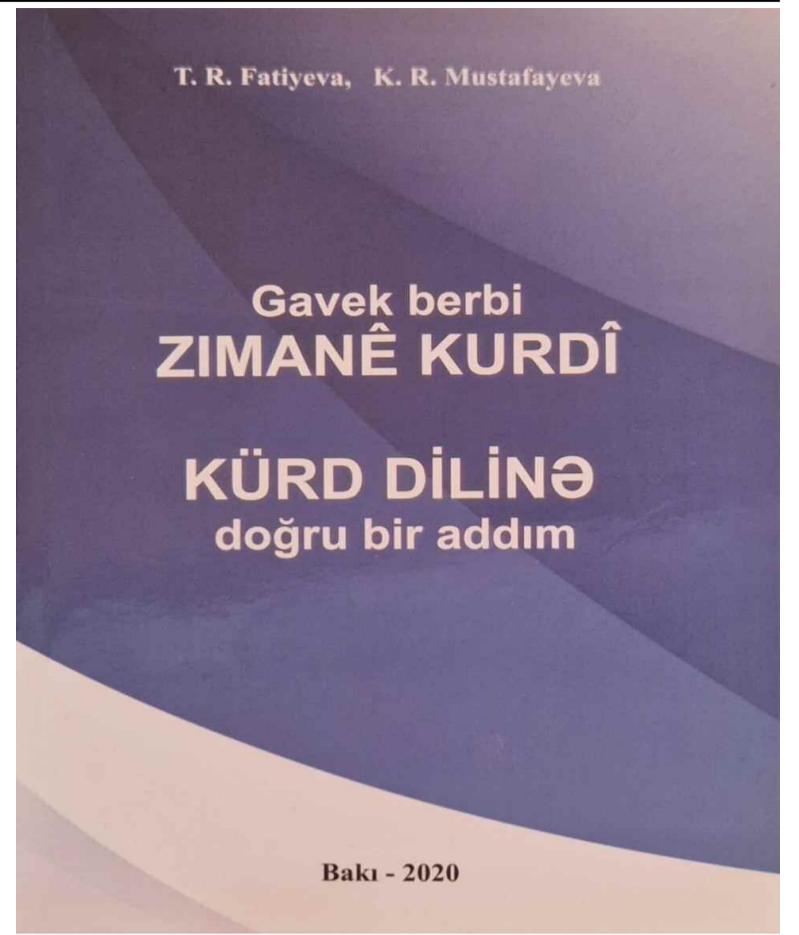
Em rev ... Em direv... Em çû...
Em diçû...

Hûn rev ... Hûn direv... Hûn çû...
Hûn diçû...

Ewana rev ... Ewana direv...
Ewana çû... Ewana diçû...

2. "Mayîn" və "Ra bûn" (qalx- maq) feillərini keçmiş sadə və keçmiş davam- edici zamanlarda yazın.

Keç. sadə z.
Ez mam Keç. dav. z.
Ez dimam Keç. sadə z.
Ez ra bûm Keç. dav. z.
Ez ra dibûm
Tu mayi Tu di...mayi

Gavek berbi Zimanê Kurdî KURD dilinə doğru bir addım

Tu ra bûyî Tu ra dibûyî

Ew ma- Ew..... Ew ra bû - Ew....

Em man Em..... Em Em....

Hûn man Hûn Hûn..... Hûn....

Ewana man Ewana Ewana....

Ewana.....
Bi kurdî biaxifin

1. Dialoqu davam edin.

A: Duh nîvro te çi dikir? - B: Duh nîvro ez Lê te çi dikir?

A: Duh nîvro ez li dibistanê tevî hevalên xwe direqışim. -B: Lê birayê te çi dikir? A:

2. Verilən əmr cümlələrinə indiki zamanın təsdiq formasında cavab verin. (Xwendin, rabûn, petin, rê kirin, vekirin və s. feillərdən istifadə edə bilərsiniz). A: Bixwîne.- B: Ez dixwînim.

A: Rabin. - B: Em radib

A:

B:

Gotina Pêşîyan (Atalar sözü)

Her teyr xweş e di refê xwe da (Her quş öz qatarında gözəl görünür).

Qrammatika: 1. Təsiri feillərin keçmiş davamedici zamanı (tamamliqsız forma)

2. "Ya, yê, yên" söz əvəzediciləri

1. Təsiri feillərin keçmiş davamedici zamanı (tamamliqsız forma). Tamam- liqsız işlənən təsiri feillərin bu zamanını düzəltmək üçün təsiri feillərin keç- miş sadə zamanın kökünə "di" - ön şəkilçisi əlavə edilir, şəxs sonluqları işlə- dilmir. (Yəni tamamlıq yoxdursa, şəxs sonluqları yoxdur).

Məs: Min xwar (Mən yedim)- Min dixwar (Mən yeyirdim).

Te xwar (Sən yedin) – Te dixwar (Sən yeyirdin)

Hər iki zamanda mübtədə obyekt halda işlənir(min, te, ewî, me, we, ewana,Sosinê).

"Kirin" feilinin keçmiş sadə və keçmiş davamedici zamanlarda təsrifi.

Keçmiş sadə zaman Keçmiş davamedici zaman

Min kir (Mən etdim). M i n

Min kir (Mən etdim). M i n

Min kir (Mən etdim). M i n

dikir (Mən edirdim).

Te kir (Sən etdin). Te dikir (Sən edirdin). Ewî(ewê) kir (O etdi).

Ewî(ewê) dikir (O edirdi). Me kir (Biz etdik). Me dikir (Biz edirdik).

We kir (Siz etdiniz). We dikir (Siz edirdiniz). (E)wana kir (Onlar etdilər). (E)wana dikir (Onlar edirdilər).

Qeyd: Düzəltmə və mürəkkəb feillərin keçmiş davamedici zamanını düzəldən zaman "di-" şəkilçisi əsas feilə əlavə edilir.

Məsədr
Vexwarin Keçmiş sadə z.
Min vexwar. (Mən içdim.) Keçmiş davamedici z.

Min vedixwar.-(Mən içirdim.)

Vêxistin Te vêxist.(Sən yandırırdın.) Te vêdixist.(Sən yandırırdın.)

Rê ketin Em rêketin (Biz yola düşdük). Em rêdîketin (Biz yola düşürdük).

Qise kirin Min qise kir.(Mən nəql etdim). Min qise dikir (Mən nəql edirdim).

İnkar formada "di-" şəkilçisinin əvvəlinə "ne-" inkar şəkilçisi əlavə edilir.

Məs: Min nedixwar (Mən yemirdim). Te venedixist(Sən yandırmırdın)

2. Ya, yê, yên söz əvəzediciləri

Kürd dilində təkrara yol verməmək üçün qadın cinsinə aid olan isimləri əvəz etmək üçün ya, kişi cinsinə aid olan isimləri əvəz etmək üçün yê, cəm formada olan isimləri əvəz etmək üçün yên söz əvəzedicilərindən istifadə edilir.

Pirtûka aliyê çepê hilnede, ya aliyê rastê hilde (Sol tərəfdəki kitabı götürmə,sağ tərəfdəkini götür).

Bajarê wan ne bedewe, yê me bedewe (Onların şəhəri gözəl deyil, bizimki gözəldir).

KÜRDLERİN KULLANDIĞI ALFABELER -2

Bin u Şad ve Masi Surati'nin hükümdarlık statüsüne sahip iki Kürd aşireti olduğunu Keldani asıllı bilgin İbni Wehşiye'den öğreniyoruz.

İbn Wehşiye (m.s.9.y.y.) antik dönemde kullanılan alfabelere dair kaleme aldığı "Şewqul-Müste-ham Fi Marifetul Rumuzul-Eqlam" adlı eserinde antik dönem Kurd-

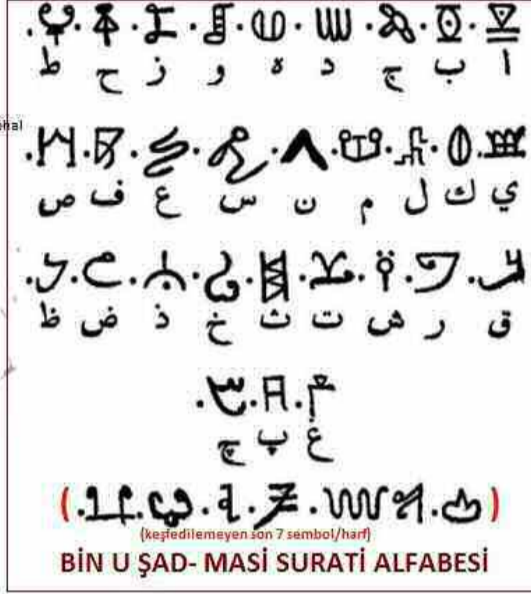
Bu demek oluyor ki söz konusu Kürd alfabesi Firavun ve Yunanlılardan çok öncesine aittir.

Bir başka Arap araştırmacısı Muhammed Hamdullah, İ.Wehşiye döneminde yaşamış olan Kürd asıllı Ebu Hanife ed-Dineweri'nin "Kitab el-Nebati" adlı eserini incelerken, kitaptaki bitki isimlerinin Arapça ve Farsça olmayan

Tarihçiler medeniyetin kaynağının Mezopotamya olduğunu ileri sürerler, tıp, matematik, astronomi ve ilk icatların bu coğrafyada yapılmış olması araştırmacıları bu sonuca görmüştür. Medeniyetin doğduğu ve boy verdiği bu coğrafya aynı zamanda savaşlara, talan ve işgallere de maruz kalmış ve ne

Alfabeler: Latin alfabeti, Kiril alfabeti, Latin ve Kiril alfabetleri, Yunan alfabeti, Gürcü ve Ermeni alfabetleri
Abjads: Arap alfabeti, Arap ve Latin alfabetleri, İbrani ve Arap alfabetleri
Abugidas: North Indic, South Indic, Thaana, Ethiopic, Ethiopic and Arabic
Logographic+syllabic: Pure logographic, Mixed logographic and syllabaries, Featural-alphabetic syllabary+ limited logographic, Featural-alphabetic syllabary

lerinin Bin-u-şad soyundan geldiklerini, bilim, felsefe, sihir-büyü ve teknik konularda Keldanilerle rekabet halinde, ama tarım ve botanik dallarından öncülük yaptıklarını, Hz. Adem'e nisbet edilen Tarım ve diğer kadim kitaplara da sahip olduklarını yazar.

Keldanice, Arapça ve Kürdçeyi çok iyi bilen İ. Wehşiye, Kürdlerin kullandığı alfabeyle şu şekilde açıklar: "Alfabe çok eski olup 37 harften oluşmaktadır, 30 harfin Arapça karşılığı olmasına rağmen son 7 harfin karşılıkları bulunmamaktadır. Bu sembollere (harf) denk gelen sesler kendilerine özgüdür, bu yüzden de Arap alfabesinde karşılıkları yoktur. Harf/sembollerin sıralamasında Suryani ve Arap alfabelerinde kullanılan "EBCED" sistemi bulunmaktadır. Geriye kalan 7 harfin telafuz ve benzerlerine başka herhangi bir dil ve alfabede rastlanmadığını ve bu alfabedeki sesler ve stilin kendine özgü olduğunu belirtmektedir."

İ.Wehşiye daha sonra Kürt alfabeyle yazılmış eserlerin varlığından hatta bir defasında 30'a yakın Kürtçe kitap gördüğünden şöyle bahseder: "Ben Bağdat'tayken bir lahit içerisinde bu alfabeyle yazılmış 30'a yakın kitap gördüm. Şam'da bu alfabeyle yazılmış iki tane kitabım vardı. Biri üzüm bağları ve hurma ağaçlarının dikimi, diğeri ise su kaynaklarının tespiti, kaynakları bulma ve yüzeye çıkarma yöntemleri ile ilgiliydi. Ben bu kitapları Kürt dilinden Arap diline tercüme ettim. Bunu yapmamdaki amacım insanların bu eserlerden yararlanmalarını sağlamaktı."

Yukarıda kullandığı "alfabe çok eski..." ifadesi İ.Wehşiyenin zamanına göre onlarca asır geriye gider. Zira Yunan ve Mısır'ın Hiyeroglif alfabetiyle araştırmacı arasında 1500 yıldan daha fazla süre bulunmaktadır. Buna rağmen, onlar için eski alfabe ifadesini kullanmamaktadır. Ona göre "eski" ifadesi binlerce yıl demektir.

başka bir dilde yazıldığını fark eder. Bu sözcüklerin önce Grekçe olduğunu, ancak araştırmalarını derinleştirdikten sonra bu isimlerin Grekçe değil, Dineweri'nin mensubu olduğu Goraniceye (Kürdçe) ait olduğunu belirtir. Arap botaniğinin babası sayılan Kürd asıllı Dineweri'nin botanik çalışmalarının yanı sıra Kitabı'n-Nahl vel-Asel (bal ve bal arısı) ve "Ensab el-Ekrad" (Kürdlerin soyu) isimli eserlerinin olduğu da bilinmektedir.

Kısacası, Bin u Şad ve Masi Surati alfabetiyle yazılan eserler Kürdlerin erken tarihte bilimsel eserler ortaya koyduğunu göstermektedir. Abbasiler döneminde başlayan tercüme faaliyetleri sırasında İ.Wehşiye'nin Kürdçeden Arapçaya tercüme ettiği eserler sayesinde Kürt edebiyatı ve bilimsel çalışmalarının kökeninin çok eskilere dayandığını öğrenmiş oluyoruz. (Eserlerin nüshaları Paris Bibliothéque Nationale ile Tahran Sipehsalar Kütüphanelerinde bulunmaktadır.)

Kürdlerin daha sonra kullandığı alfabeler sırasıyla şunlardır:

6-Ézidi alfabeti: 31 harften oluşmaktadır. Bu alfabeyle "mişefa Reş" ve "cive" adlı eserler yazılmış olup, halen Kürd ézidiler tarafından kullanılmaktadır.

7-Arap Alfabeti: Kürdler İslamiyeti kabul ettikten sonra bu alfabeyle tanışmışlardır. Dini kendilerine araçsallaştıran Araplar Kürdlere ait eski eserleri küfür içeriyor düşüncesiyle fetih sürecinde yok etmiş ve alfabelerini dayatarak asimile etmişlerdir. Kürdler pek çok edebi eser ve bilimsel çalışmalarını bu alfabe ve dili kullanarak üretmek zorunda kalmışlardır.

8-Kiril Alfabeti: Bu alfabe Kürdistanı sor Devleti ve doğu bloku coğrafyasındaki Kürdler tarafından kullanılmış/maktadır.

9-Latin Alfabeti: Kullandığımız alfabedir.

üzücüdür ki dışarıdan gelen barbar kavimler bu coğrafyanın halklarını mağdur ederek uygarlığa darbe vurmuşlardır.

Bu coğrafyanın asıl yerlisi olan Keldani, Suryani, Asuri ve Kürdlerin dilleri, kültürleri ve tabii ki alfabeleri uygulanan zulüm, baskı ve soykırımlarla yok edilmeye çalışılmıştır. Kim bilir, yok edilmeye çalışılan bu halklar işgal ve talana maruz kalmışlardır –belki-bugün dünyanın çehresi daha farklı olurdu.

Makaleyi bitirmeden dil, kültür ve iletişim birliği konusunda Babil tarihinden bir efsaneyi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Dünyanın yedi harikasından biri olan ünlü Babil Kulesini bilirsiniz.

El Tabani "peygamberler ve krallar tarihi" adlı eserinde Kral Nemrud'un Tanrı Marduk adına bir kule yaptığını, ancak hava şartları kule yapımını zorlayınca Bulutlar Tanrısı'na kızarak göğe doğru ok atarak tanrıyla savaştığını anlatır.

Nemrud'a kızan Bulutlar Tanrısı, kızgınlığını göstermek için kule yapımında çalışan işçilerin dillerini unutturup, her birinin anlaşılmasız sesler/dillerle konuşmalarını sağlar. Birbirini anlamayan işçiler anlaşmazlığa düşerler, keşmekeş yaşanır ve kule inşaatı yarıda durur...

Kissadan hisse;
Bilindiği üzere dil hayatın olmazsa olmazıdır.

Alfabe, dilin sembollerle ifadesi, ya da yazıya dökülmüş halidir.

Kültür yüklü semboller aynı zamanda kültür taşıyıcı, bireyleri topluluk üyesi haline getirir, yığın halindeki kalabalıkları kurumsal yapıya dönüştürür, "ulus" ve "devlet" inşasına katkı sunar.

İşgalcilerin emanet coğrafyada kendi dil ve kültür öğelerini bize dayatmalarının sebep-i hikmeti de bu olsa gerek.

Devlet olmak, ya da olmamak..!

Fikret YAŞAR

Başkan Mesud Barzani: Seçimler barışçıl ve şeffaf bir ortamda yapılmalı

Başkan Mesud Barzani, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri'nin Irak Özel Temsilcisi

Muhammed Hassan'ı kabul etti.

Başkan Mesud Barzani'nin Ofisinden yapılan açıklamaya göre, 15 Ekim 2024 Salı günü (bugün) gerçekleştirilen görüşmede, Başkan Barzani, BM Genel Sekreteri'nin Irak Özel Temsilcisi olarak atanan Hassan'a yeni görevinde başarılar diledi.

Irak ve bölgedeki siyasi durum, gelişmeler ve istikrara yönelik tehditlerin ele alındığı görüşmede, UNAMİ'nin sorunların çözümünde ve istikrarın sağlanmasında oynadığı rol hakkında görüş alışverişinde bulunuldu.

Kürdistan Bölgesi ile federal Irak Hükümeti arasındaki ilişkilerin yanı sıra Kürdistan Parlamento seçimleri ve bu seçimlerin barışçıl ve şeffaf bir ortamda yapılması ihtiyacı da toplantının diğer konularını oluşturdu.

Bahçeli Abdullah Öcalan'a seslendi: 'Buyursun örgütünün tasfiye edileceğini tek taraflı ilan etsin'

Devlet Bahçeli, grup konuşmasında Öcalan'a çağrı yaptı: "Türkiye'ye getirilirken 'her türlü hizmete hazırım' diyen terörist başı

buyursun terörün bittiğini, örgütünün tasfiye edileceğini tek taraflı ilan etsin. Ama devletin terörle masaya oturmasını hiç kimse, hiçbir şart altında beklemesin, aklından dahi geçirmesin. Kana değil kardeşliğe susadıklarını gösterebilirler." dedi.

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, TBMM'deki Grup Toplantısı'nda DEM Partili milletvekilleriyle tokalaşmasının ardından başlayan sürece dair açıklamalarda bulundu.

PKK lideri Abdullah Öcalan'a çağrı yapan Bahçeli, "Türkiye'ye getirilirken 'her türlü hizmete hazırım' diyen terörist başı buyursun terörün bittiğini, örgütünün tasfiye edileceğini tek taraflı ilan etsin. Ama devletin terörle masaya oturmasını hiç kimse, hiçbir şart altında beklemesin, aklından dahi geçirmesin. Kana değil kardeşliğe susadıklarını gösterebilirler." dedi.

"Elimi vatan, millet ve devlet için uzattım" DEM Parti Grubu ile tokalaşması ile ilgili de konuşan Bahçeli, "Uzattığım el, hesapsız bir eldir. Uzattığım el, samimi ve iyi niyetli bir eldir. Uzattığım el, Türkiye'de birleşelim, Türk milletinde kenetlenelim tebliğidir" diye konuştu.

Bahçeli, şunları söyledi: "Günlerdir uzattığım elden farklı sonuçlar çıkarıp uyduruk yorumlar yapanlar elbette yanılığının ve yanlışın pençesine düşmüştür. Elimi vatan, millet ve devlet için uzattığımı, dışarıda sert rüzgarlar eserken içimizde barışsever ve hoşgörülü bir havanın olmasını gönülden istediğimi herkesin bilmesinde yarar olacaktır. Biz elimizi bir süreç için değil, kardeşlik ve kaderdaşlık için uzatırız."

Ercan Çağlayan: Yüzyıllık muhasebe...Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtçe politikaları

İmparatorluk bakiyesi üzerine inşa edilen Kemalist Cumhuriyet'in yeni "ulus" yaratma fikri ve hedefi, Türkçe dışındaki dillerin yok edilmesi ya da kamusal alanda görünür olmasının anlamına geliyordu.

İmparatorluğun çöküşünden demokrat parti iktidarına (1918-1950)

İmparatorluk bakiyesi üzerine bir ulus-devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan kısa bir süre sonra imparatorluğun çok-etnili, çok-dinli, çok-mezhepli, çok-dilli ve çok-kültürlü yapısını ortadan kaldırmak için bir dizi politika devreye koydu.** 1924 Anayasası ile birlikte üniter bir yapıya kavuşan Türkiye Cumhuriyeti, devletin resmi dilinin Türkçe olduğu gerçeğinden hareketle ülkede konuşulan diğer dillerin kamusal hayattan çıkarılması için büyük bir efor harcadı. Ülke nüfusunun büyük bir kısmının Kürt olmasından dolayı Kemalist rejim tarafından bilhassa Kürtçeye (Kurmançî ve Zazakî dillerine) dair neredeyse kamusal hayatın tamamında inkâr, yasak ve sansür devreye koyuldu. Kemalist kadrolar, yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinde Türkçeden sonra en fazla konuşulan ikinci dil statüsünde olan Kürtçenin hayattan tamamen silinmesi için çok sayıda rapor hazırladı ve buna bağlı olarak da çok sayıda "kanuni" ve "hukuki" düzenleme yaptı. Tüm bu düzenlemelerin amacı, Türkçenin ülkede kullanılan tek dil haline getirilmesi ve Türkçe dışındaki tüm dillerin tasfiye edilmesiydi. Kemalist iktidar, bunu gerçekleştirmek için başta anayasa ve yasalar olmak üzere okullar, enstitüler (Kız Enstitüleri, Olgunlaşma Enstitüleri, Köy Enstitüleri), Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu), Türk Tarih Kurumu, Umumi Müfettişlikler, Türk Ocakları, Halkevleri/Halkodaları ve Millet Mektepleri/Ulus Okulları yoğun bir çaba harcamıştır. Tüm bunların dışında il meclislerinde ve belediye meclislerinde kabul edilen çok sayıda kararla Kürtçe konuşanlara para ve hapis cezasının verilmesi tedavüle koyuldu. Sözü edilen meclis kararları, Kürtçenin okul, hastane, belediye, adliye, hapisane vb. gibi kamu kuruluşlarına ilave olarak çarşıda, pazarda, sokakta, kahvede, yani gündelik hayatın hiçbir yerinde konuşulmasına izin vermiyor, Kürtçeyi ev içerisine hapsediyordu. Elbette, Kürtçeye dair tüm "yasal", "hukuki" ve yerel idari kararların, Kürtler arasında büyük oranda karşılık bulmadığı ve Kürtçenin tüm inkâr, yasak, sansür ve baskılara rağmen varlığını

geniş ölçekte devam ettirdiği, malumun ilanıdır. Ancak Kürt coğrafyasında 1980 sonrasında hızlı modernleşmeye, kentleşmeye, okullaşmaya, okur-yazarlığa, köyden kente

göçlere, köylerin yakılmasına/boşaltılmasına, televizyon, radyo, gazete ve internet gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına bağlı olarak yeni kuşakların Kürtçeyi bilme/öğrenme oranlarının hızla bir düşüş yaşadığı da ayrı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Bu gerçeklikle birlikte, "Cumhuriyet tarihi boyunca Türkçe olmayan dillerin yasaklanması, hiçbir zaman açık bir yasal düzenleme ya da yasaklanmış diller listesiyle yapılmadı." Bunun temel nedeninin, devletin Kürtler gibi resmi olarak tanınmayan azınlıklara yasal bir metinde yer vermek suretiyle, varlıklarının kabul edilmiş olacağı endişesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte çok sayıda kanun hayatın birçok alanında sadece "resmi dil Türkçeyi zorunlu kılarak" veyahut "Türkçeden başka bir dil kullanılamaz" formülünü benimseyerek, diğer dillerin kullanılmasını engelleme ve yasaklama gerekçesi için yeterli bir işlev görüyordu. Dolayısıyla mevzuatta sadece resmi dilin kullanılmasını gerekli kılan hükümlerin, diğer dillerin kullanılmasını yasaklama ve cezalandırmanın esas gerekçesi olarak uygulanageldiği söylenebilir. Bu yazıda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne dek Kürtçeye dair politika ve pratiklerin kronolojisi gözler önüne serilecektir. Bahse konu politika ve pratikleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Lozan'ın Kürtçeyi koruyan maddeleri

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından Cumhuriyet'in ilan edilmesine dek geçen yaklaşık beş yıllık süreçte (1918-1923) dönemin siyasal iktidarı Kürtlerin her türlü etnik, dilsel, kültürel, toplumsal, bölgesel hak, imtiyaz ve özelliklerine saygılı olunacağını açık bir biçimde belirtmiştir. Bu bağlamda Sivas Kongresi Beyannamesi,

Amasya Protokolü, Misak-ı Milli Kararları, TBMM görüşmeleri, 1921 Anayasası olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 1923 tarihli İzmit Basın Toplantısı ve Lozan Barış Antlaşması'nda Kürtlerin

başta dilleri olmak üzere her türlü haklarını kullanabilecekleri ile ilgili maddeler/kayıtlar yer almaktadır. Bilhassa 1921 Anayasası'nda il yönetimlerinin özerk olacağından hareketle Kürtlerin de kendi bölgelerinde kendilerini özerk olarak yönetebilecekleri kaydının yer aldığı not edilmelidir. Türkiye'nin ilk anayasası olan 1921 Anayasası'nda resmî dil Türkçe olmakla birlikte (1923'teki düzenlemeyle) ülkede konuşulan her dilin kullanılmasında bir engel olmayacağı ve mahkemelerde de herkesin kendi dilini sözlü olarak kullanabileceği bilgisi yer almaktadır. Bununla birlikte 1921 Anayasası'nda devletin resmi dili olarak Türkçenin benimsenmesinin, başta Kürtçe olmak üzere ülkedeki diğer dillerin ve dini azınlıkların asimilasyonunu içeren politikaların dayanağını oluşturduğu anlamına geldiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Türkiye'nin uluslararası arenada tanındığı Lozan Barış Antlaşması da Kürtçenin varlığını koruyan uluslararası bir belgedir. Antlaşmanın "Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır" (39/4) ile "Devletin resmî dili bulunmasına rağmen, Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır" (39/5) maddeleri Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hem mahkemelerde, hem ticari hayatlarında ve özel hayatlarında "dilediği bir dili" kullanabileceklerine imkân tanımaktadır. Lozan Antlaşması'nda yer alan bahse konu iki maddenin, Kürtçenin hayatın her alanında kullanılmasına dair uluslararası bir belge niteliğinde olduğu göz ardı edilemez bir realitedir.

1924 Anayasası Kürt ve

Kürtçeyi yok saydı

1924 Anayasası'nın kabul edilmesiyle birlikte daha evvel anayasa dâhil tüm resmi belgelerde geçen "Türkiyeli" kavramının yerini "Türk" ifadesi almıştır. Bu değişiklik, Türk etnisitesi dışında kalan diğer tüm etnik gruplar yok sayılmıştır. Bilhassa anayasanın 88. maddesinde yer alan "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk denir. (...) Vatandaşlık kanunu uyarınca Türklüğe kabul olunan herkes Türk'tür" maddesi, Türkler dışındaki tüm etnik grupları yok sayıyordu. 1924 Anayasası'nın kabulüyle Kürt ve Kürtçe yok sayılmış, Kürtlerin "Dağ Türkü", Kürtçenin ise Türkçenin bir diyalekti olduğu tedavüle koyulmuştur. Açıkça belirtmek gerekirse, 1924 Anayasası'nda hem Türkçenin tek resmî dil olarak kabul edilmesi hem de anayasada herkesin Türk olduğuna vurgu yapılması Türkçe dışındaki dillerin tasfiyesi için başat bir dayanak noktası olmuştur.

3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülkedeki tüm eğitim-öğretim kurumları Maarif Vekâleti (Eğitim Bakanlığı)'ne bağlanmış ve akabinde 11 Mart 1924'te çıkarılan bir genelgeyle de medreseler resmi olarak kapatılmıştır. Kürtçenin bugüne taşınmasında en mühim role sahip olan medreselerin resmi olarak kapatılması, Kürt toplumunun hem din hem de dil bakımından önemli bir kurumunun büyük bir darbe alması anlamına gelmektedir. Kürt medreselerinin kapatılması, medreselerin yer altına çekilerek gizli bir biçimde hem dinsel hem de dilsel faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmalarıyla sonuçlanmıştır.

Şark ıslahat planı: Kürt kızları Türklerle evlendirin

24 Eylül 1925 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen Şark ıslahat Planı ile Fırat'ın batısındaki Kürtlerin Kürtçe konuşmalarının yasaklanması ve okullar aracılığıyla Kürt kadınlarının Türkçe öğrenmelerinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu planla, açık bir biçimde Kürtçenin kamusal hayattan tasfiye edilmesi amaçlanmış ve Kürtçe konuşanların cezalandırılması kararlaştırılmıştır. Şark ıslahat Planı'nın 14 ve 17. maddelerinde yer alan "(...) vilayet ve kaza merkezlerinde, hükümet ve belediye dairelerinde ve kurum ve teşkilatlarda, mekteplerde, çarşı ve pazarlarda Türkçeden başka lisan kullananlar, hükümet ve belediye emirlerine muhalefet ve direnme suçuyla cezalandırılırlar" ile "Fırat'ın batısın-

daki (...) Kürtlerin Kürtçe konuşmaları mutlaka men edilmeli ve kız mekteplerine ehemmiyet verilerek kadınların Türkçe konuşmaları temin olunmalıdır" maddeleri, devletin Kürtçeyi kamusal alandan tamamen tasfiye etmeyi hedeflediğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Köy Enstitüleri'nin ilk vazifesi halka Türkçe öğretmek

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonra devlet, bilhassa Kürt coğrafyasında en ücra köylere varıncaya dek başta "leyli mektepler" (yatılı okullar) olmak üzere her türden okulların açılmasına özen göstermiş; anaokulundan liseye dek çok farklı türde okullar açarak Türkçeyi yaygınlaştırmaya ve buna karşılık Kürtçeyi kamusal alandan tasfiye etmeye çalışmıştır. Yanı sıra 1920'li yılların ikinci yarısından itibaren Kürt coğrafyasında birçok vilayet ve kazada teşkilatlanmış Türk Ocakları, bilhassa dil konusunda yoğun bir mesai harcayarak söz konusu bölgelerde Türkçenin yaygınlaşmasına dönük faaliyetler icra ediyordu. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda ise Halkevleri ve Halkodaları, bahsi geçen bölgelerde Türkçenin geniş halk kitlelerince konuşulması için tüm kurul ve komisyonlarını seferber ederek çalışmalar yapıyordu. Halkevleri, düzenlediği "Türkçeyi güzel konuşma müsabakaları" ile Kürtlerin Türkçe öğrenmelerini teşvik ediyor ve dereceye girenlere öküz ve para dâhil çok yüksek miktarda hediye veriyordu. Yine 1930'lu ve 1940'lı yıllar boyunca başta Elazığ Kız Enstitüsü olmak üzere bölgedeki kız enstitüleri, Kürt kızlarına "dağ Türkçesi" yerine "devlet Türkçesi" öğretmek onları "Türkleştiriyordu." 1940'ta açılan Köy Enstitüleri'nin köylerin iktisadi ve eğitsel kalkınmalarının yanı sıra Kemalist ideolojinin kırsal bölgelerde konsolide olması için açılmış kurumlar olduğu söylenebilir. Daha da mühimi Kürt coğrafyasındaki Köy Enstitüleri, "kendisini yeterince Türk hissetmeyen" insanlara "Türk olduklarını kabul ettirmek" ve "Türk'e yakışır, Türklüğü yükseltir bir şekilde milli şuur ve milli terbiyeyi aşılacak" gibi bir misyon taşıyordu. Kuşkusuz, bölgedeki Türkleştirme ilk adımını da bölge insanına Türkçeyi öğretmek ve bölgede Türkçenin yaygınlaşması oluşturuyordu. Açıkçası, Vilayet-i Şarkiye olarak adlandırılan Kürt coğrafyasında açılan okullara ve Köy Enstitüleri'ne düşen ilk vazifenin halka Türkçe öğretmek olduğu söylenebilir.

(Devamı var)

Dr. Nuri Dersimi'nin Kürd milliyetçi düşüncesindeki yeri

Ismail Beşikci, Dr. Nuri Dersimi hakkında şöyle der:

"Dr. Nuri Dersimi, Koçgiri Halk Hareketinden itibaren Kürdistan'daki olayları bizzat yaşayan bir kişidir. Özellikle, gerek Koçgiri, gerek Dersim hareketlerinin önemli bir kişisidir."

Bu düşünce, Dr. Nuri Dersim'inin Kürdistan savaşında önemini ve belirleyici yerini gösterir. Dr. Nuri Dersimi bir savaşçı, diplomat, milliyetçi Kürd aydını olmasının yanı sıra hem örgütçü hemde Kürd tarihine önemli referans notları düşen, bugün bile temel kaynak olarak anılan iki kitap ve çok sayıda yazı ve makalesinde sahibidir.

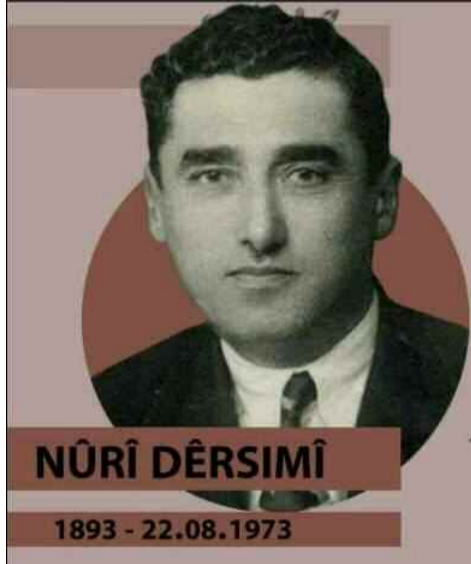
Hatıratım kitabında, tarihi notu daha ilk İstanbul üniversite yıllarında bu milli düşünce oluşumu ve uğraşı içinde olduğunu gösteriyor: "Hür yaşamak gibi büyük bir saadet olmaz ve Kürd milleti de daima hür yaşayacaktır derdim. Kürd Talebe HEVİ Cemiyeti'ne yukarıda bildirdiğim mıntika gençliği toplu bir şekilde iştirak etmişlerdi. Aynı gençler 'JİN' isminde bir gazete ile de neşriyatta bulunmakta idiler. Amele Partisi (Kürd), bu cemiyete maddi yardımda bulunuyordu."

Bütün yazın ve kitaplarında tarih ve düşüncenin bağlantı ve örneklerini milli bir temele dayandırarak anlatır. Burada ki tarihsel anlatışı ile: "Atalarımızın efsanevi inançlarına göre, Munzur'daki su kaynakları büyük ilahe Anahit'in göğüslerinden fişkırان süttür."

Kürd milletindeki eşitlik ve ferasete referans olması için az bilinen bu örneği vermesi aynı fikrin sonucudur: "Ferhadan aşireti reisi Keko ağanın hicri 1327 yılı Dersim askeri olaylarında şehit düşmesi üzerine eşi Ana Hatun 30 yıl aşiret reisliği yapmış."

Kürd milli direnişleri, direnişçilerin sözleri ve şiirler alt alta yazılarak da anlatılabilir. Direnişler ve sahiplenişler bu kadar derin ve güçlü-trajik. Seyid Rıza'nın "Ben sizin yalan ve hilelerinizle baş edemedim, bu bana dert oldu. Ama ben de sizin önünüzde diz çökmedim, bu da size dert olsun" özdeyişi, bu anlamda bütün süreci bugünü de içine alarak ifade ediyor.

Dersim ve büyük milli direnişleri-direnişi üzerine söylenmeyen kalmadı. Son dönemlerde daha da anlam kazanan Kürd Aleviliğindeki yeri üzerine durmak gerek. İşgalcilerin asıl saldırıları,

hem tarihsel hem de güncel olarak buradan hareket ediyor. Kürd milleti de işgalcilerin hareketinin üzerine giderek tarihine ve atalarına sahiplenmesi doğru ve sonuç alıcı olur.

Dr. Nuri Dersimi, tarihsel süreci boyunca Dersim direnişleri ve milli uyanıştaki yerini anlatmak için eserlerinde tarihsel karakter ve bölge ile ilişkilerini net bir Kürd bilinci ile kapsayıcı bir bakış sergilemiştir. Bu fikri netlik O'nun Kürd milliyetçi düşüncede ki yerini de netleştirmektedir. Bu bakımdan hem kavramsal hem de pratik düşüncenin ilk öncülerindedir.

Öyle ki Dersim tarihinde direniş ve işgal son yüzyıla damgasını vurmuştur. 18. yüzyıldan 1916'ya kadar Dersim, Osmanlı'ya karşı savaşmış sözde cumhuriyetten sonra ise cumhuriyet işgalcilerine karşı direnmiştir. Söylem ve yönelme hep aynı fakat tarihler ve isimler değişmiştir. 1866'da Osmanlı güçleri, Süleyman Ağa Direnişi'ne karşı "ıslah" girişimi adı altında saldırmış; 1878'de aynı şey denenmiş; 1907 ve 1909'da "çıban başı" söylemi ile saldırmış; 1916'da ise "hizaya getirme" adı ile yönelmiştir. 1926 ve 1930'da ise cumhuriyet güçleri, Pülümür Direnişine aynı tanımlama ile saldırmışlardır.

1937-1938 direnişlerine karşı da aynı söylem kullanılmıştır.

Milli düşüncenin geliştiği yıllardan itibaren Dersim ve önderleri Kürd milli hakları temelinde merkez ile sürekli bir çatışma içinde olmuşlar ve uzun dönem bağımsızlığa yakın bir özerklik temelinde yaşamışlardır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Seyid Rıza, Dersim merkezini kontrol altına alır ve İstanbul merkeze bağımsızlık temelli bir telgraf çeker. "Bağımsız bir Kürdistan kurulması gerektiğini aksi halde bu hakkın silah gücüyle alı-

nacağı" bildirir.

Dersim meselesi ve statüsü 1920'li yıllardan 1937'ye kadar çeşitli biçimlerde işgalci mecliste tartışılır. Dersim otoritesi hiçbir zaman işgalci merkeze tabi olmamıştır. Bu yüzden sürekli bir askeri operasyon alanı olmuştur. Seyid Rıza 1920'de de Hozat'a askeri operasyon düzenlemiş, ilçeye girmekten sonradan vazgeçmiştir. Bu operasyondan sonra meclis tartışmalarında; Dersim Mebusu Hasan Hayri Bey, Koçgiri (Koçgiri, Dersim, Horasan ve Rojhilat Kürd Aleviliği tarihsel olarak birbirlerine bağlı olduğu için her şartta beraber anılmaktadır) ve Dersim Kürdlüğü ve Aleviliğin tarihçesine ilişkin, 3.10.1921'de bir konuşma yapmıştır: "Bugün sorsan Dersimliler doğrudan doğruya Kürdoğlu Kürdüm derler" diye konuşmuş, Dersimlilerin Alevilik tarihi üzerine Kerbela'dan Horasan'a örneklerle söz etmiştir.

Dersim'e operasyon ve işgal merkezin sürekli gündeminden olduğundan, her zaman plan ve provakasyonlar içinde olmuşlardır. Meclis 1935 yılında Tunceli' Yasalarını kabul etmiş, sıkıyönetim ve dağıtma-Türkleştirme yasalarından sonra, yeni direniş 1937 Newroz'unda başlamıştır. Fatih Rıfki Atay, -ki işgalcilerin fikir babasıdır; 1871'den bu yana 11 askeri hareket yapılmıştır diye konuşmakta: "Dersim'in ıslahına gerek yok, Dersim'i boşaltmak gerek" diye asıl niyetlerini ortaya koymuştur. Bunu söylediğinde tarihin 1930 olduğunu düşünürsek, asıl plan ortaya çıkar.

Üç ayrı dönemde gerçekleşen direniş, 1938 Aralık ayında tam bir vahşet ile sonlandırılmıştır. Dersim işgali üzerinden yeni hükümet ve ideolojisi Kürdistan'da yeni bir tarz geliştirmiştir. Asimilasyon amaçlı yatılı bölge okulları, köy enstitüleri ve sürgünlerle tarihi çarpıtarak, Kürd Aleviliği merkeze bağlamak istenmiştir. Resmi rakamların tersine 60 bin insan katledilmiştir. 20 bin trajik sürgün yaşanmış; çevre talan edilmiştir. Her türden, pratik ve ideolojik izleri bugün bile kendini yer yer göstermektedir.

Seyid'in Kürdlüğü tarihidir. Ağdat'ta konağında, Tujik Dağı karşısında kırmızı, beyaz, yeşil renkli Kürdistan Bayrağı'nı dalgalandırdığı biliniyor.

Dr Nuri Dersimi çokça tartışılan savaşın başarısızlığa

uğramasını; şu milli düşünce temelinde değerlendirmiştir.

Başarısızlığın Nedenleri:

Maalesef mensup olduğum Kürd milletinin birlikten yoksun olarak Kürdlük ve Kürdçülük hareketini bir ahenk ve plan dairesinde Kürdistan toprakları dahilinde merkezileştirip idare etmek için muntazam teşkilatlı bir cemiyetin bulunmaması dolayısıyla imkânsız kalmıştı. İşin maddi cephesi işte bu pek çetin şartlar altında gayrı muntazam bir şekilde ve hatta diyebilirim ki fertler arasında parçalanmış bir tarzda açılmıştı. Manevi Cephesine gelince, asırlardan beri ecnebi boyunduruğu altında inleyen bu millet ayaklanmış iken itilaf devletleri bu ayaklanmalara bigane kalarak hiç bir yardımda bulunmamışlardı.

İkinci olarak, Kürd milletinin içtimai kurumunun ekseriyetiyle aşiret şeklinde bulunması ve aşiretler arasındaki husumet ve itimatsızlık kurtuluş savaşları için gereken birlik ve ahengi baltalıyordu.

Üçüncü olarak, orta halk tabakaları pek noksandı. Aşiret reisleri de maalesef kolaylıkla Türk devlet adamları tarafından kazanılıyordu.

Dördüncü olarak, din ve mezhep ihtilafları dolayısıyla Kürdler arasında itimatsızlığı gidermeye muktedir münevver kitle de katıyen istenen bir derecede değildi.

Yukarıdaki amillerden başka:

Türk aldatıcı ve yalancı siyaset ve propagandalarının cahil halk tabakaları arasında geceli ve gündüzlü devam etmesi de muvaffakiyetsizliğimizin başlıca sebeplerinden biri idi. Aynı devirde İstanbul yüksek okullarında Kürdistan'dan tahsile gelen talebelerin sayısı pek noksandı" diyerek, bugün bile en genel anlamda geçerliliğini koruyan Kürd milli manifesto-sunu oluşturuyordu.

Notlar:

1- Vet. Dr. M. NURİ DERSİMİ, Dersim ve Kürd Milli Mücadelesine Dair Hatıratım, Özge Yayınları

2- Dr. Vet. M. NURİ DERSİMİ Kürdistan Tarihinde Dersim, Dilan Yayınları

3- Koçgiri Halk Hareketi 1919-1921, 4. Baskı, Komal Yayınları

4-İsmail Beşikçi, Tunceli Kanunu(1935) ve Dersim Jenosidi.

5-Mamo Baran, Koçgiri, Kuzey-Batı Dersim, Saresur Yayınları

Mesud Barzani: Kürdistan Bölgesi'nin emin ellerde kalması için KDP'ye oy verin

KDP, 20 Ekim'de gerçekleştirilmesi planlanan Kürdistan Parla-

KDP'nin 190 numaralı listesine oy verin. Kürdistan'da seçim düşünc-

değiştirmektedir, bazı kanunları çıkarmak, Kürdistan Bölgesi'ne karşı çıkarılan ve bölgenin yapısını bozmak istenen plan ve kararların izlerini silmektir." sözlerini kullandı.

Seçim sonrası atılan adımlara değinen Başkan Barzani, "Kürdistan halkının istek ve talepleri bir sonraki kabinenin programı olacak; Bunların arasında daha fazla hizmet, daha fazla güvenlik ve istikrar, Kürdistan halkının yükünün hafifletilmesi olacak. Seçimlerden sonra Kürdistan'da tek bölge, tek parlamento, tek hükümet ve tek Peşmerge gücü olmalıdır. Aynı zamanda mafya ve terör ittifakına son verilmeli, en önemlisi bu milletin geleceği için en büyük tehdit haline gelen bu millete yapılan en büyük ihanet olan uyuşturucu ticareti ve imalatına son verilmelidir." dedi.

KDP Genel Başkanı Mesud Barzani, konuşmasının devamında, "Gelin bazı partilerin sloganlarına bakalım. KDP'nin sloganı, millete ve ülkeye karşı tarihi sorumluluğunu hisseden bir partinin sloganıdır. KDP, Kürtlere ve Kürdistan'a hizmet etmenin bir aracıdır. Diğer bazı siyasi partilerin sloganlarına bakalım. Gerçek dışı sloganlar atmak, büyük laflar etmek, asılsız vaatlerde bulunmak kolaydır. Dolayısıyla KDP boş sözlerin partisi değil, vaatlerini gerçekleştiren partidir. KDP'nin 1992'den bugüne başkanlık ettiği kabinelere bakın, hizmetten başka bir şey yapılmadı. Eksikliler olabilir ama çalışmayanlardan hata gelmez. Kürdistan halkına yapılan hizmet bizim için gurur kaynağıdır." ifadelerini kullandı.

Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu, 20 günlük seçim kampanyasının bu gece saat 24.00'te sona ereceğini duyurmuştu.

mentosu 6. dönem seçimleri için yürüttüğü kampanya çerçevesinde en büyük mitingini bugün gerçekleştirdi.

Kürdistan Demokrat Partisi (KDP), 20 Ekim'de gerçekleştirilmesi planlanan Kürdistan Parlamentosu 6. dönem seçimleri için yürüttüğü kampanya çerçevesinde en büyük mitingini bugün (15 Ekim 2024 Salı günü) Erbil'deki Franso Hariri Stadyumundan gerçekleştirdi.

Mitingde konuşan KDP Genel Başkanı Mesud Barzani, "Bugün Kürdistan'ın, Kürdistan Bölgesi'nin hükümet biçimini seçimlerin belirlediği bir aşamaya gelmiş olması büyük bir onurdur. Bu büyük bir zafer ve büyük bir kazanımdır. Bugün seçim kampanyasının son günü. Bu seçimin iki yıl önce yapılması gerekiyordu, ancak bazı partiler engel oluşturmaya ve kaçınmaya çalıştı. Önceden tasarlanmış bir seçimle KDP'yi yeneceklerini zannediyorlardı." ifadelerini kullandı.

Mesud Barzani, Kürdistan Bölgesi vatandaşlarına çağrıda bulunarak, "Kürdistan Bölgesi'nin emin ellerde kalması için 20 Ekim'de

si KDP'nin olduğu herkesçe açık. 1991 Newroz'unda, devrimcilik meşruiyetinden anayasal meşruiyete geçmek için Kürdistan'da seçim yapılmasını talep etmiştim. Seçimler yapılmalı ki millet oyunu kullansın. Allah'a ve siz mücadelecilere şükürler olsun ki, KDP ilk seçimden bu yana tüm seçimlerde birinci oldu, birinci olmaya da devam edecek." diye konuştu.

"Bağdat'ta Kürdistan Bölgesi'ndeki bazı partilerin rızasıyla planlı bir seçim için bazı kararlar alındığında, KDP, ayrı bir tavır sergileyerek, bunu reddetti. Daha sonra değiştiyse de tam bizim istediğimiz gibi olmadı ama planladıkları komplo da başarıya ulaşmadı." diyen Başkan Barzani, konuşmasını şöyle sürdürdü:

"20 Ekim'de hepiniz ailelerinizle beraber sandık başına giderek, 190 numaralı listeye oy verin. Yeni parlamentonun önünde zor bir görev var. Dolayısıyla parlamentonun milletine ve vatanına bağlı, bu coğrafyaya bağlı, şehit kanına bağlı insanlara ihtiyacı var. Yeni parlamentonun ilk görevi anayasayı değiştirmektedir, bazı kanunları

Neçirvan Barzani, Türkiye'yi ziyaret edecek

Kürdistan bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani'nin yarın Ankara'ya ziyaret gerçek-

leştirileceği bildirildi.

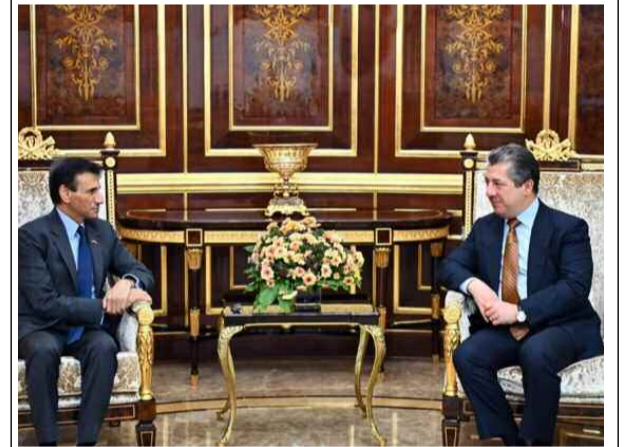
Kürdistan Bölgesi Başkanlık Sözcüsü Dilşad Şahap, yaptığı açıklamada, "Neçirvan Barzani, resmi ziyaret kapsamında 16 Ekim 2024 Çarşamba günü Ankara'da Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile bir araya gelecek." dedi.

Şahap, "İki taraf, Türkiye'nin Irak ve Kürdistan Bölgesi ile ilişkilerinin gelişimini, bölgedeki son gelişmeleri ele alacak ve ortak çıkarları ilgilendiren diğer birçok konu hakkında görüş alışverişinde bulunacak." ifadesinde bulundu.

Başbakan Mesrur Barzani: Genel nüfus sayımı hiçbir siyasi amaç için kullanılmamalı

Başbakan Mesrur Barzani, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri'nin Irak Özel Temsilcisi Muhammed Hassan'ı kabul etti.

Kürdistan Bölgesi Hükümetinden yapılan açık-

lamada, Kürdistan Bölgesi Başbakanı Mesrur Barzani'nin bugün BM Genel Sekreteri'nin Irak Özel Temsilcisi Hassan'ı kabul ettiği belirtildi.

Başbakan, BM Genel Sekreteri'nin Irak Özel Temsilcisi olarak atanan Hassan'ı tebrik ederek, görevinde başarılı olabilmesi için hükümetin tam desteğini ifade etti.

Mesrur Barzani ayrıca UNAM'nin Irak ile Kürdistan Bölgesi'nde barış ve güvenliğin korunmasındaki rolünü sürdürmesinin önemine değindi.

BM Genel Sekreteri'nin Irak Özel Temsilcisi ise Kürdistan Bölgesi'nin ilerlemenin ve refahın parlak bir örneği olduğunu, Irak'ın diğer tüm bölgelerine de örnek teşkil edebileceğini belirterek, BM'nin Kürdistan Bölgesi Hükümetiyle her türlü koordinasyona hazır olduğunu kaydetti.

Kürdistan Parlamentosu seçimlerinin hazırlıklarının da ele alındığı toplantıda, tarafların seçimlerin barışçıl, ve adil bir ortamda, ihlal ile yolsuzluklardan uzak yapılmasının önemi konusunda mutabık kaldı.

Toplantının diğer bölümünde ise Irak'ta bu yıl 20 Kasım'da yapılması planlanan genel nüfus sayımının yürütülmesine ilişkin görüş alışverişinde bulunuldu.

Genel nüfus sayımı sürecini desteklediklerini söyleyen Başbakan Barzani, "Ancak bu yalnızca hizmetlerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi adına ayrıca tüm Irak vatandaşlarının ve bileşenlerin çıkarına olmalıdır. Herhangi bir siyasi amaç için kullanılmamalıdır." dedi.

DEM Parti'den Bahçeli'nin Öcalan'a yaptığı çağrıya yanıt

MHP lideri Devlet Bahçeli'nin Abdullah Öcalan'a yönelik yaptığı "Örgütünün tek taraflı tasfiye edileceğini ilan etsin" çağrısına yanıt veren DEM Parti Eş Genel Başkanı Tuncer Bakırhan, "Biz de Öcalan'ın ne diyeceğini merak ediyoruz, tecridi kaldırın" dedi.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Parti) Eş Genel Başkanı Tuncer Bakırhan, partisinin TBMM'deki grup toplantısında gündeme ilişkin açıklamalarda bulundu.

DEM Parti Eş Genel Başkanı Tuncer Bakırhan, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin Abdullah Öcalan'a yaptığı "Örgütünün tasfiye edeceğini tek taraflı ilan et" çağrısına cevap verdi.

Bakırhan, şöyle konuştu: "Bugün sayın Bahçeli'nin konuşmasını dinledim. Sayın Öcalan'a bugün Bahçeli bir çağrı yaptı. Ama o çağrının muhataplarına ulaşması için sayın Öcalan'ın üzerindeki tecridin kaldırılmasını bilmiyor. 43 aydır sayın Öcalan'la avukatlar, aile görüşemiyor. Sayın Bahçeli, sayın Öcalan'ın ne söyleyeceğini, ne çağrı yapacağını biz de merak ediyoruz senin gibi... O zaman tecridi kaldırın, sayın Öcalan'ın kendi örgütüne, kendi arkadaşlarına ne dediğini görelim."

Bakırhan, "43 aydır kuş uçmayan, kervan geçmeyen, uçan kuşların bile üzerinden geçmediği bir adaya böyle boşu boşuna çağrı yapılır mı? Buyurun, sizin sormuş olduğunuz soruya sayın Öcalan'ın nasıl cevap verdiğini merak ediyoruz. Kapıları açın, dinleyelim, görelim" ifadelerini kullandı.

MHP Genel Başkan Yardımcısı Semih Yalçın'ın Bahçeli'nin DEM Parti ile tokalaşmasına ilişkin yaptığı

"Genel Başkanımızın hamlesi bir taviz, yumuşama, normalleşme adımı değil; bilakis normalin maliklerinin, mekanın sahiplerinin hatırlatılmasıdır" sözlerine de yanıt veren Bakırhan şöyle konuştu:

"Mekanın sahibi emekçilerdir, üreticilerdir, ezilenlerdir, Çanakkale'de yaşamını yitirenlerdir, Malazgirt'te kapıları açarak sizlerin Anadolu'ya girmenizi sağlayanlardır. Bu topraklarda sizden önce Pir Sultan'lar vardı, Hacı Bektaş'lar vardı, Seyit Rıza'lar vardı. O geleneğin temsilcileriyiz. Bir sahip varsa burada oturan herkeştir. Herkes diline, üslubuna dikkat etmelidir. Bir taraftan elini uzat, diğer taraftan parmak sallama, tehdit et... Böyle olmaz, lütfen üslubunuzu, dilinizi gözden geçirin."

Serok Barzanî: PDK her yekem bûye û ji îro pê ve jî dê her yekem be

Bi amadebûna Serok Barzanî û Ji her kesî re diyar e ku PDK xwedî Cîgirê Serok, mitînga mezin a PDKê li ramanê hilbijartinê ye li Kurdistanê, di

stadyoma Franso Herîrî li Hewlêrê bo serxistina lîsta 190 a Partiya Demokratî Kurdîstan dest pê kir.

Di mitîngê de Serok Barzanî gotareke girîng pêşkêş kir û ragehand, îro roja dawî ya bangeşeya hilbijartinê ye, ev hilbijartin diviya beriya 2 salan pêk bihata, lê hindek alî hertim astengî ava dikirin û xwe diveşartin, ta ku bi xeyalên xwe, bi qenaeta xwe gehîştine wê armanca ku bi hilbijartinê pêşwext hat dîzayn kirin ku PDKê bişkinin.

Serok Barzanî amaje bi wê jî da û got, "Şukir bo xwedê û hûn yê tekoşer, her di yekem hilbijartinê heta hilbijartinê dawî, PDKê her yekem bûye û dê her yekem de jî."

Naveroka axaftina Serok Barzanî:

Bi navê Xwedayê mezin û dilovan

Rêhevalên heja

Xwişk û birayên heja

Girseyên tekoşer û berxwedêr

Hemû bi xêr hatin, hebûna we ji bo me serbilindî, hêvî û hêz e.

Belê we nîşan da û îspat kir ku erê eveye PDKê. Serbilindiya mezine ku Kurdistan îro gehîştî qonaxekî, ku gelê Kurdistanê bi hilbijartinê û bi dengê xwe, awayê hikûmraniyê li Herêma Kurdistanê dike, eve serkeftineke mezine û herwaha destkefteke mezine.

Newroz û serhildana 1991'ê ya Koyê de min daxwaz kir ku li Kurdistanê hilbijartin bînin kirin da ku em ji meşrûiyeta şoreşgerî derbasî meşrûiyeta destûrî bibin.

Şikîr ji Xwedê û we tekoşeran re, ji hilbijartinê yekem heta hilbijartinê dawî PDK her tim yekemîn bû û dê her tim yekemîn be.

Tevî bînpêkirina sînoran ji aliyê hinek kes û hizban ve û bikaranîna zimanekî tund û peyvên ne guncaw, lê me tehemul kir, ez spasiya hemû saziyên PDKê dikim ku nehatine wê astê nîzîm ku hinek kesan dixwestin PDKê bîşkinin.

Dema ku li Bexdayê li ber çavê hinek aliyên herêmê ji bo hilbijartinê pêşwext ên dîzaynkirinê hinek biryar hatin dayîn, PDK razî nebû û qebûl nekir, herçend piştê gelek guhertin bi serda hatin, lê ne bi awayê ku me dixwest bû, lê plana ku wan amade kiribû bi ser neket.

Erkê hemû endamên PDKê ye ku hemû alîgîrek, hemû kurdekî dilsoz, hemû pêşmergeyekî qehreman, hemû kesekî hêzên ewlekariyê, roja 20 Cotmehê biçin ser sîndoqa dengdanê, hûn û kesûkarên we deng bidin lîsta 190, bo ku Kurdistan di destekî bi ewlede bîmîne.

Erkekî giran li pêşîya Parlamentoya demapêşe, ji ber wê jî pêwîstî bi xelkekî

ye ku bo gel û niştîmanê dilsozbin, dilsozbin bo vê Herêmê û wefadar bin bo xwîna Şehîdan. Karê yekem ê parlamentoya demapêş nivîsandina destûrê, sererastkirina hin qanûnan, derxistina qanûnên din, rakirina şopa plan û biryarên ku li dijî herêmê hatine derxistin û xwestin pêkhatiya herêmê têk bibin e.

Daxwazên gelê Kurdistanê dê bibe bernameya kabîneya bê, Ewlehiya zêdetir, sivikkirina barê ser piştê gelê Kurdistanê û piştî hilbijartinan, nabe ev cih li Kurdistanê bîmîne, yek herêm, yek parlamento, yek hikûmet, yek hêza Pêşmerge, bidawîkirina hevpeymaniya mafya û terorê. paşeroja vî gelî û xiyane-ta herî mezin li hember vî gelî tê kirin.

Em li sloganên binerîn, dirûşmeya PDK'ê, dirûşma partiyeke ku li hember gel û welatê xwe bi berpirsariya xwe ya dîrokî dihese, yekîti û berxwedanê ye.

Binêrin kabîneyên ku PDK'ê ji sala 1992'an heta îro bi rê ve birîye, ji bilî xizmetguzariyê tiştek wê ya din nebûye, raste şaşîtiyên wê jî hebûne, ewê ku kar neke, şaşîtiyan nake, ewê ku kar bike, şaşîtiyê dike.

Moralê xwe bilind bigrin, bila hêviyên we zêde bikin, serkeftin her bo rêya raste, roja 20 Cotmehê jî bersiva hemû nehezan bidin.

Ez spasiya hemû dezgehên hizbî, hikûmî, leşkerî û ewlehiyê û hemû dilxwazan, hemû xwişk û birayên ku di vî mehê de ked dane, ji bo vî hilbijartinê amadekariyên pir û pir baş kirine, li gorî heval û hogirên me. heta niha karê xwe bi rêk û pêk kirine, hêvîdarim berdwam bin û rê nedin ti aliyek din destêwerdanê di hilbijartinan û encamên hilbijartinan de bike.

Di dawiyê de em silav ji bo giyanê şehîdan, silav ji bo malbatên şehîdan, silav ji bo Pêşmerge û hêzên asayîşê, silav ji bo dar û kevîran û gelê Kurdistanê, silav li Kerkûka ku du caran hat firotin, Silav ji Silêmanî re, silav ji Helebce re, silav ji Duhokê re, silav li Hewlêrê, sembola hevpar a gelê Kurd, Hewlêr Hewlêr e, em xwe dispêrin Xweda û bi cesareta we em ê bi pêş ve biçin, em dev jê bernadin û em ê bi ser bikevin.

Fuad Husên: Em qebûl nakin asmanên me li dijî Îranê bînan bikaranîn

Wezîrê Karên Derve yê Îraqê Fuad Husên ragihand ku ew ti carî qebûl li Xezê û Libnanê û got: "Ji destpêkê ve me hişyarî da ku divê şer li herêmê

nakin ku asmanên Îraqê ji bo êrişkirina Tehranê were bikaranîn.

Wezîrê Karên Derve yê Îranê Abas Araçî û Wezîrê Karên Derve yê Îraqê Fuad Husên li Bexdayê civiyan. Her du wezîran piştî hevdîtîna di civîna çape-meniye ya hevpar de daxuyanî da.

"Wekî hikûmeta Îraqê ti biryareke me ya şer nîne"

Wezîrê Karên Derve yê Îraqê Fuad Husên bal kişand ser êrişên Îsraîlê yê

belav nebe û eger wisa bibe dê herêm bikeve metirsiyê. Wekî hikûmeta Îraqê ti biryara me ya şer nîne. Biryarên şer û aşîyê bi biryara sê saziyên dewletê ye: Meclîs, Serokwezîrî û Serokomarî."

"Belavbûn şer li Îranê dê bibe metirsiyasiyan" Fuad Husên amaje bi wê yekê kir ku "Îsraîl dixwaze Îraq bikeve nava şer" û wiha domand: "Belavbûna şer li Îranê li herêmê jî dê bibe sedema metirsiyan. Ji ber vî sedemê em ti carî

bikaranîna qada hewayî ya Îraqê (ji bo êrişkirina Îranê) qebûl nakin.

Em hewl didin şer rû nede. Eger Xwedê neke şer derkeve jî divê Îraq û qada wê ya hewayî ji şer dûr bê girtin.

Eger şerekî nû destpê bike, rêxistinên terorîst ên wekî DAİŞê yê li herêmê û Îraqê dê dîsa çalak bibin û êriş bikin. Di rewşa şer de bandor dê li rêyên keştiyan ên li Kendavê bibe û dê krîzeke enerjîyê ya navneteweyî derkeve holê."

Fuad Husên her wiha banga Îsraîlê kir ku êrişên xwe yê li ser Xezê û Libnanê rawestandina.

"Em şer û mezinbûna bûyeran naxwaz in"

Wezîrê Karên Derve yê Îranê Abas Araçî jî got ku herêm li ber pêvajoyeke xeternak e û wiha pê de çû: "Em bi hevalên xwe re ji bo rawestandina êrişên siyonîst ên li Xezê û Libnanê dişewirin. Em wekî Tehranê şer û mezinbûna bûyeran naxwazin. Em hewl didin ku li herêmê aşî pêk were. Em spasiya hikûmeta Îraqê dikin ku rê nedaye qada wê ya hewayî ji bo êrişên li hemberî me were bikaranîn."

Nêçîrvan Barzanî ji bo hinek girtiyan efû derxist

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî biryara berdana 17 girtiyan nexwest

da. Her wiha Nêçîrvan Barzanî biryar da ku Teqteq jî bibe navçeya parêzgeha Hewlêrê.

Nêçîrvan Barzanî biryarên hejmara 335 û 336 derxistin.

Berdevkê Serokatiya Herêma Kurdistanê Dilşad Şehab li ser biryarên Nêçîrvan Barzanî wiha got:

"Li gorî fermanê 17 girtiyan ku cezayên wan mane û rewşa wan a tenduristiyê ne baş e dê bi biryar Serokê Herêma Kurdistanê bînin berdan.

Ev biryar di encama pêşniyaza berê ya Serokê Herêma Kurdistanê, Kabîneya Hikûmeta Herêma Kurdistanê komîteya hevbeş a di navbera Serokatiya Herêma Kurdistanê, wezaretên pêwendîdar û Encûmena Dadweriyê ya Herêma Kurdistanê de hatiye standin.

Komîteyê li ser rewşa wan mehkûman lîkolîn kiriye û tesbît kiriye ku tevî cezayên wan ên dirêj ti metirsiya wan nemaye û êdî dikarin careke din tevî civakê bibin û komîteyê jî pêşniyaza berdana wan kiriye." Ji aliyê din ve, Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî biryara hejmara 335 derxist û li gorî wê biryarê nahiyeya Teqteqê jî dibe navçe û dê li ser parêzgeha Hewlêrê be.

Miller: Amerîka pêşwaziyê li hilbijartinên Parlamentoya Kurdistanê dike

Berdevkê Wezareta Derve ya Amerîkayê Matthew Miller ragihand: "Washington

pêşwaziyê li hilbijartinên Parlamentoya Kurdistanê dike." Berdevkê Wezareta Derve ya Amerîkayê Matthew Miller, îro di kongreyeke rojnamevanî de got: "Dengdana Kurdan mijareke cihê girîngiya navdewletî ye û çendîna rêxistinên navdewletî çavdêriya hilbijartinan dikin." Herwiha Miller got: "Hilbijartinên Kurdistanê dê di 20ê Cotmehê de bînin lidarxistin û em piştgiriya li wan hilbijartinan dikin."

Got jî: "Hilbijartinê proseyeke demokratîk e û em piştgiriya didin hemû hewldanên azadî, dadperwerî û şefafiyetê dikin. Em hêvîdar in ku hilbijartinê bê derengî were kirin."

Miller da zanîn jî: "Ji bo ku ji amadekariyên hilbijartinê piştast bin, em bi Komîsyona Bilind a Serbixwe ya Hilbijartinê û Nûnertiya Netewên Yekgirtî li Îraqê UNAMI re di pêwendiyê de ne."

Berdevkê Wezareta Derve ya Amerîkayê got jî: "Karmendên xwebexîş bi nûnertiya Amerîka û Îraqê beşdarî çavdêriya hilbijartinan li seranserê Herêma Kurdistanê dibin."

Miller got: "Em destxweşiyê li civaka sîvil û medyayê dikin, ji bo piştgiriya gotara siyasî û bilindkirina hişyariyê li ser mijarên ku ji bo gelê Herêma Kurdistanê Iraqê girîng in

Nêçîrvan Barzanî: Rêya çareserkirina pîrsgirêkan bicihanîna destûrê ye

Serokê Herêma Kurdistanê pîrozbahî li Dr. Mihemed El Hesen Nêçîrvan Barzanî, Nûnerê Taybet kir û hêviya serkeftinê jê re xwest.

ê Sekreterê Neteweyên Yekbûyî (UNAMI) Dr. Mihemed El Hesen pêşwazî kir. Dr. Mihemed El Hesen wekî nûnerê nû yê UNAMIyê yê Îraqê dest bi kar kiriye. Serokatiya Herêma Kurdistanê diyar kir ku Nêçîrvan Barzanî

Nêçîrvan Barzanî piştgiriya Herêma Kurdistanê ji bo erka UNAMIyê dûpat kir.

Her wiha Dr. Mihemed El Hesen ji ber ziyareta Herêma Kurdistanê kêfxweşiya xwe anî ziman û spasiya Nêçîrvan Barzanî kir.

Li gorî daxûyaniyê, Nêçîrvan Barzanî û Dr. Mihemed El Hesen hilbijartinên Parlamentoya Kurdistanê, pêwendiyên Hewlêr û Bexdayê û rewşa pêkhatayan û bi taybetî jî rewşa Kurdên Êzîdî gotûbêj kirine.

Nêçîrvan Barzanî ji bo alîkariyên UNAMIyê yên li Komîsyona Serbixwe û Bilind a Hilbijartinan a Îraqê spasiya Dr. Mihemed El Hesen kir.

Nêçîrvan Barzanî li ser çareserkirina pîrsgirêkan di navbera Hewlêr û Bexdayê jî de tekez kir ku tekane rêya çareserkirina pîrsgirêkan bicihanîna destûrê û parastina aramiyê ye.

Nêçîrvan Barzanî amaje bi wê yekê kir ku bi saya bicihanîna destûrê dê aramî vegere Îraqê û Kurdên Êzîdî jî dê vegehin nava mal û milkên xwe.

Her wiha di civînê de çend mijarên din hatine gotûbêj kirin

Ehmed Gilî: Ji ber xwefiroşiya YNKê kurdan li Kerkûkê hemû peywir ji dest dan

Şewirmendekî mektebar rêxistinî ya Kerkûk – Germiyan a dehan peywirên giring li Kerkûkê ji derveyî kurdan re hatin dayîn û

PDKê amaje bi wê yekê dike ku ji ber xwefiroşiya YNKê kurdan peywirên Kerkûkê hemû ji dest dan û tiştê hatiye kirin dubare xiyaneta 16ê cotmehê ye.

Şewirmendê mektebar rêxistinî ya Kerkûk – Germiyanê yê PDKê Ehmed Gilî ji BasNewsê re ragehand: "Di wan du rojên borî de bi

ew yek tenê ji bo peywira parêzgarê Kerkûkê bidest bixin çî peywirek hebû dest kurdan de hemû ji wan hat standin û ev jî her berde wamiya xiyaneta 16ê cotmehê ye." Herwaha got: "Me pir zû hewar kir YNK xiyanetê dike, ji ber wê jî naha xiyanet kir û kurd li bajarê Kerkûkê bûne kêmfîne,

rêveberiya polîs û elektrîk û asayîş û ewlehî û îstixbarat û serokê encûmenê û her çî peywirên giring hene hemû ji kurdan hatin wergirtin." Duh civîna encûmena parêzgeha Kerkûkê bê fraksiyonên kurd (PDK) û Erebên (Siyade) û Tirkmen (Eniya Tirkmen) birêve çû û di civînê de Sîraceldîn Nazim Ubêdî wek qaymeqamê Daqûq, Adil Îshaqî wek qaymeqamê Dûbiz û Seidûn Casim Cibûrî wek qaymeqamê Hewîce û Yawiz Hemîd Mehmûd wek cîgirê parêzgerê Kerkûkê yê karûbarên koordîne hatin diyar kirin ku hemû jî erab in.

Ji ber xiyaneta 16ê cotmeha 2017ê kurdan peywira qaymeqamê Daqûq û Dûbizê ji dest dan û çavdêr dibêjin, YNK li Kerkûkê piraniya herî zêde beşa peywirên kurdan li parêzgeha Kerkûkê pêşkeşî ereban kirin û hemwelatîyên Kerkûkê û aliyên siyasî jî rexneyên tund li siyaseta YNK ya Bafil Talebanî dikin.

Encûmena Parêzgeha Kerkûkê 3 qaymeqam tayîn kirin: Her sê jî Ereb in

Encûmena Parêzgeha Kerkûkê 3 qaymeqamên nû tayîn kirin û her sê jî Ereb in.

Her wiha dê qaymeqamek jî ji bo pişka Tirkmenan

were tayînkirin. 4 navçeyên parêzgeha Kerkûkê ew jî wiha ne: Navenda Kerkûkê, Hewîce, Daqûq û Dubis.

Encûmena Parêzgeha Kerkûkê duh civiya. Fraksiyona Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK), Serweriya Sunneyan û Bereya Tirkmenan tevî civînê nebûn.

Di civînê de 3 qaymeqam hatin hilbijartin ku her

sê jî Ereb in.

Sadûn Hemîd wekî qaymeqamê Hewîceyê, Şêx Sîraceddîn Nazim wekî qaymeqamê Daqûqê û Adil Îshaq wekî qaymeqamê Dubisê hat tayînkirin. Li gorî peymanê pêkanîna îdareya parêzgeriya Kerkûkê dê qaymeqamiya navçeya Navenda Kerkûkê jî ji Tirkmenan re be.

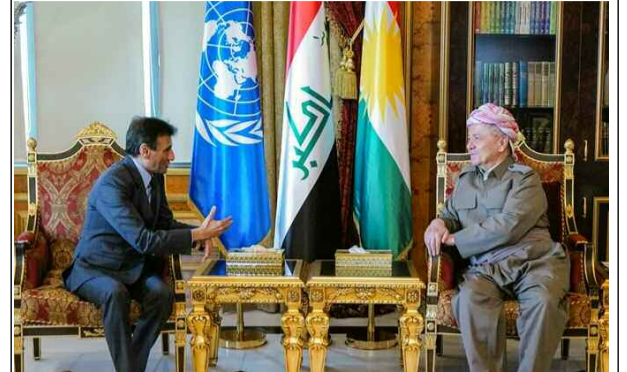
Di civîna duhî da dengdan li ser posta qaymeqamiya navçeya Navenda Kerkûkê nehat kirin û biryar hat standin ku piştê de civîn ji bo tayînkirina qaymeqamê navçeya Kerkûkê were kirin.

Bi wî awayî ti posteke qaymeqamiya Kerkûkê bi Kurdan nayê dayîn. Li gorî peymanê fraksiyona Yekîtiya Niştimaniya Kurdistanê (YNK) ya Encûmena Parêzgeha Kerkûkê û fraksiyonên Ereb û Tirkmenan posta parêzgeriyê dê ji bo YNKyê û postên qaymeqamiyê jî ji bo pêkhatayn din be. 10ê Tebaxa 2024an Endamê Encûme Parêzgeriya Kerkûkê yê YNKyê Rêbiwar Taha wekî parêzgarê Kerkûkê hatibû hilbijartin.

Piştî hilbijartinan bi 8 mehan parêzgar û Serokê Encûmena Parêzgeha Kerkûkê hatibû hilbijartin.

Serok Barzanî: Divê hilbijartin di keşeke aram û şefaf de bên kirin

Serok Mesûd Barzanî îro 15ê Cotmehê pêşwazî li Nûnerê Taybet ê Sekreterê Giştî yê Neteweyên

Yekbûyî li Îraqê Dr. Mihemed El Hesen kir. Di hevdîtînê de, Serok Barzanî pîrozbahî li Dr. Mihemed El-Hesan kir û hêviya serkeftinê di erkê wê yê nû de jê re xwest. Her di vê hevdîtînê de, rewşa siyasî û pêşhatên Iraq û navçeyê, metirsiyên li ser aramiya Iraq û navçeyê û rola UNAMI di çareserkirina pîrsgirêkan û pêkanîna aramiyê, hatin guftûgokirin. Peywendiyên di navbera Herêma Kurdistanê û Hikûmeta Iraqa Federal de û hilbijartinên Parlamentoya Kurdistanê û pêwîstiya lidarxistina wan di keşeke aram û şefaf de, mijarên din ên hevdîtînê bûn.

Mustefa Ozçelik: Em bang li dewleta Tirkîyeyê dikin dev ji siyaseta li ser dijayetîya kurdan berde

Partiya Welatparêzên Kurdistanê (PWK) salvegera xwe ya 1emîn li Diyarbekirê pîroz kir.

Serokê Giştî yê PWKê Mustafa Ozçelik di çalekiyê de axivî û got: "Em careke din bang li Dewleta Tirkîyeyê dikin ku tecrubeyên xwe yê 100 salî jî bidin ber çavan û dev ji vê siyaseta xwe ya li ser dijayetîya kurdan, siyaseta înkâr û asimilasyonê, siyaseta şerî, operasyonên leşkerî, dagirkirina beşeke axa Başûr û Rojavayê Kurdistanê berdin."

Serokê Giştî yê PWKê Mustafa Ozçelik wiha axivî: "Em di wê baweriyê de ne ku îro, li her perçeyekî Kurdistanê ger em bikaribin bi vê rebaza ku em li jêr dubare dikin tevbigerin, dê rêya pêçandina birînen me û rêya azadîya me hêsantir bibe: Yê dikarin di nav yek partiyê de bibin yek bila bibin yek; yê nikarin bibin yek bila tifaq û hevkarîyan bikin; yê nikarin hevkarîyan bikin, bila di nav diyalogan de bin; yê nikarin di nav diyalogan de jî bin, bila dijminatîya hev nekin."

Em careke din bang li Dewleta Tirkîyeyê dikin ku tecrubeyên xwe yê 100 salî jî bidin ber çavan û dev ji vê siyaseta xwe ya li ser dijayetîya kurdan, siyaseta înkâr û asimilasyonê, siyaseta şerî, operasyonên leşkerî, dagirkirina beşeke axa Başûr û Rojavayê Kurdistanê berdin. Em bangî PKKyê jî dikin, îro li Bakurê Kurdistanê çalakîyên we yê leşkerî hema hema nemane û şert û mercên şerê çekdarî li Bakurê Kurdistanê tune. Wan çalakîyên ku bi navê çalakîyên çekdarî tên kirin, zerarê dide xebatên siyasî, demokratîk û sivil yê li Bakurê Kurdistanê û Tirkîyeyê. Lê herweha, siyaseta PKK ya ku Başûrê Kurdistanê bike sehaya çalakîyên xwe yê çekdarî jî rê ji dagirkirîya Dewleta Tirkîyeyî ya li Başûrê Kurdistanê re xweş dike û xetera li ser destkeftiyên Herêma Kurdistanê jî mezintir dike."

Seth Moulton: Em dê piştgiriya xwe ya bi Herêma Kurdistanê re bidomînin

Endamê Kongreya Amerîkayê Seth Moulton got, "Em dê wekî destekî piştgiriya xwe ya bi Herêma Kur-

distanê re bidomînin."

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî, Endamê Kongreya Amerîkayê Seth Moulton qebûl kir.

Serokatiya Herêma Kurdistanê da zanîn ku her du aliyan pêwendiyên Amerîkayê yên bi Îraq û Herêma Kurdistanê re şîrove kirine.

Nêçîrvan Barzanî ji bo piştgiriya wê ya berdewam spasiya Amerîkayê kiriye.

Seth Moulton jî daye zanîn, "Kongreya Amerîkayê dê wekî destekî piştgiriya xwe ya bi Herêma Kurdistanê re bidomîne."

Li gorî daxuyaniyê, mijarên wekî "hibijartinên Parlamentoya Kurdistanê, pêwendiyên Hewlêr û Bexdayê û reformên Wezareta Pêşmergeyan" hatine nixandîn.

Operasyonên li dijî 'mitînga azadiyê': 269 kes hatin desteserkirin

Ji ber "mitînga azadiyê" ya li Amedê li 36 bajarên 269 kes hatin desteserkirin. DEM Partî, DBP û çend

saziyên din ên sivil di salvegera 26emîn a derxistina Rêberê PKK'yê Abdullah Ocalan ji Sûriyeyê de ji bo balê bikişînin ser rewşa wî xwest li bajarê Amedê yê Bakurê Kurdistanê mitîngê li dar bixe.

Mitîngê dê Stasyona Amedê bihata lidarxistin lê hêzên ewlehiyê yên Tirkiyeyê ji ber qedexeya parêzgarîyê rê neda. Tevî qedexeya mitîngê, hevserokên DEM Partiyê, parlamenter û endamên wê, birayê Abdullah Ocalan ê bi navê Mehmet Ocalan û nûnerên saziyên sivil ên Amedê xwest mitîngê li dar bixe û ber bi qada mitîngê ya Stasyonê bimeşin.

Her wiha di navbera parlamenter, endamên DEM Partî, DBPyê û polîsan de alozî derket. Wezîrê Karên Navxwe yê Tirkiyeyê Alî Yerlîkaya li ser hesabê xwe yê medyaya civakî derbarê mitînga da daxuyanî.

Alî Yerlîkaya diyar kir li 36 parêzgehên operasyon hatin lidarxistin. Yerlîkaya da zanîn ku heman rojê rêveberên 13 hesaban hatin tesbîtkirin ku 7 jê parlamenterên ji DEM Partiyê ne û li ser hesabên xwe yê medayaya civakî wêneyên Ocalan parve kirine.

Wezîrê Karên Navxwe yê Tirkiyeyê eşkere kir ku di operasyonên berî bangewaziya mitîngê hatin kirin de jî 269 hatin desteserkirin.

Hat îdiakirin ku ew kesên hatine desteserkirin wêneyên wan bi rêvebirên pilebilind ên PKK'yê re hebûne.

Mesrûr Barzanî: Herêma Kurdistanê ber bi qonaxa dabînkirina ewlehiya xwarinê ve pêngavan diavêje

Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî îro (Duşem, 07.10.2024) pirojeya Kavîn Farmê li Dihokê vekir, ku girêdayî xwedîkirina çêlan û berhemên spiyatî ye û wekî yek ji mezintirîn pirojeyên candarî û berhemên spiyatîyan li ser astê Herêma Kurdistanê û Îraqê tê hesibandin.

Serokwezîr Mesrûr Barzanî di nav merasimên vekirina pirojeya Kavîn Farmê de gotarek pêşkêş kir û tê de tekez li ser siyaseta Hikûmeta Herêma Kurdistanê ji bo hemerengkirina dahatan kir, behsa giringiya kertê çandinê di pêşxistina kertên din ên wekî pişesazî û bazirganî de kir û herwesa dilxweşiya xwe diyar kir ku Herêma Kurdistanê ber bi qonaxa parastina ewlehiya xwarinê ve pêngavan diavêje.

Ev jî naveroka gotara Serokwezîr Mesrûr Barzanî ye:

Bi navê Xudayê Mezin û Dilovan Amadebûyîyên heja û qedirgiran Ez spasiya amadebûna we dikim.

Berî du salan em ji bo danana berê binyatî yê vê pirojeyê hatin vê derê û îro em ji bo vekirina vê pirojeyê li vê derê ne. Di dema van her du salan de karekê baş hatiye kirin, ya ku min dîtîye bi rastî cihê destxweşî û şanaziyê ye ku pirojeyên wesa li ser astê Herêma Kurdistanê tên çêkirin. Ew jî yek ji wan pirojeyên gelek stratejîk e yê ku li devera Sêmelê hatine danan. Vê pirojeyê dê ji bo hemî parêzgeha Dihokê û hemî Kurdistanê feyde hebe. Gelek ji pirojeyên stratejîk li devera Sêmelê ne, diyar e ku giringiya vê deverê ji bo pêşxistina van pirojeyan çend berçav e. em hêvîdar in xelkê vê deverê feydeyî ji van pirojeyan bibînin. Bê goman ew hejî gelek pirojeyên din in jî ku dê li paşerojê bîn bicihanînci ji bo mijara xizmetkariyan ji bo xelkê vê deverê an pêşxistina aborî ya vê deverê an jî her mijareke din ku bikeve di xizmeta welatiyên Kurdistanê de.

Ev pirojeya ku îro li vê derê hat vekirin ji bo berhemên spiyatîyan e. Ew rûberê ku ev piroje li ser hatiye bicihanîna rûberê gelek berfireh e û bê goman bandoreke baş dê li ser aborê Herêma Kurdistanê hebe û derfetên karî dê ji bo xelkê vê deverê zêde bike. Xuya ye bi sedan derfetên karî di vê pirojeyê de heye û çend berfirehtir jî bibe, ev derfetê zêdetir bibin û xelkê me ne tenê dikare li vê derê kar bike, belkî fêrî şarezahiyên din jî dibin û hêdî hêdî ev piroje dê pirojeyên din jî li pey xwe bînin.

Bernameya hikûmetê ji bo hemerengkirina aborê me ji bo wê yekê ye ku em bi yekane çavkaniya dahatê ve girdayî nebin, belkî giringîdana bi kertê çandinê ji bo wê yekê ye ku dê gelek feydeyên din ji bo pêşxistina hemî kertên din jî hebin. Em li

biriyên xwecihî vekişin.

Li gorî gotina Dana Ehmed Mecîd, biryar li ser daxwazên "welatî û alîgirên Goranê" hatiye dayîn. Wezareta Darayî, Wezareta Kar û Karûbarên Civakî, Wezareta Avadenkirin Pîşesazî û Bazirganiyê pişkên Tevgera Goranê ne. Her wiha pişka Tevgera Goranê di postê Alîkarê Serokê Herêma Kurdistanê de jî heye.

Parêzgarîya Silêmaniyê jî di destê Tevgera Goranê de ye û Parêzgarê Silêmaniyê Dr. Heval Ebûbekîr endamê Tevgera Goranê ye. Li aliyê din, piştî daxuyaniya Dana Ehmed Mecîd, Bepirsê Ofîsa Rojnamegeriyê yê Wezareta Aboriyê ya Herêma Kurdistanê Rêbaz Ebas peyamek belav kir û ragihand ku Awat Şêx Cenab dest ji kar kişandiye.

wê hêviyê ne kku mijara ewlehiya xwarinê li ser astê hemî Herêma Kurdistanê bê dabînkirin û xelkê me êdî neçar nebe berhemên xwarinê ji der ve bîne an jî eger Xudê neke em tûşî qeyranekê bûn, mijara xwarinê û ewlehiya xwarinê ji bo me bibe arêşe.

Dabînkirina xwarinê ji bo xelkê Kurdistanê yek ji armancên me yê serekî ye û ez dilxweş im ku dibînim li ser astê hemî Kurdistanê bê cudahî li hemî parêzgehên Herêma Kurdistanê pirojeyên wesa tên vekirin, gelek ji wan gehîştine encamê dawiyê û hindêk ji wan jî hêştta di bernamêyê de ne ku bîn bicihanî.

Parastina ewlehiya xwarinê ji bo her welatekî, ji bo her neteweyekê û ji bo her miletekî tiştêkê gelek giring e. Ez dilxweş im ku îro Herêma Kurdistanê ber bi wê qonaxê ve pêngavan diavêje.

Çêkirina derfetên karî ji bo xelkê me yek ji wan mijaran e yê ku me hemî deman xwestiye kertê taybet bi kertê gişrî û hikûmetê re alîkar be: xelk hemî deman neçar nebe ji bo damezrandinê li benda hikûmetê be, belkî di van pirojeyan de derfetên karî hebin, wê demê biryar di destê welatî de ye ku li kertê gişrî an jî li kertê taybet kar bike. Dema ev piroje tên bicihanî, her pirojeyek pirojeyekî din li pey xwe tîne. Herwesa ji aliyê pişesaziyê jî ve, pêdivîtiya van pirojeyan bi amûrên çandinê û birêvebirin û çarekirin û alîkariyê heye. Ev jî dibe sedema wê yekê ku her pirojeyek, pirojeyekî din jê peyda bibe. Pirojeyên pişesazî jî di dû pirojeyên çandinê re tên. Di bernamêya me de heye ku gelek giringiyê bi kertê pişesazî jî bidin, ji bo ew jî bibe derfeteke din ji bo xelkê me ku bikare hem Kurdistanê ber bi pêş ve bibie, hem jî derfeteke zêdetir ji bo xelkê me hebe ku di warên cuda cuda de kar bike.

Vê pirojeyê bê goman bandoreke zêde li ser bazirganiyê jî heye. Me ji mîj ve bizaveke cidî kiriye ku Kurdistanê bi sükên cihanî ve bê girêdan, ji

bo ku em deriyê hinardekirina berhemên navxweyî ji bo cihanê vekin. Em di wê yekê de serkeftî bûn ku em bikarin berhemê çandinê li Kurdistanê ber bi welatên kendavî û hin welatî din jî ve bişînin. Ev destpêka e, ev wesa dike ku aborê Kurdistanê bikeve di warekî de ku mijara hinardekirina berhemên navxweyî û anîna berhemên derve bê rêxistin. Em neçar nebin ku hemî deman miletek bin tenê tiştên xelkî hawirde bikin û pereyê me biçê derve. Ev piroje dema berhemên navxweyî dişîne derve, ji bo rêxistina mijara bazirganî bi wan welatan re yê ku Kurdistanê peywendî pê re heye gelek alîkar dibe, lewma ez gelek dilxweş im ku ev piroje yek bi yek bi ich tên, ku dê bandoreke zêde li ser pêşxistina aboreke bihêz ji bo Kurdistanê hebe.

Ez gelek dilxweş im ku min dît li vê derê rûberê gelek vekirî kiriye dar û keskatî, ew jî ji bo mijara jîngehparêziyê karekî gelek baş e. Ew ponda ku we ji bo komkirina avê çê kiriye, ew jî alîkareke zêde ye ji bo ku em baştir feydeyî ji wan nîmetan werbigirin ên ku Xudê dane me û em nehêlin belaş biçin. Vê keskatiyê dê bandoreke zêde li ser bayî û ji bo wan candaran hebe yê ku li vê derê dijîn. Bê goman mijara jîngehparêziyê ji bo me pêdivî ye bibe çand. Her pirojeyekê em çê bikin, eger derfetê de hebe, em rûberê wan pirojeyan bikin keskatî û bikin şînkatî û darûbaran lê biçînin, bê goman em dê alîkar bin.

Ez wesa dibînim ku ev pirojeyên tên çêkirin yek piroje nînin, belkî alîkar dibin ji bo ku gelek pirojeyên din jî bi wan ve bîn girêdan. Ev jî dibe sedema wê yekê ku aborê Kurdistanê ber bi pêş ve biçê.

Careke din ez destxweşiyê li kompaniya Kavîn Grûpê dikim ji bo çêkirina Kavîn Farmê, bi rastî cihê şanaziyê ye. Her serkeftî bin û ez hêvîdar im berhemên we di xizmeta hemî xelkê Kurdistanê de bin, Kurdistan jî roj bi roj zêdetir zvedan be.

Goran ji Hikûmeta Herêma Kurdistanê vekîşiya

Tevgera Goranê diyar kir ku ew dê ji Hikûmeta Herêma Kurdistanê û birêveberiyên xwecihî vekişin.

Wezîrê Aboriyê yê Herêma Kurdistanê Awat Şêx Cenab ku endamê Tevgera Goranê bû îstifa kir.

Rêxerê Giştî yê Tevgera Goranê Dana Ehmed Mecîd li ser vekîşîna Goranê ya ji Hikûmeta Herêma Kurdistanê peyameke vîdeoyî belav kir. Dana Ehmed Mecîd di peyama xwe de diyar kir ku dê Tevgera Goranê ji Hikûmeta Herêma Kurdistanê û birêveberiyên xwecihî vekîşe. Li gorî gotina Dana Ehmed Mecîd ev biryara wan biryareke dereng bû lê biryarek rast e.

Dana Ehmed Mecîd da zanîn ku wan di civîna duhî ya Encûmena Niştimanî ya Tevgera Goranê de biryar daye ku hem ji Hikûmeta Herêma Kurdistanê hem jî birêve-

Mesrûr Barzanî: Bexda heta niha jî sîstema federal bawer nake

Mesrûr Barzanî got, "Li Bexdayê heta niha fikra hikûmeta bike û ev jî sûcê Bexdayê ye û got: "Tim bi rêya birîna budceyê,

navendî maye, hîn jî federalîzmê bawer nakin."

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî li Keleha Hewlêrê bi xelkê re civiya, guh da daxwazên xelkê û pirs bersivandin.

Mesrûr Barzanî da zanîn ku nifûsa Hewlêrê tim zêde dibe û ew li ser projeyeke veguhastinê dixebitin.

"Dê karebaya hemû Hewlêrê bibe 24 seetî"

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê bi bîr anî ku li Hewlêrê pirs-girêka avê jî heye û got ku dê projeya wan a jî bo avê di nava 18 mehan de were temamkirin û dê pirs-girêka avê xelas bibe û li pey çû:

"Niha li çend taxên Hewlêrê kareba bûye 24 saetî.

Di demeke nêzik de dê karebaya hemû Hewlêrê bibe 24 seetî û pirs-girêka deng û dükela jenratoran jî namîne.

Ez jî bo paşeroja Herêma Kurdistanê geşbîn im û aramî zêde dibe û aborî baştir dibe.

"Me piraniya pirs-girêkan çareser kirine"

Her wisa me piraniya pirs-girêkên bi Hikûmeta Îraqê re çareser kirine û me ji wan re hincet nehiştine çimkî me hemû pêbendiyên xwe bi cih anîne."

Mesrûr Barzanî diyar kir ku Hikûmeta Hêrema Kurdistanê ji sala 2013an ve nikare kesî tayîn

neşandina budceyê û dereng şandina mafên darayî yên Herêma Kurdistanê pirs-girêk ji bo dahata Herêma Kurdistanê çêkirine (Bexdayê).

"Bexda heta niha jî sîstema federal bawer nake"

Hikûmeta Federal tenê îsal milyonek xelkê xwe tayîn kir lê para xelkê Herêma Kurdistanê nebû."

Serokwezîr Barzanî destnîşan kir ku Bexda heta niha jî sîstema federal bawer nake û anî zimên:

"Li Bexdayê heta niha fikra hikûmeta navendî maye, hîn jî federalîzmê bawer nakin lê tevî wê yekê jî pêwendiyê me ya baş bi Serokwezîrê Îraqê re heye.

Niyeta min tim ew e ku pirs-girêk bên çareserkirin û em dê ji bo çareseriyê diyaloga xwe bidomînin."

Mesrûr Barzanî daxuyand ku ji bo perwerde û xwendinê karên baş hatine kirin û got ku ew dixwazin bi taybetî kalîteya zanîngehan baştir bikin.

"Dengdan gelekî girîng e"

Serokwezîr diyar kir ku divê xelk here ser sindoqan û dengê xwe bide û got:

"Dibe ku hinek kes ji aliyê tevgereke siyasî ve hatibin bêhêvîkirin, ji wan re hatibe gotin ku dengên tiştê naguherin û tevîbûn û tevînebûna wan wekî hev e.

Lê dengdan gelekî girîng e.

Eger welatî dengê xwe nedin dê li şûna wan hinek kesên din dengê xwe didin.

Hilbijartin dê bandorê li jiyân û paşeroja we bikin."

"Proje ji bo hemû Kurdistanê ne"

Mesrûr Barzanî amaje pê kir ku ew di danîna projeyan de li gorî bajaran tev nagerin û berdewam kir:

"Projeyên hikûmetê ji bo hemû Kurdistanê ne, ne tenê ji bo parêzgehekê.

Ez rexneyan li partiyên digirim ku nahêlin îdareyên parêzgehan projeyên hikûmetê bînin cih.

Desthilata partiyî ya li bajarê Silêmaniyê rê nedaye ku îdareya parêzgehê karê xwe bike û projeyan bi şiklê pêwîst bîne cih."

"Kurdistan dergûşa aramî û bihevrejyanê ye"

Serokwezîr Barzanî diyar kir ku Herêma Kurdistanê cihê aramî û bihevrejyanê ye û got:

"Herêma Kurdistanê li Rojhilata Navîn cihekî gelekî aram e, xelk ji deverên din berê xwe dide Herêma Kurdistanê ji bo ku bi aramî bijî.

Ev jî bi saya xebata berdewam a Pêşmergeyan û hêzên ewlehiyê ye.

Ji bo me cihê serbilindiyê ye ku pêkhate û olên cuda li Herêma Kurdistanê bi hev re û bi tebayî dijîn.

Kurdistan wekî pêgeh û dergûşa bihevrejyanê hemû neteweyên cuda tê naskirin."

Barzanî di meseleya kêmkirina kursiyên kotayan ên li parlamentoyê rexne li Yekîtiya Niştimanî ya Kurdistanê (YNK) girtin û da zanîn ku kota bi hewlên YNKyê hatine kêmkirin û got:

"Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK) tim mafên pêkhateyan parastine û bi hewlên PDKyê bi kursiyên pêkhateyan hatin vegeandin.

Mesrûr Barzanî dawiyê xwest ku propaganda bi awayekî aram werin kirin û nebin sedema bêaramiyê.

Şaxewan Ebdulah: Ji bo ku careke din xiyaneta 16ê Cotmehê dubare nebe, dengê xwe bidin lîsteya PDKê

Cîgirê Serokê Encûmeta Nûnerên Iraqê di peyamekî de ragehand ku 16ê Cotmehê di dîrokê de rojê reşe û bo

dubarenebûna wê karesatê, deng bidin lîsta 190 a PDKê.

Îro 15.10.2024, cîgirê Serokê Encûmena Nûnerên Iraqê Dr. Şaxewan Ebdulah li ser xiyaneta 16ê Cotmehê ya 2017, ragehand, ku 16 Cotmehê rojê reşe di dîroka gelê me de.

Amaje bi wê jî daye ku yekane rêya parastina Herêma Kurdistanê û nehiştina heman karesatê li Hewlêr, Duhok, Silêmanî û Helebce û bihêzbûna Herêma Kurdistanê, dengdana bo lîsteya 190 ya PDKê ye.

Tuncer Bakirhan: Serdemeke nû dest pê dike

Heserokê Giştî yê DEM Partiyê Tuncer Bakirhan got, "Serdemeke nû dest pê dike ku red û înkâr diqedin."

Heserokên Giştî yên DEM Partiyê Tuncer Bakirhan û Tulay Hatimogullari li Enqereya paytexta Tirkiyeyê bi saziyên Qizilbaşan (Elewî) re civiyan.

Tuncer Bakirhan destnîşan kir ku "pergala înkarker" hilweşiyaye û li dû çû:

"Ji bo erdnîgariya me li ser maseyan sînor hatin xêzkirin û pergaleke yekperest a înkarker hat avakirin.

Êdî ev sîstem hilweşiyaye û yên ku sîstem afirand jî vê yekê baş dibînin.

Sedema ku Rojhilata Navîn di vê rewşê de ye ev zihniyet e. Êdî derfeta van rejîman nemaye ku li ser pêyan bimînin."

"Serdemeke nû dest pê dike"

Bakirhan amaje pê kir "Pergal ji nû ve tê avakirin" û got: "Êdî feraseta mêtîngeriya klasîk tune. Pêvajoyek hatiye ku mafdar û xwedîhêz û berxwedêr dikarin mafên xwe bistînin.

Serdemeke nû dest pê dike ku red û înkâr diqedin.

Cîhan diguhere û xwedîhêz bi ser dikevin."

Li Qamişloyê teqîn

Li herêma nêzikî balafirgeha Qamişloyê guleyê hawanê ket xwarê û teqiya.

Duh bi şevê li nêzikî balafirgeha Qamişloyê ya li Rojavayê Kurdistanê dengê teqîneke bihêz hat bihîstin.

Li gorî medyaya Rêveberiya Xweser, guleyê hawanê ji aliyê nenas ve hatiye berdan û heta niha nayê zanîn bê çavkaniya wê çî ye.

Di encama ketina guleya hawanê de, kesekî bi nave Hesên Xelîl birîndar bû.

Bi gotina kesên ku li nêzikî cihê bûyerê bûne, armanca wê otombîlek bû lê ew otombîl derbas bûye.

Hêzên Ewlehiya Hundirîn ên Rojavayê Kurdistanê jî li ser bûyerê dest bi lêpîrsînê kirine.

Ahmet Turk: Kurd jî êdî dibînin, bi çekan safî nabe

Ahmet Turk got, "Kurd jî êdî dibînin ku ev kar bi çekan nayê çareserkin."

Serokê Şaredariya Bajarê Mezin a Mêrdînê Ahmet Turk li ser nîqaşên "pêvajoya nû ya çareseriyê" ji rojnameya Soczuyê re axivî. Serokê MHPyê Devlet Bahçelî 1ê Çiriya Pêşîn çû cem parlamenterên DEM Partiyê û silav da wan. Piştî wê demê pîrsa "Gelo pêvajoyê nû dest pê dike?" rojêve sereke ye. Ahmet Turk nêrîna xwe ya li ser silava Bahçelî wiha anî zimên:

"Di encama avêtina pêngavên rast de pirs-girêk jî çênabe.

Hêviya me ew e ku aştiyê birûmet pêk bê. Em siyasetekê dimeşînin ku hemû welatîyên Tirkiyeyê û

Kurdan hemêz dike."

"Ev kar bi çekan nayê çareserkin"

Serokê Şaredariya Bajarê Mezin a Mêrdînê diyar kir ku "çek ne çare ye" û got: "Kurd jî êdî dibînin ku ev kar bi çekan nayê çareserkin."

"Divê em zêde mezin nekin"

Ahmet Turk li ser egera destpêkirina pêvajoyê nû da zanîn: "Em nizanin û dê wext vê yekê nîşan bide. Divê em van daxuyaniyan ne bê qîmet bibînin ne jî wan zêde mezin bikin." Devlet Bahçelî piştî silavdayîna xwe ji DEM Partiyê re gotibû ku bibe "partiyê Tirkiyeyê." Ahmet Turk bi van gotinan bersiv da Bahçelî:

"Em ji destpêkê ve partiyê Tirkiyeyê ne. Eger na çî karê me li Parlamento û şaredariyan heye? Lê derxistina rastiyên Tirkiyeyê jî berpirsariyek e. Bawerî û nasnameyên cuda hene. Ma dema we ev yek parastin hûn ji partîbûna Tirkiyeyê derdikevin?"

"Destûreke demokratîk pêwîst e"

Ahmet Turk amaje bi hewlên AK Partiyê yên ji bo destûreke nû jî da û got:

"Destûreke demokratîk pêwîst e lê ev yek tenê bi gotinan nabe.

Divê siyasetmedar li aliyê civakê jî amade bikin. Eger hûn civakê li gel medyayê ji bo vê yekê amade nekin hûn nikarin çareser bikin.

Divê ji testa jidilbûnê derbas bibin."

Mesrûr Barzanî: Em destê avedaniyê digihînin hemû bajar û bajarokên Kurdistanê

Serokwezîr Mesrûr Barzanî di merasîma danîna kevîrê bingehîn ê rêya Hewlêr-Koyê de ragihand, "Gelek bername û pîlanên me yên çêkirina toreke baş

a rêyan heye, ji bo girêdana hemû bajar û em gav bi gav wê planê çibîcî dikin."

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî îro bi merasîmekê kevîrê bingehîn ê rêya Hewlêr-Koyê danî û di gotarek de got: "Ev rê dikare alîkariyê mezin be ji bo girêdana Koye, Teqtaq û derdora wê bi Hewlêra paytext û dê bibe beşeke sereke ya girêdana Hewlêr û Silêmaniyê."

Mesrû Barzanî got jî: "Gelek bername û pîlanên me yên çêkirina toreke baş a rêyan heye, ji bo girêdana hemû bajar û em gav bi gav wê planê çibîcî dikin." Amaje bi wê jî kir, "Berî çend salan biryar li ser çibîckirina projeya dualî ya Hewlêr-Koyê hatibû dayîn, lê ji ber sedemên cuda ew proje nehat çibîckirin. Me biryar da ku em vê projeyê bi dîzayneke nûtir û berfirehtir, bi kalîte û standardên navdewletî pêk bînin. Hêvîdar im kompaniyaya çibîckar bikare di demek nêzîk de rê bixwe xizmeta welatîyan."

Serokwezîr Mesrûr Barzanî tekezî li ser wê yekê kir: "Em di Hikûmeta Herêma Kurdistanê de dixwazin bê cudahî destê avedaniyê û xizmetguzariyê bigihînin hemû bajar û bajarokên Herêma Kurdistanê."

Herwiha daxwaz ji welatîyên Herêma Kurdistanê kir û got: "Piştî çibîckirina projeyên rêyan, rêzikên çûnûhatinê bi cih bînin, ji ber ku ev rê ji bo lezkirina çûnûhatina di navbera du bajar û em ye û ji bo ewlekarî û kêmkirina qezayên çûnûhatinê bikar tînin; Ev yek jî dê sîmaya welatê me ciwantiyê dike."

Dirêjahiya rêya Hewlêr-Koyê, 38 kîlometre ye û di nava 3 salan de bi budceya 403 milyar dînar tê çibîckirin. Rê 32 metre fireh e û dê bi kalîte û dîzayna modern bê çêkirin. Li gel çêkirina cadeyê, pireke nû ya 250 metreyî û 5 pirên (overpass) tînin çêkirin.

Sibe salvegera xiyaneta 16ê cotmehê ye û darizandin û dadgehêkî giring li Kerkûkê birêve diçe

Fraksiyona PDKê doz li dadgehê derbarê civîna Hotêl Reşîd de vekir û biryar sibe 16ê cotmehê di

salvegera xiyaneta mezin a YNKê de ew doz birêve biçe. Vê derbarê de endama encûmena parêzgeha Kerkûkê Şoxan Hesîb ji BasNewsê re ragehand, daxwaz ji me hatiye kirin ku doza sibe ya 16ê cotmehê em biguherin bo rojekî din. Herwaha got, lê me ew yek red kiriye û ew roje salvegera xiyaneta mezin a li Kerkûkê û Kerkûkiyan hatiye kirin û em naguherin û em rîjîdîn li ser wê rojê ew dadgeh birêve biçe.

Li gor zanyariyan, ji aliyê nûnerê Rêbwar Teha ve daxwaza guhertinê bo rojekî din hatiye kirin û nûnerê parêzgarê YNKê serdana fraksiyona PDKê kiriye, ji bo ku ew mijar û daxwaze ji bo rojekî din bê guhertin û rojekî din bê diyar kirin û tenê ew roj nebe.

Li gor zanyariyan, dadgehê sibe birêve biçe, derbarê civîna Hotêl Reşîd ku têde parêzgarê Kerkûkê û Serokê Encûmenê têde hatiye kirin, ku wek çavdêr dibêjin, civîn neyasayî ye û dadgeh biryarê dê li ser wê civîna neyasayî bide û hilweşîne.

Yeksaliya PWK-yê Li Amedê Bi Şeveke Girseyî Hate Pîroz Kirin

Partiya Welatparêzên Kurdistanê (PWK) yeksaliya xwe, li Amedê bi şeveke girseyî pîroz kir.

muzîka hunemendê kurd Sebahatîn Xoce û hunemendê kurd Îrfan Kureken bi çoşeke mezin derbas bû.

Şeva pîrozbahiyê bi pêşkêşvaniya Serokê Meclîsa PWK Eropayê, Merd Baran Boskan birêve çû. Merd Baran Boskan, bi xêrhatina beşdaran kir û pîrozbahî, li gel sirûda neteweyî Ey reqîbê, bi rêzgirtina ji bo şehîdên Kurdistanê destpê bû.

Paşê endamê Meclîsa Partiyê ya PWK-yê Mehmet Selîm Üzûn di derbarê bir û bawerî û rol û girîngiya PWK-yê de bi zaravayê kirdkî/zazakî axaftinek kir. M.Selîm Üzûn, bi taybetî bal kişand xisûsiyeta PWK-yê ya ku di kongreya damezrandinê ya PWK-yê de jî, di vê şeva yeksaliya PWK-yê jî me axaftina yekem bi zaravayê kirdkî ye kurdî destpêkiriye. Herweha, bal kişand ser hişmendîya PWK-yê ya ku hemû pêkhateyên Kurdistanê wek xwediyê

Kurdistanê qebûl dike û divê di rêveberîya Kurdistanê de îradeya wan bê qebûl kirin.

Piştî axaftina M.Selîm Üzûn, Serokê Giştî yê PWK-yê Mustafa Ozçelik, pastaya yeksaliya PWK-yê birî û bi zaravê kurmançî yê kurdî, di derbarê, pêvajoya damezrandina PWK-yê û girîngiya PWK-yê ya di meşa yekîtiyên rêxistinî û siyasî de agahdarî da, nêrînên PWK-yê yên di derbarê hevkarî û tifaqên stratejîk yên kurdistanî, hevxebatên ji daxwazên acil ên mîletê kurd, di derbarê têkoşinên li Başûr, Rojava û Rojhilatê Kurdistanê, di derbarê gengeşiyên li ser Qanûna Bingehîneke nû ya Dewleta Tirkîyeyê, girîngiya axaftin û fêrbûna zimanê kurdî û rewşa giştî ya Rojhilata Navîn de bir û bawerî û siyaseta PWK-yê anî zimên.

Şeva pîrozbahîya yeksaliya PWK-yê bi

Gelek partî û grûbên sîyasî û dezgehên sîvil, sîyasetmedar, rewşenbîr, hunermand û kesayetên kurd, Kurdistanî beşdarî şevê bûn, gelek kesayetên bi mesajên xwe, pîrozbahîya yeksaliya PWK-yê kirin.

Ev partî û grûbensîyasî û dezgehên sîvil beşdarî şahîya yeksaliya PWK-yê bûn: Serokê Giştî yê HAK-PARê Düzgün Kaplan û heyeta HAK-PARê, Serokê Giştî yê PSKYê Bayram Bozgel û heyeta PSKYê, Cihgirê Serokê Giştî yê PDKTyê M.Şirin Ozbek û heyeta PDKTyê, Rêvebirên PÊLKURDê Koroglu Karaslan û Halûk Gokalp, Nûnerê PDK-Bakur Ali Aydın û heyeta PDK-Bakur, Berpîrsê Li Tirkîyeyê û Bakurê Kurdistanê yê Partiya Demokrat a Kurdistanê Suriyê û ENKSYê Müslüm Mihemed û heyeta PDKS û ENKSYê, Berpîrsê Tevgera Avakirina Demokratîk a Kurdistanî-Sûriyê Mehmed Remo û heyeta partîya xwe, Berpîrsê Partiya Yekîtiya Kurdistanî-Surî Suleyman İzgî,

Berpîrsê Partiya Demokrat a Pêşverû ya Kurdî Li Sûriyê Şexmûs Hemo, Serokê Giştî yê PDK KURD Reşî Akıcı, Endamê Komîteyê Birevebir a Partiya İnsan û Azadî M.Şah Bîten û heyeta PîAyê, Nûnerê KKPye Kendal Şîmşek û heyeta KKPye, Cihgirê Serokê Giştî yê DDKDyê Abdulhay Okumuş û heyeta DDKDyê, Serokê Platforma Ciwanên Serbixwe Ferît Azad û heyeta PCSyê, Endamê Komîteyê Birevebir a Partiya İnsan û Azadî M.Şah Bîten û heyeta PîAyê, Partiya Azadî, Serokê Komeleya Ahmedê Xanî Saîd Temel û heyeta Komeleya Ahmedê Xanî, Serokê Cemiyeta Rojnamevanan a Anatolîyayê Cemîl Aydogan, Heyeta İnsiyatîfa Hefsa 5 Nolûyê, Berpîrsê THÎVê Mûrat Aba, DESOP, Serokê

Komeleya Eşîra Metînan Aydın Pîrînoçqûlu, Komeleya Teqawîdan a Batmanê, Odeya Zîreetê ya Navçeya Yenîşehîrê ya Amadê.

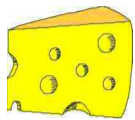
Partî, dezgeh û kesayetên ku peyamên pîrozbahiyê şandin: Serokê Partî Demokrat a Kurdistan a Suriyê (PDKS) İsmail Mihemed İsmelî, Meclîsa PWK Ewropayê, PWK Komîteya Anatolîya Navîn, KOÇ-KAK, Kemal Bûrkay, Mesût Tek, Şex Baha Mütîlû, Mûrad Ciwan, Osman Aytar, Selahattîn Bülüt, Ziya Avcî, Rûşen Aslan, Rahîme Karakaş, Şerefxan Cizîrî, Necip Yeşil, Dr.Engîn Yılmaz, Bedîrxan Epozdemîr, Salihê Omerî, Mustafa Kalhan, Ahmet Acar, Fevzî Bîlge, Hatîp Arslan, Fesîh Mercan, Mihemed Sanrî, Farûk Amadî.

Buroya Ragehandinê ya Partiya Welatparêzên Kurdistanê (PWK)

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Pp

penîr

Ev çiyey? Ev penîre.
Bu nədir? Bu pendirdir.
Что это? Это сыр.
What is it? It is a cheese.

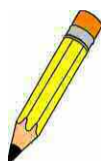
pîvaz

Ev çiyey? Ev pîvaze.
Bu nədir? Bu soğandır.
Что это? Это лук.
What is it? It is an onion.

perçemek

Ev çiyey? Ev perçemeke.
Bu nədir? Bu yarasadır.
Что это? Это летучая мышь.
What is it? It is a bat.

pênûs

Ev çiyey? Ev pênûse.
Bu nədir? Bu qələmdir.
Что это? Это карандаш.
What is it? It is a pencil.

Qq

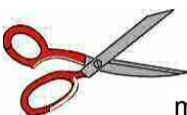

beq

Ev çiyey? Ev beqe.
Bu nədir? Bu qurbağadır.
Что это? Это лягушка.
What is it? It is a frog.

Ev çiyey? Ev qaze.
Bu nədir? Bu qazdır.
Что это? Это гусь.
What is it? It is a goose.

meqes

Ev çiyey? Ev meqese.
Bu nədir? Bu qaçıdır.
Что это? Это ножницы.
What is it? It is a scissors.

portqal

Ev çiyey? Ev portqale.
Bu nədir? Bu portağaldır.
Что это? Это апельсин.
What is it? It is an orange.

Rr

şer

Ev çiyey? Ev şere.
Bu nədir? Bu şirdir.
Что это? Это лев.
What is it? It is a lion.

kêwrişke

Ev çiyey? Ev kêwrişke.
Bu nədir? Bu dovşandır.
Что это? Это заяц.
What is it? It is a rabbit.

tîr

Ev çiyey? Ev tîre.
Bu nədir? Bu oxdur.
Что это? Это стрела.
What is it? It is an arrow.

rovî

Ev çiyey? Ev roviye.
Bu nədir? Bu tülküdür.
Что это? Это лиса.
What is it? It is a fox.

Ss

sêv

Ev çiyey? Ev sêve.
Bu nədir? Bu almadır.
Что это? Это яблоко.
What is it? It is an apple.

stêrk

Ev çiyey? Ev stêrke.
Bu nədir? Bu ulduzdur.
Что это? Это звезды.
What is it? It is a star.

şûr

Ev çiyey? Ev şûre.
Bu nədir? Bu qılıncdır.
Что это? Это меч.
What is it? It is a sword.

şeh

Ev çiyey? Ev şeye.
Bu nədir? Bu daraqdır.
Что это? Это гребешок.
What is it? It is a comb.

tiîr

Ev çiyey? Ev tiriye.
Bu nədir? Bu üzümdür.
Что это? Это виноград.
What is it? It is a grape.

tûtî

Ev çiyey? Ev tûtiye.
Bu nədir? Bu tutuqşudur.
Что это? Это попугай.
What is it? It is a parrot.

se

Ev çiyey? Ev seye.
Bu nədir? Bu itdir.
Что это? Это собака.
What is it? It is a dog.

sêvik

Ev çiyey? Ev sêvike.
Bu nədir? Bu kartofdur.
Что это? Это картофель.
What is it? It is a potato.

şîr

Ev çiyey? Ev şîre.
Bu nədir? Bu süddür.
Что это? Это молоко.
What is it? It is a milk.

şûşe

Ev çiyey? Ev şûşeye.
Bu nədir? Bu şüşədir.
Что это? Это стекло.
What is it? It is a glasses.

pirtûk

Ev çiyey? Ev pirtûke.
Bu nədir? Bu kitabdır.
Что это? Это книга.
What is it? It is a book.

tîmsak

Ev çiyey? Ev tîmsahe.
Bu nədir? Bu tîmsahdır.
Что это? Это крокодил.
What is it? It is a crocodile.

Uu

utî

Ev çiyey? Ev utiye.
Bu nədir? Bu ütüdür.
Что это? Это утюг.
What is it? It is an iron.

guh

Ev çiyey? Ev guhe.
Bu nədir? Bu qulaqdır.
Что это? Это ухо.
What is it? It is an ear.

Ûû

bilûr

Ev çiyey? Ev bilûre.
Bu nədir? Bu tütəkdir.
Что это? Это свирель.
What is it? It is a pipe.

brûsk

Ev çiyey? Ev brûske.
Bu nədir? Bu yıldırımdır.
Что это? Это молния.
What is it? It is a lightning.

Vv

çav

Ev çiyey? Ev çave.
Bu nədir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is an eye.

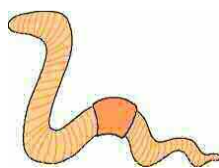
keVc

Ev çiyey? Ev keVoke.
Bu nədir? Bu göyərçindir.
Что это? Это голубь.
What is it? It is a pigeon.

gul

Ev çiyey? Ev gule.
Bu nədir? Bu güldür.
Что это? Это цветы.
What is it? It is a flower.

kurm

Ev çiyey? Ev kurme.
Bu nədir? Bu qurddur.
Что это? Это червяк.
What is it? It is a worm.

çûk

Ev çiyey? Ev çûke.
Bu nədir? Bu quşdur.
Что это? Это птица.
What is it? It is a sparrow.

dupişk

Ev çiyey? Ev dupişke.
Bu nədir? Bu əqrəbdir.
Что это? Это скорпион.
What is it? It is a skorpion.

biVir

Ev çiyey? Ev biVire.
Bu nədir? Bu baltadır.
Что это? Это топор.
What is it? It is an axe.

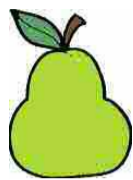

berçavik

Ev çiyey? Ev berçavike.
Bu nədir? Bu eynəkdir.
Что это? Это очки.
What is it? It is glasses.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Hh

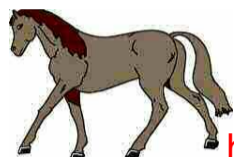
hirmê

Ev çîye? Ev hirmêye.
Bu nêdir? Bu armuddur.
Что это? Это груша.
What is it? It is a pear.

hirç

Ev çîye? Ev hirçe.
Bu nêdir? Bu ayıdır.
Что это? Это медведь.
What is it? It is a bear.

hesp

Ev çîye? Ev hespe.
Bu nêdir? Bu atdır.
Что это? Это лошадь.
What is it? It is a horse.

hêştir

Ev çîye? Ev hêştire.
Bu nêdir? Bu dævêdir.
Что это? Это верблюд.
What is it? It is a camel.

li

dil

Ev çîye? Ev dile.
Bu nêdir? Bu ürêkdir.
Что это? Это сердце.
What is it? It is a heart.

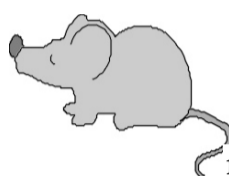
lepik

Ev çîye? Ev lepîke.
Bu nêdir? Bu êlcêkdir.
Что это? Это перчатки.
What is it? It is gloves.

ling

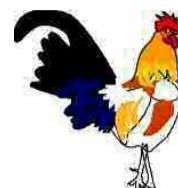
Ev çîye? Ev lînge.
Bu nêdir? Bu çîqdir.
Что это? Это нога.
What is it? It is a leg.

mişk

Ev çîye? Ev miške.
Bu nêdir? Bu siçandır.
Что это? Это мышь.
What is it? It is a mouse.

îi

dîk

Ev çîye? Ev dîke.
Bu nêdir? Bu xoruzdur.
Что это? Это петух.
What is it? It is a cock.

îsot

Ev çîye? Ev îsote.
Bu nêdir? Bu bibardır.
Что это? Это перец.
What is it? It is a pepper.

gustîl

Ev çîye? Ev gustîle.
Bu nêdir? Bu üzûkdür.
Что это? Это кольцо.
What is it? It is a ring.

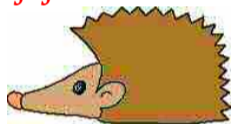

keştî

Ev çîye? Ev keştîye.
Bu nêdir? Bu gêmîdir.
Что это? Это пароход.
What is it? It is a ship.

Jj

jûjî

Ev çîye? Ev jûjîye.
Bu nêdir? Bu kirpidir.
Что это? Это ёжик.
What is it? It is a hedgehog.

roj

Ev çîye? Ev roje.
Bu nêdir? Bu günêşdir.
Что это? Это солнце.
What is it? It is the sun.

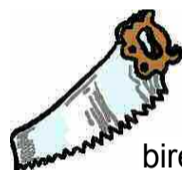
rojname

Ev çîye? Ev rojnameye.
Bu nêdir? Bu qezetdir.
Что это? Это газета.
What is it? It is a newspaper.

kevjal

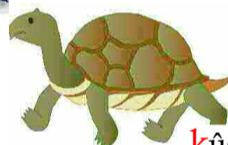
Ev çîye? Ev keviale.
Bu nêdir? Bu xêçêngdir.
Что это? Это краб.
What is it? It is a crayfish.

birek

Ev çîye? Ev bireke.
Bu nêdir? Bu mişardır.
Что это? Это пила.
What is it? It is a saw.

Kk

kûsî

Ev çîye? Ev kûsiye.
Bu nêdir? Bu bağadır.
Что это? Это черепаха.
What is it? It is a tortoise.

kund

Ev çîye? Ev kunde.
Bu nêdir? Bu bayquşdur.
Что это? Это сова.
What is it? It is an owl.

kevçî

Ev çîye? Ev kevçîye.
Bu nêdir? Bu qaşiqdır.
Что это? Это ложка.
What is it? It is a spoon.

lêv

Ev çîye? Ev lêve.
Bu nêdir? Bu dodaqdir.
Что это? Это губы.
What is it? It is a lip.

Ll

lîmor

Ev çîye? Ev lîmone.
Bu nêdir? Bu limondur.
Что это? Это лимон.
What is it? It is a lemon.

xezal

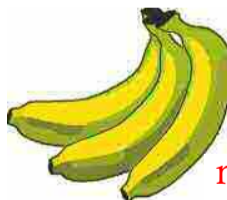
Ev çîye? Ev xezale.
Bu nêdir? Bu seyrandır.
Что это? Это джейран.
What is it? It is a deer.

kûlî.

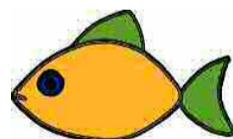
Ev çîye? Ev kûlîye.
Bu nêdir? Bu çeyirtkêdir.
Что это? Это саранча.
What is it? It is a grasshopper.

Mm

mûz

Ev çîye? Ev mûze.
Bu nêdir? Bu banandır.
Что это? Это банан.
What is it? It is a banana.

masî

Ev çîye? Ev masîye.
Bu nêdir? Bu balıqdır.
Что это? Это рыба.
What is it? It is fish.

gamêş

Ev çîye? Ev gamêşe.
Bu nêdir? Bu camışdır.
Что это? Это буйвол.
What is it? It is a buffalo.

meymûn

Ev çîye? Ev meymûne.
Bu nêdir? Bu meymundur.
Что это? Это обезьяна.
What is it? It is a monkey.

Nn

nan

Ev çîye? Ev nane.
Bu nêdir? Bu çörêkdir.
Что это? Это хлеб.
What is it? It is bread.

trên

Ev çîye? Ev trêne.
Bu nêdir? Bu qatardır.
Что это? Это поезд.
What is it? It is a train.

hûrbivîn

Ev çîye? Ev hûrbivîne.
Bu nêdir? Bu zerrêbindir.
Что это? Это лупа.
What is it? It is a magnifying-glass.

reng

Ev çîye? Ev reñge.
Bu nêdir? Bu boyadır.
Что это? Это краска.
What is it? It is a colour.

Oo

ode

Ev çîye? Ev Odeye.
Bu nêdir? Bu otaqdır.
Что это? Это комната.
What is it? It is a room.

otobûs

Ev çîye? Ev Otobûse.
Bu nêdir? Bu avtobusdur.
Что это? Это автобус.
What is it? It is a bus.

sol

Ev çîye? Ev sole.
Bu nêdir? Bu ayaqqabıdır.
Что это? Это обувь.
What is it? It is a shoe.

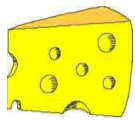

top

Ev çîye? Ev tOpe.
Bu nêdir? Bu topdur.
Что это? Это мяч.
What is it? It is a bool.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Pp

penîr

Ev çiyey? Ev penîre.
Bu nədir? Bu pendirdir.
Что это? Это сыр.
What is it? It is a cheese.

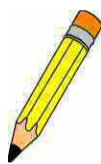
pîvaz

Ev çiyey? Ev pîvaze.
Bu nədir? Bu soğandır.
Что это? Это лук.
What is it? It is an onion.

perçemek

Ev çiyey? Ev perçemeke.
Bu nədir? Bu yarasadır.
Что это? Это летучая мышь.
What is it? It is a bat.

pênûs

Ev çiyey? Ev pênûse.
Bu nədir? Bu qələmdir.
Что это? Это карандаш.
What is it? It is a pencil.

Qq

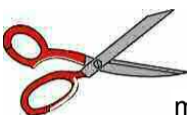

beq

Ev çiyey? Ev beqe.
Bu nədir? Bu qurbağadır.
Что это? Это лягушка.
What is it? It is a frog.

Ev çiyey? Ev qaze.
Bu nədir? Bu qazdır.
Что это? Это гусь.
What is it? It is a goose.

meqes

Ev çiyey? Ev meqese.
Bu nədir? Bu qaşıcıdır.
Что это? Это ножницы.
What is it? It is a scissors.

portqal

Ev çiyey? Ev portqale.
Bu nədir? Bu portağaldır.
Что это? Это апельсин.
What is it? It is an orange.

Rr

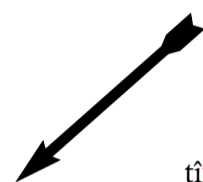
şêr

Ev çiyey? Ev şêre.
Bu nədir? Bu şirdir.
Что это? Это лев.
What is it? It is a lion.

kêwrişk

Ev çiyey? Ev kêwrişke.
Bu nədir? Bu dovşandır.
Что это? Это заяц.
What is it? It is a rabbit.

tîr

Ev çiyey? Ev tîre.
Bu nədir? Bu oxdur.
Что это? Это стрела.
What is it? It is an arrow.

rovî

Ev çiyey? Ev roviye.
Bu nədir? Bu tülküdür.
Что это? Это лиса.
What is it? It is a fox.

Ss

sêv

Ev çiyey? Ev sêve.
Bu nədir? Bu almadır.
Что это? Это яблоко.
What is it? It is an apple.

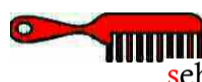
stêrk

Ev çiyey? Ev stêrke.
Bu nədir? Bu ulduzdur.
Что это? Это звезды.
What is it? It is a star.

şûr

Ev çiyey? Ev şûre.
Bu nədir? Bu qılıncdır.
Что это? Это меч.
What is it? It is a sword.

şeh

Ev çiyey? Ev şeye.
Bu nədir? Bu daraqdır.
Что это? Это гребешок.
What is it? It is a comb.

tîr

Ev çiyey? Ev tiriye.
Bu nədir? Bu üzümdür.
Что это? Это виноград.
What is it? It is a grape.

tûtî

Ev çiyey? Ev tûtiye.
Bu nədir? Bu tutuqşudur.
Что это? Это попугай.
What is it? It is a parrot.

se

Ev çiyey? Ev seye.
Bu nədir? Bu itdir.
Что это? Это собака.
What is it? It is a dog.

sêvike

Ev çiyey? Ev sêvike.
Bu nədir? Bu kartofdur.
Что это? Это картофель.
What is it? It is a potato.

şîr

Ev çiyey? Ev şîre.
Bu nədir? Bu süddür.
Что это? Это молоко.
What is it? It is a milk.

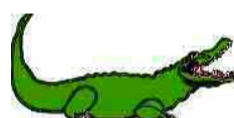
şûşe

Ev çiyey? Ev şûşeye.
Bu nədir? Bu şüşədir.
Что это? Это стекло.
What is it? It is a glasses.

pirtûk

Ev çiyey? Ev pirtûke.
Bu nədir? Bu kitabdır.
Что это? Это книга.
What is it? It is a book.

tîmsak

Ev çiyey? Ev tîmsahe.
Bu nədir? Bu timsahdır.
Что это? Это крокодил.
What is it? It is a crocodile.

Uu

utî

Ev çiyey? Ev utiye.
Bu nədir? Bu ütüdür.
Что это? Это утюг.
What is it? It is an iron.

guh

Ev çiyey? Ev guhe.
Bu nədir? Bu qulaqdır.
Что это? Это ухо.
What is it? It is an ear.

Ûû

bilûr

Ev çiyey? Ev bilûre.
Bu nədir? Bu tütökdir.
Что это? Это свирель.
What is it? It is a pipe.

brûsk

Ev çiyey? Ev brûske.
Bu nədir? Bu ıldırımır.
Что это? Это молния.
What is it? It is a lightning.

Vv

çav

Ev çiyey? Ev çave.
Bu nədir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is an eye.

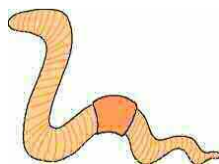
keVc

Ev çiyey? Ev keVoke.
Bu nədir? Bu göyərçindir.
Что это? Это голубь.
What is it? It is a pigeon.

gul

Ev çiyey? Ev gule.
Bu nədir? Bu güldür.
Что это? Это цветы.
What is it? It is a flower.

kurm

Ev çiyey? Ev kurme.
Bu nədir? Bu qurddur.
Что это? Это червяк.
What is it? It is a worm.

çûk

Ev çiyey? Ev çûke.
Bu nədir? Bu quşdur.
Что это? Это птица.
What is it? It is a sparrow.

dupişk

Ev çiyey? Ev dupişke.
Bu nədir? Bu əqrəbdir.
Что это? Это скорпион.
What is it? It is a skorpion.

biVir

Ev çiyey? Ev biVire.
Bu nədir? Bu baltadır.
Что это? Это топор.
What is it? It is an axe.

berçavik

Ev çiyey? Ev berçavike.
Bu nədir? Bu eynəkdir.
Что это? Это очки.
What is it? It is glasses.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Ww

werdek

Ev çîye? Ev werdeke.
Bu nêdir? Bu ökdêkdir.
Что это? Это утка
What is it? It is a duck.

wêne

Ev çîye? Ev wêneye.
Bu nêdir? Bu şəkildir.
Что это? Это картина
What is it? It is a map.

ewr

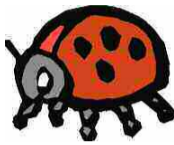
Ev çîye? Ev ewre.
Bu nêdir? Bu buluddur.
Что это? Это туча.
What is it? It is a cloud.

kew

Ev çîye? Ev kewe.
Bu nêdir? Bu kəklikdir.
Что это? Это цесарка
What is it? It is a partridge.

Xx

xalxalok

Ev çîye? Ev xalxaloke.
Bu nêdir? Bu arabüzendîr.
Что это?
Это божья коровка.
What is it? It is a lady-bird.

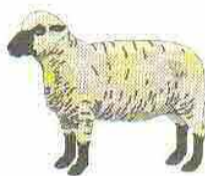
xanî

Ev çîye? Ev xanîye.
Bu nêdir? Bu evdir.
Что это? Это дом.
What is it? It is a home.

xaç

Ev çîye? Ev xaç e.
Bu nêdir? Bu xaçdır.
Что это? Это крест.
What is it? It is a cross.

berx

Ev çîye? Ev berxe.
Bu nêdir? Bu quzudur.
Что это? Это баран.
What is it? It is a sheep.

Yy

xîyar

Ev çîye? Ev xîyare.
Bu nêdir? Bu xiyardîr.
Что это? Это огурец.
What is it?
It is a cucumber.

heyve

Ev çîye? Ev heyve.
Bu nêdir? Bu aydır.
Что это? Это луна.
What is it? It is a moon.

1

yek

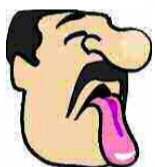
Ev çîye? Ev yeke.
Bu nêdir? Bu birdir.
Что это? Это единица.
What is it? It is a one.

çiya

Ev çîye? Ev çiyaye.
Bu nêdir? Bu dağdır.
Что это? Это горы.
What is it? It is a mountain.

Zz

ziman

Ev çîye? Ev zimane.
Bu nêdir? Bu dildir.
Что это? Это язык.
What is it? It is a tongue.

zengil

Ev çîye? Ev zengile.
Bu nêdir? Bu zəngdir.
Что это? Это звонок.
What is it? It is a bell.

zerik

Ev çîye? Ev zerike.
Bu nêdir? Bu vedrêdir.
Что это? Это ведро.
What is it? It is a bucket.

derzi

Ev çîye? Ev derziye.
Bu nêdir? Bu iynêdir.
Что это? Это игла.
What is it? It is a needle.

ALFABÊ

KURDÎ

Azerî

N b/s	KURDÎ		Azerî	DİKARÎ BIXWÎNÎ
	ya bi tîpên latinî	ya bi tîpên kirîlî	Latinî	
1	Aa	Аа	Aa	Artêş, armanc, av, agir, azadî, adar, azerî, aram, artêş,
2	Bb	Бб	Bb	Bazîd, beran, berf, Baran, ba, bahoz, berbang, bedew, berx
3	Cc	Цц	Cc	Cûdî, cêr, çeş, Declê, Cefer, Cemîl, cêv, Cello,
4	Çç	Чч	Çç	Çekdar, çem, çar, çepik, çav, çeleng, çil,
5	Dd	Дд	Dd	Dayîk, dewr, dar, dest, Dara, dû, deh, defter, don, dîwar, dinê
6	Êê	Ее	Ee	Êlnûr, êvar, êzîng, êş, êlek, Êldar,
7	Ee	Яя	Əə	Enî, ewr, erê, Ewreman, Elî, elek, Elegez, Erzurum,
8	Ff	Фф	Ff	Ferat, frtone, Fariz, fil, fûtbol, Ferman, Firat, Fatma
9	Gg	Гг	Gg	Gerîlla, Gebar, genim, gellî, germ, golig, gore, goh
10	Hh	Нн	Hh	Hewlêr, havîn, hirç hêsir, hewar, havîn, hurmê, hesp
11	Îî	Ии	Ii	Îsal, îni, bîr, pîr, sîr, Îdrîs, Îsa, îcar, valî, Îbrahîm, Îran
12	Ii	Ьь	Iı	Kirin, birin, firîn, kirîn, Miraz, mirin, minminîk,
13	Jj	Жж	Jj	Jîyan, jûjî, Nûjîn, jor, jêr, jehr, jale, jajik, Janna,
14	Kk	Кк	Kk	Kurdistan, karker, kevan, Kemal, Kerkuk, Kerem, kelem
15	Ll	Лл	Ll	Lûr, legleg, gul, bilbil, dil, Laliş, Lêyla, lazim, lempe, lîmon
16	Mm	Мм	Mm	Mîdîa, merd, mêr, mêvan, masî, meş, Misir,
17	Nn	Нн	Nn	Nan, nêrî, nig, Nîva, neví, ner, nav, nas, hinar, Hesên,
18	Oo	Оо	Oo	Osê, Oskan, dor, sor, Oric, ode, orxan, Oslo, Duhok
19	Pp	Пп	Pp	Par, piling, pîr, pola, pis, Paşa, Perîşan, pitî, petek, perçe
20	Qq	Qq	-	Quling, qawe, qîr, qelem, qaîş, qat, qeysî, Qasim, qesir, qend
21	Rr	Рр	Rr	Ro, Rostem, zer, ber, gerîlla, reş, ru, rast, ram, aram, zirav
22	Ss	Сс	Ss	Serok, Sîpan, Sencar, sêv, sor, sût, serî, saz, serbaz, Sefer, sê
23	Şş	Шш	Şş	Şoreş, şev, şe, şene, şêr, şûr, şapik, şalik, şirîn, sekir, şewaq
24	Tt	Тт	Tt	Tîr, tîrêj, tam, tas, tî, tendûr, Temam, temaşe, tîfing, top,
25	Ûû	Уу	Uu	Kûr û dûr, pênuş, hûr, şûr, nûr, bûyîn, çûyîn, bûyar
26	Uu	Юю	Üü	Gul, sur, duðu, guh, buhur, kurd, Kurdistan, guhdar, nuh
27	Vv	Вв	Vv	Vala, vrvêşî, vira, vîalî, av, valî, vajî, Vagîf, Van, vala, eva
28	Ww	Ww	-	War, welat, Wecîh, weşandin, Xwedê, Wezîr, Wekîl, walî
29	Xx	Хх	Xx	Xiyal, xewn, xanî, xurtî, Xelîl, xalo, xatî, Xalid, xaç, xêr, xas
30	Yy	Йй	Yy	Yasin, Yusif, Yagub, Yasemen, yeqîn, Yehya, yarmarka
31	Zz	Зз	Zz	Zozan, zer, zêr, zor, zengil, zend, zîv, zelal, Zîver, zêytûn

Глава МИД Турции призвал к бойкоту Израиля

Глава МИД Турции Хакан Фидан заявил, что международное сообщество должно бойкотировать Израиль и

вести санкции против него, сообщают ближневосточные СМИ. "Мы достигли черты, после которой бессмысленны слова, дипломатия и международная политика. Мы должны начать вводить санкции", - сказал Фидан, выступая на встрече, посвященной Палестине, которую организовала правящая турецкая Партия справедливости и развития. Накануне президент Турции Реджеп Тайип Эрдоган заявил, что Совбез ООН не принимает мер, чтобы остановить военные операции Израиля в секторе Газа и Ливане.

Президент Нечирван Барзани издал указ о специальном помиловании

13 октября президент Курдистана Нечирван Барзани издал указ о специальном

помиловании нескольких заключенных.

В заявлении офиса президента Курдистана говорится: "В соответствии с пунктом 6 статьи 10 измененного Закона № 1 от 2005 года, регулирующего деятельность президентства Курдистана, президент Нечирван Барзани издал указ № 336, предоставляющий особое помилование ряду заключенных в исправительных учреждениях Курдистана в рамках продолжающейся инициативы помилования".

В заявлении цитируется официальный представитель президента Дильшад Шахаб, который разъяснил, что "Указ охватывает 17 заключенных, которые отбыли большую часть своего срока и состояние здоровья которых нестабильно. Этот указ следует предыдущей рекомендации президента региона, который сформировал совместный комитет между президентом, Советом министров Курдистана, соответствующими министерствами, Судебным советом и Комиссией по правам человека Курдистана для оценки условий в тюрьмах и исправительных учреждениях". По словам Шахаба, комитет расследовал дела этих заключенных, установив, что, после отбытия большей части своих сроков, они больше не представляют угрозы и готовы реинтегрироваться в общество. Таким образом, комитет рекомендовал их освободить. В отдельном решении президент Нечирван Барзани также издал Указ № 335, официально обозначив местность Так-Так как район.

Представитель президента подтвердил, что это решение последовало за предложением Совета министров о создании нового района, которое впоследствии было одобрено президентом.

Константин Труевцев о курдах и Киркуке

Уважаемые читатели, предлагаем вам выдержку из интервью кандидата философ-

ских наук, ведущего научного сотрудника Центра арабских и исламских исследований Института востоковедения РАН Константина Труевцева.

В своем интервью телеканалу "Kurdistan24", которое стало одним из последних в его жизни, ученый рассуждает о судьбе иракских курдов и Киркуке.

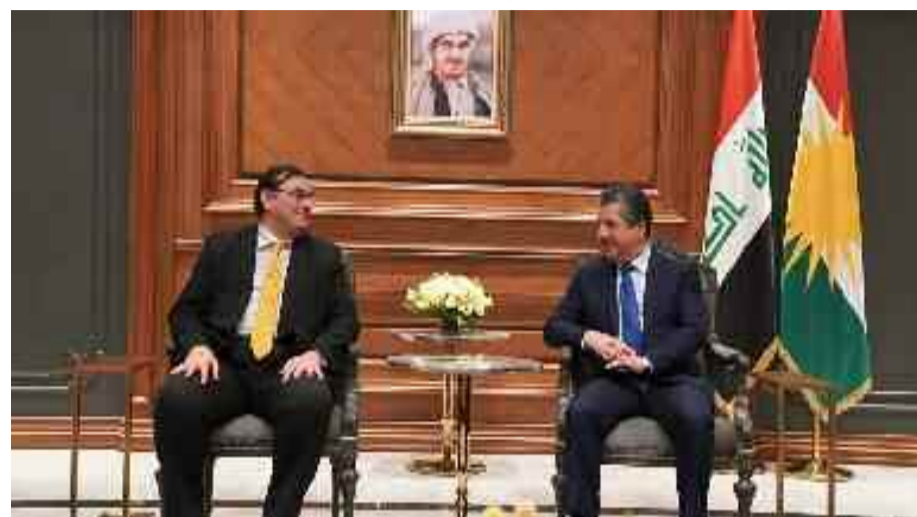
Константин Михайлович ушел из жизни в прошлом году.

На протяжении многих лет ученый исследовал Арабский Восток, и был автором и соавтором монографий, аналитических докладов и научных статей, посвященных ближневосточной проблематике.

Премьер-министр Барзани и австрийский посланник обсудили укрепление связей и региональную напряженность

Премьер-министр Иракского Курдистана Масрур Барзани 13 октября встретился с послом Австрии в Ираке Андреа Наси, чтобы обсудить дальнейшее улучшение двусторонних отношений, а также последние события и кризисы на Ближнем Востоке.

Согласно заявлению, опубликованному Региональным правительством Курдистана (КРГ), на встрече состоялся обмен мнениями об укреплении отношений между Курдистаном и Австрией в различных областях. Кроме того, обсуждение было сосредоточено на последних событиях в Ираке, а также войнах и напряженности на

Ближнем Востоке.

"Стороны подчеркнули важность поддержания стабильности,

мира и безопасности в Курдистане, Ираке и на всем Ближнем Востоке", — говорится в заявлении.

Министр объявил назначение нового координатора партии "Горран" незаконным

12 октября Дана Абдул Карим, министр строительства Иракского Курдистана и член партии "Движение за переме-

совет. Партийная избирательная комиссия установила дату выборов и выбрала членов. Однако те, кто занимал другие

вопрос с представителями партии в правительстве".

"Они должны были договориться со всеми членами национального совета и провести встречу с их представителями, прежде чем принимать такое решение". Он отметил, что любое решение, связанное с правительством, должно приниматься советом.

В четверг партия "Горан" объявила о своем решении выйти из Регионального правительства Курдистана (КРГ) и местных администраций в провинциях Сулеймания, Халабджа, а также в администрациях Гармиян и Рапарин. Этот шаг последовал за директивой руководства движения, предписывающей министрам и должностным лицам подать заявления об отставке. Несколько высокопоставленных должностных лиц "Горан" подтвердили свои отставки в официальных заявлениях.

Партия "Горан" является одним из основных политических движений в Иракском Курдистане. Основанная в 2009 году как реформистская фракция, отделившаяся от "Патриотического союза Курдистана" (ПСК), партия ставит своей целью борьбу с политической коррупцией и укрепление демократии и прозрачности в институтах КРГ.

В последние годы "Горан" столкнулась с внутренними проблемами руководства, особенно после смерти ее основателя и лидера Науширвана Мустафы в 2017 году. Эти проблемы привели к внутренним разногласиям по поводу того, как следует управлять партией и ее будущего политического направления.

ны" ("Горан"), заявил, что назначение Даны Ахмеда Маджида новым генеральным координатором партии было "незаконным".

Во время пресс-конференции в Сулеймании Абдул Карим отметил: "Движение провело свою национальную конференцию в начале 2024 года, за которой последовали внутренние выборы... Все 26 отделений завершили свои выборы и назначили своих должностных лиц, выбрав трех представителей для внешнего представительства, включая представителя-женщину".

"Был избран председатель генерального совета, и 31 член присоединился к национальному совету, в который должен был войти Мустафа Саид Кадир, чтобы в общей сложности составило 32 члена".

Как указал министр, в уставе его партии четко указано, что для избрания нового генерального координатора и руководства законным и демократическим путем должен был собраться национальный

должности в партии, препятствовали процессу. "Результаты не соответствовали их ожиданиям; у них были другие цели, и они не хотели избирать новый совет и руководство в соответствии с надлежащими процедурами", — пояснил он.

Что касается назначения Маджида, Абдул Карим настаивает, что "оно должно было следовать законным процедурам в соответствии с внутренней конституцией". "Внутренние споры не должны решаться незаконными действиями". Министр подчеркнул, что "разногласия возникли из-за того, что Омар Саид Али, ушедший в отставку в 2021 году, неправильно назначил Маджида". "Ему не разрешено назначать кого-либо после своей отставки".

Министр также подчеркнул, что любое решение, связанное с отставками, должно исходить от национального совета, состоящего из 32 членов. "Недавнее решение было принято 11 членами, которые собрались, не обсудив этот

Новый глава миссии ООН прибыл в Курдистан

15 октября президент Курдистана Нечирван Барзани встретился с Мохамедом Аль-Хасаном, новым Специальным представителем Генерального секретаря ООН по Ираку и главой Миссии ООН по оказанию помощи Ираку (МООНСИ).

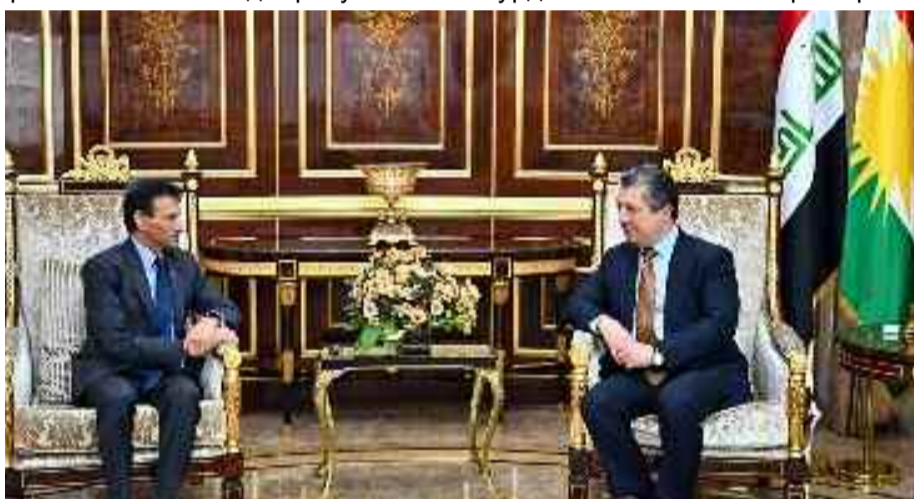
Согласно заявлению офиса курдского президента, во время встречи Барзани поздравил Аль-Хасана с назначением и выразил поддержку региона Курдистан миссии МООНСИ. Аль-Хасан, в свою очередь, выразил удовлетворение посещением Курдистана и поблагодарил Барзани и соответствующие органы за сотрудничество с группой ООН в Ираке.

"Лидеры также обсудили предстоящие парламентские выборы в Курдистане, отношения между Эрбилем и Багдадом, и положение меньшинств, в частности езидов. Барзани поблагодарил Организацию Объединенных Наций за ее поддержку Высшей Независимой избирательной комиссии в подготовке к выборам".

Обсуждая сохраняющиеся споры между Эрбилем и Багда-

дом, Барзани повторил, что "единственным решением

является полное выполнение конституции, поддержание мира и стабильности в Ираке, улучшение условий жизни езидов и восстановление безопасности в их районах". Он подчеркнул важ-

ность содействия возвращению перемещенных лиц в их дома.

Также во вторник представителя ООН принял премьер-министр Курдистана Масрур Барзани.

В заявлении Регионального

правительства Курдистана (КРГ) сказано, что премьер "поздравил Аль-Хасана с вступлением в должность, подтвердив полную поддержку КРГ его работы по обеспечению успеха его миссии в Ираке".

В ходе встречи премьер-министр подчеркнул важность "поддержки процесса переписи населения, при условии, что он направлен на улучшение и продвижение услуг, которые приносят пользу всем гражданам и общинам в Ираке, гарантируя, что он не будет использоваться в политических целях или задачах".

Последняя всеобъемлющая перепись населения Ирака была проведена в 1987 году, в нее были включены все провинции. За ней последовала перепись 1997 года, которая исключила Курдистан. С тех пор страна

полагалась на приблизительные цифры неофициальных учреждений и исследовательских центров. В 2022 году министерство планирования оценило численность населения Ирака в более чем 42 миллиона человек.

Нечирван Барзани посетит Анкару для переговоров с президентом Эрдоганом

Офис президента Курдистана объявил во вторник, 15 октября, что президент Нечирван

Барзани отправится с официальным визитом в столицу Турции Анкару 16 октября.

Согласно заявлению, Барзани встретится с президентом Турции Реджепом Тайипом Эрдоганом. Стороны обменяются мнениями об укреплении отношений между Турцией, Ираком и Курдистаном.

В заявлении также говорится, что стороны обсудят последние события в регионе и ряд вопросов, представляющих взаимный интерес.

Правозащитники сообщают о массовых казнях в иракских тюрьмах

Иракская правозащитная организация "The AFAD" призвала президента Ирака объяснить массовые казни, происходящие в Ираке.

Как сказано в пресс-релизе, опубликованном в воскресенье, 13 октября, в Ираке возросло количество казней, а в иракских тюрьмах иногда проводятся массовые казни.

"Иногда казнят пожилых и больных заключенных, и многие невинные заключенные умирают под пытками", — утверждает организация. "Только в 2023 году в тюрьме "Аль-Хут" в провинции Насирия на юге Ирака было казнено около 50 человек, а их тела были возвращены их семьям". Как сообщается, большинство казненных, были осуждены за торговлю наркотиками. Организация призвала президента Ирака разобраться с ситуацией, поскольку он подписывает приказы о казни.

Центральная тюрьма Насирии, известная как тюрьма "Аль-Хут", открылась в 2008 году,

является крупнейшей тюрьмой на юге Ирака.

В отчете подчеркивается, что "президент Рашид подписал приказы о казни под политическим давлением сектантских и вооруженных группировок в Багдаде, несмотря на доказательство того, что заключенных пытали и принуждали к признанию".

Большинство казненных были из провинций Салахаддин, Дияла, Анбар, Багдад, Ниневия и Вавилон, некоторые приговоры были вынесены еще во времена правительства Нури аль-Малики, известного своим "сектантским подходом".

"The AFAD" считает президента Рашида ответственным за гибель не менее 50 заключенных, и игнорирование призывов расследовать признания, полученные под пытками. Президентство Рашида отмечено десятками казней, несмотря на предупреждения международных и местных правозащитных организаций о риске казни невинных людей.

"The AFAD" призвала международные организации выступить против тайных казней в Ираке, обвинив власти в "использовании региональных и глобальных событий для приведения в исполнение смертных приговоров, которые не получили окончательного одобрения или не были подкреплены достоверными доказательствами".

Министры иностранных дел Ирака и Ирана заявили о важности мирных усилий на фоне опасений по поводу войны

Министр иностранных дел Ирана Аббас Арагчи 13 октября прибыл в Баг-

дад для переговоров со своим иракским коллегой Хусейном.

В ходе совместной пресс-конференции в Багдаде министр Хусейн заявил, что если война в регионе обострится, безопасность Персидского залива окажется под угрозой, что приведет к глубокому энергетическому кризису во всем мире. Он также заявил, что Ирак отказывается использовать свое воздушное пространство для атак на Иран.

"Если война распространится на регион, безопасность Персидского залива окажется под угрозой, и в мире возникнет глубокий энергетический кризис. Кроме того, террористические организа-

ции, такие как ИГИЛ, будут использовать войну для реорганизации", — сказал он. Хусейн подтвердил усилия Ирака по предотвращению участия в любом региональном конфликте, заявив: "Израиль хочет втянуть нашу страну в круг войны, угрожая Ираку". Министр иностранных дел Ирана Арагчи в ходе пресс-конференции подчеркнул, что Иран не стремится к войне или расширению конфликта в регионе. "Мы пытаемся достичь мира в регионе", — сказал он, добавив, что война в Газе и Ливане должна прекратиться.

Этот визит является частью серии поездок иракских официальных лиц в регион, где они встретятся с лидерами Саудовской Аравии, Катара и Ливана,

чтобы обсудить прекращение войны.

"С моим иракским партнером мы обсудили войны в Ливане и секторе Газа и опасные проблемы, с которыми сталкивается регион, такие как начало более масштабного конфликта, энергетический кризис и угроза торговле в Красном море", — добавил Арагчи.

Позже премьер-министр Ирака Мохаммад Шиа Судани встретился с главой МИД Ирана, чтобы обсудить двусторонние отношения и последние региональные и международные события. "Приоритеты нынешнего правительства — остановить израильскую агрессию против сектора Газа и Ливана и не допустить эскалации конфликта в регионе", — сказал Судани в ходе встречи, согласно заявлению его канцелярии. "Ирак прилагает все усилия для достижения прекращения огня с помощью своих международных партнеров и друзей, особенно Европейского союза". Ас-Судани заявил, что усилия Ирака по предотвращению распространения конфликта в конечном итоге отвечают интересам национальной безопасности Ирака, безопасности всего региона и стабильности его народа.

Со своей стороны министр Арагчи выразил признательность Ираку за его позицию по успокоению ситуации и отправку гуманитарной помощи жителям Газы и Ливана.

Он подчеркнул, что его визит в Ирак направлен на координацию и консультации по ситуации в регионе и предотвращение распространения войны.

ДИПЛОМАТ

№ 38 (598) 10 - 16 октябрь 2024-год ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

Барзани: Попытки свергнуть ДПК потерпят неудачу

Лидер "Демократической партии Курдистана" (ДПК) Масуд Барзани 15 октября заявил, что регион Курдистан может гордиться тем, что сам выбирает свою власть.

В своей речи на большом предвыборном митинге в столице Курдистана, Эрбиле, Барзани

напомнил, что изначально выборы были запланированы два года назад, но некоторые партии создали препятствия этому процессу. По его словам, они "в конце концов осознали необходимость проведения выборов, которые были запланированы заранее в попытке подорвать

ДПК".

Барзани призвал все политические стороны, включая ДПК, задуматься и сделать приоритетом защиту региона и укрепление единства, подчеркнув важность "извлечения уроков из прошлых ошибок, чтобы лучше служить гражданам". Он добавил: "Не думайте, что вы можете что-то отнять у ДПК силой; то, что можно получить с помощью дружбы, никогда не будет достигнуто с помощью принуждения". Барзани также предупредил тех, кто пытается свергнуть ДПК, заявив, что более сильные личности и нации пытались сделать это и потерпели неудачу, и что ДПК продолжит стоять твердо. Завершая свою речь, Барзани призвал положить конец преступлениям, связанным с торговлей и производством наркотиков, подчеркнув, что это представляет серьезную угрозу будущему народа.

Силы безопасности Курдистана готовятся к парламентским выборам

Иракский Курдистан переживает интенсивную избирательную активность по мере приближения шестых парламентских выборов, что знаменует собой важный политический момент на фоне региональной и связанной с безопасностью напряженности, окружающей как регион, так и Ирак в целом.

Наряду с жесткой конкуренцией между политическими силами за места в парламенте, участие сил безопасности и пешмерга посредством специального голосования, как ожидается, сыграет решающую роль в формировании результатов выборов. Последние статистические данные Высшей Независимой Избирательной комиссии Ирака указывают на то, что в Эрбиле будет самая высокая явка избирателей среди сил безопасности, в то время как в Васите — самая низкая, там ожидается, что в голосовании примут участие всего 191 избиратель. Специальное голосование для сотрудников служб безопасности и

пешмерга состоится за два дня до всеобщих выборов, 18 октября. Широкая общественность проголосует 20 октября.

Официальные данные показывают, что общее число специальных избирателей в Курдистане составляет 215 960 человек, распределенных по основным провинциям. Лидирует Эрбиль с 89 791 избирателем и 62 избирательными пунктами, за ним следуют Сулеймания с 78 661 избирателем и 32 пунктами и Дохук с 40 956 избирателями и 30 пунктами. В Халабдже 952 избирателя будут голосовать на единственном избирательном участке.

Специальные пункты голосования также расположены за пределами Курдистана. В Багдаде зарегистрировано наибольшее количество специальных избирателей — 2847 в округах Аль-Карх и Аль-Русафа. На втором месте Ниневия с 1038 избирателями.

В других провинциях зафиксированы более низкие цифры: Сала-

хадин с 574 избирателями, Киркук с 488, Дияла с 266, Анбар с 196 и Васит с 191 избирателем.

Согласно официальным документам, в багдадском округе Аль-Карх будет два избирательных центра с восемью избирательными участками, в то время как в Аль-Русафе будет один центр с двумя участками. В Ниневии будет четыре избирательных центра и пять участков. В Киркуке будет один избирательный центр с двумя участками, в то время как в Дияле, Анбаре и Васите будет по одному избирательному центру с одним участком. Политический обозреватель Карзан Вели сообщил агентству "Shafaq News", что эти выборы проходят в мирной атмосфере, и политические партии в Курдистане стремятся укрепить свое присутствие на фоне эскалации региональной напряженности и проблем безопасности.

"Силы безопасности и пешмерга представляют собой критически важный избирательный блок на этих выборах, и политические партии стремятся заручиться поддержкой этой влиятельной группы", — добавил он.

Специальное голосование пройдет 18 октября с 7:00 до 18:00, а всеобщие выборы запланированы на 20 октября. Общее число имеющих право голоса избирателей в регионе Курдистан составляет 2 899 878 человек, из них 2 683 618 — обычные избиратели и 215 960 — специальные.

Президент Барзани: Наша победа на выборах — это победа для всего Курдистана

Президент Иракского Курдистана и вице-президент "Демократической партии Курдистана" (ДПК) Нечирван Барзани 12 октября подчерк-

нул важность выборов в региональный парламент Курдистана для возобновления его легитимности. В своей речи во время предвыборного митинга в Дохуке президент Барзани сказал: "Я, мой брат Масрур Барзани и руководство "Демократической партии Курдистана" собрались здесь, в этой устойчивой провинции, чтобы подтвердить нашу приверженность бессмертному подходу Барзани и зафиксировать еще одну историческую победу ДПК".

"Эти выборы очень важны для ДПК и всего народа Курдистана... Выборы имеют решающее значение для обновления легитимности наших институтов и представляют собой миссию для ДПК по достижению победы, поскольку победа ДПК — это победа Курдистана... Победа ДПК является гарантом прав всех компонентов Курдистана и гарантией светлого будущего для Курдистана". "Регион полон сложностей, и в такой сложной обстановке сильное руководство и сильная партия имеют решающее значение, и ДПК, без сомнения, представляет это руководство и эту партию", — отметил он.

В июне этого года президент Барзани издал региональный указ, устанавливающий 20 октября 2024 года в качестве официальной даты парламентских выборов в Курдистане. Ожидается, что в ходе октябрьского голосования будут избраны 100 новых законодателей, представляющих провинции Иракского Курдистана: Эрбиль (34 места, в том числе одно для христиан и одно для туркмен), Халабджа (три места), Сулеймания (38 мест, в том числе одно для христиан и одно для туркмен) и Дохук (25 мест, в том числе одно для христиан). По данным избирательной комиссии, в предстоящих выборах участвуют в общей сложности 1190 кандидатов. Эти кандидаты распределены по двум коалициям, 13 партиям и включают 85 независимых кандидатов, а также 39 кандидатов, представляющих группы меньшинств, что в общей сложности составляет 139 избирательных списков. Общее число избирателей, имеющих право голоса, составляет 2 899 878 человек. Из этого общего числа 2 683 618 зарегистрированы для всеобщего голосования, а 215 960 — для специального.

REHMA XWEDÊ LÊBE

"Yektîya Civata Kurdên Azerbaycanê" û endamên rojnama "Dîplo-mat"ê bi rêvebirîya Tahir Silêman, Nîzamîyê Huseyn, Xalitê Ebdil-barî, Barîyê Hemîd, Zabîtê Bagîr, Ferzoyê Hemîd, Keremê Oric, Sîyabendê Huseyn, Velîyê Mehmed, bona rehma Xwedê lêbûyî HESENÊ QADIR Osmanov serxwastîyê didine brayên wî mamoste Huseyn (Elîxan), Menaf, Xosrov, Feyzo, Rostem Sûltan û malbeta wî û dilxwastîyên wî. Rehma Xwedê lêbe, cîhê wî cînetbe

TƏSİSÇİ VƏ BAŞ REDAKTOR:

TAHİR SÜLEYMAN

İMTİYAZ Ü SERNİVİSAR:

TAHİR SİLÊMAN

УЧРЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

TAXİR СУЛЕЙМАН

Tel: +994 50 352-33-18

Baş redaktorun müavini:

Tariyel Cəlil

Xüsusi müxbir:

Nofəl Ədalət

Региональный корреспондент:

Усуб Тейфур

Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Ünvan: Bakı şəhəri Az1040, küçə S.Mehmandarov ev 25, mənzil 17

Navnisan: Bakû Az1040, soçaq S.Mêhmandarov xani 25, mal-17

Адрес: Баку Az1040, улица С.Мехмандаров дом 25, кв.-17

Qəzet "Diplomat" qəzetinin bilgisayar mərkəzində yığılıb səhifələnilib və "Mətbuat" mətbəəsində çap olunmuşdur.

e-mail: hewler@mail.ru

Şəhadətnamə: NƏŞ 005004966

BUSB-un Sabunçu rayon filialı

VÖEN 1800061582

H/h 438010000

Sifariş: 1500